

zuzana stanislavová

V znamení dospievania

Literatúra pre deti a mládež 2008

V posledných dvoch-troch rokoch bolo možné v slovenskej literatúre pre deti a mládež zaznamenať mierne vzostupnú úroveň v oblasti tvorby pre dospievajúcich; išlo predovšetkým o dievčenský román, pričom treba pravdaže podotknúť, že prínos bol viac v kvantite než v kvalite. Nárast príbehov pre dospievajúcu mládež pokračuje však ako trend aj v roku 2008, a tak bilančný pohľad na literárnu tvorbu pre deti a mládež v roku 2008 začneme práve z tejto strany.

ROVESNÍCI V PRÍBEHOCH ZO ŽIVOTA MLADÝCH

V minulých rokoch (azda takmer desaťročiach) boli v kontexte spoločenskej, resp. psychologickkej prózy zo života detí a mládeže zriedkavé najmä chlapčenské romány nie dobrodružného, ale spoločenského typu určené pubescentom. Poteší teda už skutočnosť, že v roku 2008 sa v tomto žánrovo-tematickom okruhu objavili hneď dva debuty, aj keď z hodno-

tového hľadiska značne kontrastné. Spomedzi nich je totiž pozoruhodná najmä próza *Juraja Šebestu Keď sa pes smeje*. Možno dokonca povedať, že čitatelia už dávno nemali možnosť stretnúť sa s knihou pre mládež, v ktorej by sa takým komplexným a autentickým spôsobom monitoroval proces súčasného dospievania a ktorá by záberom životnej problematiky a hĺbkou ponoru do nej tak úspešne plnila ambíciu osloviť nielen dospievajúcich, ale aj dospelých čitateľov. Prostredníctvom gymnazistu Tomáša a jeho rodiny autor totiž presvedčivo monitoruje dospievanie ako neľahký proces sebaidentifikácie a formovania hodnotovej orientácie človeka a ponúka aj smutno-smiešnu analýzu psycho-sociálnych problémov človeka dnešnej doby s jej paradoxmi. V centre udalostí celkom bežného života je priemerná bratislavská, národnostne zmiešaná (moravsko-slovenská) rodina žijúca v paneláku (mama psychologička, otec pôvodne historik, výskumník SAV, v čase príbehu realitný agent), ktorá je modelom neúspešného úsilia intelektuálov o lepšie hmotné zabezpečenie rodiny (nesplniteľný sen o vlastnom dome) a ktorá v oblasti vzájomných vzťahov prechádza rozličnými peripetiami, typickými pre život človeka

v dnešnej dobe. V tej súvislosti próza tematizuje viaceré doposiaľ skôr obchádzané problémy (staroba poznačená duševným úpadkom, problém doopatrovania starých chorých ľudí a otázka podielu neplnoletých detí na tejto povinnosti), resp. bežné motívy (prebúdzajúca sa erotika pubescentov, vzťah medzi človekom a psom) obohacuje o novú, aktuálnu výpovednú hodnotu. Nadpriemerná inteligencia, citlivosť a osobnostná zrelosť protagonistu modifikujú spôsob, akým reflektuje seba samého, svojich rodičov (vrátane ich manželskej krízy), starých rodičov, psa a širšiu societu, subjektívny ľudský čas i dobu, v ktorej žije. Takáto koncepcia protagonistu-rozprávača umožňuje autorovi ponúknuť krutý i láskavý pohľad na život a v súvislosti s použitou rozprávačskou perspektívou dospelavajúceho hrdinu funkčne uplatniť v jazykovo-štylistickej rovine bratislavský slang, bohemizmy a celkom ojedinele i vulgarizmy. Juraj Šebesta vstúpil teda do literatúry pre mládež sugestívnym spôsobom, ktorý nemožno prehliadnuť a aký tu už dlho chýbal.

Prózou o chlapčenskom dospelovaní debutovala aj **Jana Pudlákova**. Jej román *Byť tak Bandom* predstavuje však v porovnaní so Šebestom len kvantitatívne rozšírenie žánrového spektra. Hrdinom príbehu, ktorý by sa celkom priliehavo mohol označiť aj ako román zo školského prostredia, je dospelavajúci Ján Bondo (odtiaľ prezývka Bond), a ak by sme uverili informácii na prebale knihy, malo by aj v tomto prípade ísť o moderného, inteligentného chlapca prežívajúceho každodenný život v škole a doma. Avizovaná tematická orientácia síce súhlasí, ibaže každodennosť je v tomto prípade veľmi podobná nudnému stereotypu.

Príčinou je jednak slabšia schopnosť autorky rozohrať a pointovať drobné epizódy, z ktorých sa rozprávanie skladá, jednak ťažkopádna jazykovo-štylistická úroveň textu spôsobená napr. zlým slovosledom a komplikovanými súvetiami (tak sa predsa mladí nevyjadrujú!), napokon aj nepresvedčivým modelovaním postáv: jedna druhej sa podobajú ako vajce vajcu, dospelí sú navyše karikovaní (čo však vyzerá ako vedľajší produkt prozatárskej neskúsenosti autorky, konkrétne pokusu aplikovať v rozprávaní aspekt dospelavajúceho), motivácia akcií je miestami nejasná alebo naivná a pod. Použitie študentského slangu nedodalo textu ľahkosť a švih (ako napr. v texte Juraja Šebestu), miestami jeho nadužitie skôr prekáža a zbytočne na seba upozorňuje ako na transparentný aktualizčný príznak. (Už len na okraj poznamenajme, že čitateľskej príťažlivosti textu zrejme nepridá ani jeho málo prehľadná typografia.)

Kdesi uprostred na naznačenej plusovo-mínusovej osi sledovaného žánrovo-tematického okruhu možno umiestniť prózu *Zmätené dvojčky zo slepej uličky* napísanú v dvojautorstve **Gabriely Futovej a Romana Brata**. Podtitul *Neobyčajné postrehy dvoch obyčajných školákov* sa síce ukazuje byť viac slovnou hračkou a reklamným sloganom ako výstižnou charakteristikou románu, ale próza určená dospelavajúcim chlapcom i dievčatám je predsa len zaujímavá prinajmenej z dvoch aspektov. Jednak pre voľbu mužsko-ženského dvoj pohľadu na ten istý problém: dievčenské kapitoly, v ktorých je rozprávačkou Ria, sú dielom Gabriely Futovej, kapitoly s rozprávačom Riinho dvojčata Riša vytvoril zasa Roman Brat. Táto rozprávačská dvojperspektíva umožňuje

PETER UCHNÁR / Jonathan Swift: *Gulliverove cesty*

konfrontáciu dvoch rodových aspektov v nazeraní na súrodenecké vzťahy, na život v rodine, škole, na kamarátstva i trampoty s prvými láskami, na podrazy, ktoré spôsobíme alebo nám spôsobia a ktoré treba prežiť a pod. Pravdaže, nie vždy sa podarilo vyjadriť práve rodovú osobitosť jedného či druhého pohľadu rovnako úspešne, ale životná každodennosť je zachytená autenticky a vôbec nie nezaujímavo. Azda nie celkom dotiahnuté zostali veci ozvlášťujúce všednosť (hoci bezvýhradne patriace k životu), napr. fakt šikanovania (je nahodený tak nejako krátkodycho: v priebehu ďalšieho diania akoby „prizabudnutý“ či vyriešený narýchlo, slovom – nedotiahnutý), karikujúci prvok (v prípade asociálneho „týpka“). Medzi tínedžermi však próza zrejme dobre zarezonuje vďaka tematike, možnosti nahliadať do „mužsko-ženských“ aspektov dospievania a ži-

vosti narácie; chýba jej však hlbší porný kód, ktorým by dokázala oslovit aj dospelých.

Osobitnú pozornosť si zaslúži dievčenský román, ktorý je v roku 2008 zastúpený naozaj početne: pre dievčatá vyšiel v poradí druhý román **Zuzky Šulajovej Dievča z minulosti**, druhý román **Martiny Solčanskej Počkám tu na teba** a ako voľné pokračovanie jej minuloročného debutu (Aprílové dievča) román **Očistec bláznov**, ktorý by však bolo korektnejšie zaradiť už k „ženskej“ literatúre (v konvenčnom, a teda neveľmi lichotivom význame slova). Ako debutantka sa v tomto žánri uviedla sedemnásťročná **Dominika Ponechalová** románom **Punková princezná** a tiež **Jaroslava Kuchtová** románom **Túto noc nezaspím**; knižnú podobu získala prvá slovenská e-kniha z roku 2001, novela **Sylvie Mozerovej Motýlik**. V minulosti (naj-

mä v 60. a 70. rokoch 20. storočia) bol v dievčenských románoch v popredí psychologický ponor do duše dospievajúceho dievčata v procese hľadania hodnotovej orientácie pre ďalší život a oporného bodu, častokrát v momente, keď sa rozpadala istota rodinného hniezda (tento motív odzrkadľoval čoraz častejší reálny dobový fakt rozpadu „nukleárnej“ rodiny). Dievčenský román v jeho najkvalitnejšej realizácii (K. Jarunková, E. Gašparová, J. Šrámková) bol socio-psychologickou analýzou ľudského dozrievania v dobovej spoločenskej realite, zaznamenávajúcou prirodzené prepojenie intímne osobného so spoločenským. Dievčenské romány z roku 2008 (v tom pokračujú v trende z roku 2007) sa v tomto smere vracajú k dávny konvenciám žánru a približujú sa skôr k tzv. „ženskej“ (t.j. sentimentálnej, ľúbostnej) literatúre než k spoločenskej próze. Ich sujetový priestor patrí predovšetkým problémom prvých lások.

Čo je teda charakteristické pre dievčenský román 2008? V podstate funguje podľa tradičných rodových stereotypov. Ona, hlavná hrdinka, je v každom prípade krásna, inteligentná, popri tom môže byť úspešná ako študentka (Kuchtová, Šulajová), resp. ako hudobníčka (Ponechalová). On, objekt záujmu dievčenskej protagonistky, spravidla nie je jediný na obzore možných partnerov, môžu byť k dispozícii hneď niekoľkí (aby sa zdôraznila prestížna hodnota ženskej hrdinky a prípadne aj vyprofiloval epický konflikt), buď je od začiatku príťažlivý (Kuchtová), alebo spočiatku odmietaný (Solčanská), môže byť trocha tajomný a iritujúci (Šulajová). V сюжете slúži náhoda ako východisko vzťahu, rozohrá sa veľká láska, zasahujú „úklady“ okolia (nežičlivá kamarát-

ka, rodina, iný chlapec) alebo osudu (nepredvídané okolnosti), nasleduje prekonávanie úkladov, sklamanie v láske, ale napokon záverečný šťastný koniec (alebo aspoň jeho perspektíva), čo znamená zblíženie s osudovou láskou, mládencom, ktorý tu buď celý čas bol, ale bol považovaný len za priateľa (spolužiak Lukáš u Kuchtovej), resp. bol dlho odmietaný (Solčanská), alebo sa objaví v súvislosti s určitou atraktívnou aktivitou hrdinky (hudba, jazda na koni), resp. s romantickou dejovou analógiou (tajomné sny ako signál reinkarnácie hrdinky u Šulajovej). Atraktívne témy (hudba – Ponechalová, jazdectvo a reinkarnácia – Šulajová, študentské vzplanutie k učiteľovi – Kuchtová) spravidla sujetovo dotujú inak jednostrannú a dosť triviálnu orientáciu na ľúbostný vzťah. Spomedzi dievčenských románov 2008 sa najviac približuje k rozmeru spoločenskej prózy román **Martiny Solčanskej Počkám tu na teba**. Podarila sa jej určitá miera introspekcie hrdinky a rovnako sa jej podarilo prekročiť zameranie hrdinky len na rodové vzťahy. Nevtieravo a sujetovo organicky zapracované sa tu mihnú i drogy a „zlatá“ žúrujúca mládež. A tak napriek istej idealizácii mužských postáv obraz života vyznieva u nej ešte najplastickejšie zo všetkých dievčenských próz, ktoré boli v r. 2008 k dispozícii. V ostatných prípadoch vidno náznaky pokusu o ponor nielen do problematiky prvých lások aj u Kuchtovej, ktorá oživila príbeh autentickým stvárnením platonickej lásky študentky k profesovi, aj trpkou skúsenosťou z prvého sexu. V prípade Ponechalovej je evidentné, že mladučka autorka ešte nemá nažité na hlbší pohľad do ľudského vnútra. Šulajová sa zasa usiluje ozvláštniť príbeh jednak typom pro-

tagonistky (je z dvojčiek), jednak romantickým prepojením línie jej aktuálneho osudu s osudom v minulosti, osnovaným na reinkarnácii; dejová príťažlivosť je tak vyššia, ale výpovedná hodnota zostala plytká a žáner sa posunul k romanticko-dobrodružnému typu s prvkami sentimentálnej prózy. Solčanskej román **Očistec bláznov** má už všetky znaky populárneho ženského čítania. Novela **Motýlik** je síce veľmi otvoreným stvárnením drogovej závislosti a s tým spojeného tragického osudu dievčaťa, ale rozprávanie je značne stereotypné, aj v tomto prípade miestami s prvkami sentimentalitu. Vo všeobecnosti teda možno povedať, že dievčenská próza z roku 2008 odzrkadľuje profil životných hodnôt ovplyvnený povrchnosťou, fetišizáciou hmoty i kultom telesnej krásy.

Čitateľom mladšieho školského veku nepriniesol rok 2008 v oblasti príbehov zo života rovesníkov veľa nového: za reč stoja v podstate tri tituly. Vydavateľstvo Perfekt zostavilo už štvrtý zväzok z výsledkov poviedkového projektu, ktorý v posledných rokoch celkom úspešne pomáha oživovať pôvodnú tvorbu v tomto žánrovom okruhu. Poviedkový súbor **Trapoška** (ilustrovaný výtvarnými dielami z BIB a nazvaný podľa víťaznej poviedky Gabriely Futovej) je aj tentoraz tematicky pestrý, reagujúci s vážnou spoluúčasťou aj s humorným nadhľadom na aktuálne psycho-sociálne problémy detí i dospelých. Mnohé sú pokusom zvnútra, z aspektu prežívania, reflektovať „inakosť“, či už je dôsledkom rasovej príslušnosti alebo psychickej, či fyzickej odlišnosti; v iných sa objavuje problém násilia, šikanovania, rozpadu rodiny, ale aj staroby, smrti. Viaceré sa zasa orientujú na špecifiká detského vnímania sveta, detského prežíva-

nia bežných radostí i smútkov. Vyda-
rené sú najmä tie príbehy, v ktorých sa autori dokázali vyhnúť transparentnému a povrchovo efektnému tematizovaniu problému a využiť schopnosť evokovať pocity detského hrdinu, odkrývajúce nefahký, neraz trápnošami a sklamaniami sprevádzaný proces formovania životných hodnôt. Z hľadiska vekovej adresnosti sú poviedky zamerané prevažne na rozhranie predpuberty a ranej puberty.

Na mladších (začínajúcich) čitateľov sa orientuje **Gabriela Futová** v próze **Dokonalá Klára**. V duchu osvedčených rozprávacích postupov (charakteristická je pre ne svižnosť, autenticita detského uhla videnia, optimizmus) presvedčivo vykreslila model rozmazaného dieťaťa, malej prváčky so syndrómom „primadonstva“, ktorý v nej pestuje i nekritická láska dospelých v rodine. S takýmto typom postavy sa v tvorbe Gabriely Futovej stretávame častejšie, ale opäť raz možno oceniť spôsob, akým autorka dokáže skĺbiť zábavnosť s nenápadným, dôvtipne realizovaným výchovným efektom. Dievčatko totiž napokon po viacerých nie práve príjemných skúsenostiach samo (len s nenápadným usmernením starého otca) pochopí, že všetku múdrosť sveta ani zďaleka nezjedlo a na svete môžu byť šikovní aj iní, že vyvyšovanie sa nad iných vedie k osamelosti, a teda viac sa oplatí kooperácia než nafúkaný individualizmus. Súčasťou knihy je scenár divadelnej hry O voňavej Jelke a audionahrávka dramatizácie, čo je okrem iného aj dobrý marketingový ťah. Mladším čitateľom venoval prózu **Príbeh psa Bukyho** aj **Igor Majzlan**. Je to prázdninový príbeh chlapca, ktorému pes, dočasne zverený rodine do starostlivosti, pomôže prekonať nielen

fóbiu z tohto druhu zvierat, ale aj pocit osamelosti v situácii, keď sa po presťahovaní ocitne v prostredí neznámeho, anonymného, cudzo pôsobiaceho sídliska. Nenárodné príbehy hovoria s porozumením pre chlapčenský i animálny svet o tom, ako sa rodí priateľstvo a ako dorastá až do pochopenia a zažitia faktu nezameniteľnosti toho druhého.

STÁLE ŽIVÁ FOLKLORISTIKA PRE DETI

V tejto súvislosti bude reč predovšetkým o ľudovej rozprávke, ktorá sa už dobre vyše sto rokov teší pozornosti autorov píšucich pre deti. Adaptujú ju pre detského čitateľa, mnohí sa priživujú na čitateľskom záujme o ňu a necitlivými zásahmi do jej stáročiami vybrusovanej štruktúry ju degradujú ako literárny útvar aj ako žáner; iní sa naopak usilujú zachovať jej archetyp, ale pritom sa realizovať ako autonómne tvorivé bytosti. V tvorbe roka 2008 boli prítomné oba prístupy.

Líniu, ktorá rešpektuje folklórny archetyp a pritom sa neukracuje ani ako autentická umelecká tvorba, reprezentujú najmä Ondrej Sliacky a Štefan Moravčík; obaja siahli po rozprávkovom materiáli aj do etno-fondov SAV. **Ondrej Sliacky** publikoval dva zväzky slovenských ľudových rozprávok vo vlastnom podaní: *Hovoriaci vtáčik* a *Braček jelenček*. Potvrdil sa v nich ako dôverný znalec filozofie a estetiky folklórnej rozprávky, ktorý rešpektuje jej archetyp a zároveň sa realizuje ako svojbytný autor. Uvedomuje si, že dnešné dieťa, ovplyvnené médiami

LUBOSLAV PAEO / Jean de La Fontaine: Bájký

založenými na rýchlosti a povrchnosti, väčšinou nemá už dostatok trpezlivosti na to, aby sa sústredilo na dlhé príbehy napr. autentických Dobšinského textov. Sliacky takéto sužety citlivo upravuje; poslúžia teda jednak ako zaujímavé, dynamické čítanie, jednak možno predpokladať, že aspoň u časti čitateľov vyvolajú aj záujem o zoznámenie sa s pôvodným Dobšinským. **Štefan Moravčík** prispel do kontextu autorských podaní ľudových príbehov knihou *Záhorácke rozprávky alebo Proč majú prasce ocasy na vrcúlkach*. Ponúkol v nej vo vlastnom výbere a podaní pôvodné sužety záhoráckeho rozprávkového folklóru z fondov Jazykovedného ústavu SAV. Ich osobitosťou je zachovanie záhoráckeho dialektu v dialogických replikách postáv a originalita viacerých sužetov.

Spoločným sprostredkovateľom ľudovej rozprávky pre deti býva aj **Peter Glocko**. Jeho prístup k folklóru je aj v roku 2008 dvojaký. V súbore rozprávok *O troch perách z veterného draka* (Hrdinské a rytierske rozpráv-

LUBOSLAV PAŤO / Jean de La Fontaine: *Bájk*y

ky pre deti prerozprával a napísal Peter Glocko) v zmysle podtitulu sústredil vybrané rozprávkové suety ľudovej proveniencie. V druhej knihe, **Rozprávky z čarovnej záhrady**, si však popri folklórnych filiáciách uplatnil už rozsiahlejšie autorské „právomoci“ a posunul sa do pozície modernej autorskej rozprávky (čo preňho tiež nie je neznáma poloha). Rozprávač je štylizovaný do postavy Rozprávkaru a suety autentických ľudových rozprávok, báj a bájok vkladá do poetizovaných príbehov o priateľstve tejto postavy a jeho múzy, imaginatívnej Rozprávnice, s deťmi. Spájajú sa tu teda prvky reálneho detského života s fantastikou ľudovej i autorskej proveniencie a s dávkou stylistickej ornamentálnosti. Aj vzhľadom na takúto koncepciu možno o čitateľskej úspešnosti predmetného typu príbehov u detí vysloviť pochybnosti.

Aj príbehy **Petra Vlčka Rozprávky pre deti a ich dobrých rodičov** sú naviazané na folklórne sujetové archetypy; autor ich však využíva príliš sofisti-

kovane a kniha ako celok je žánrovo i hodnotovo nevyvážená. Folkloristi by asi nemali veľa radosti z toho, ako autor pracuje s ľudovým archetypom. Napr. zachová tradičný protiklad dobra a zla, ale zlo je bezzubé a dobro sa k svojmu víťazstvu dostáva príliš ľahko. Viaceré rozprávky majú zasa tendenciu smerovať k symbolickému typu, ale mnohokrát balansujú na hranе sentimentality (ba aj za ňou). Sujetové zvraty

nerešpektujú rozprávkovú „logiku“, fenomén premeny postavy sa udeje príliš hladko, bezvýrazne, a teda oslabuje sa účinnosť textu, jeho emocionálnotietický rozmer, ktorým ľudová rozprávka zasahuje čitateľovu dušu. Vlčkove príbehy sú príkladom dosť svojvoľného využívania (zneužívania?) pôdorysu folklórnej rozprávky.

Poveš, ktorá ako ďalší z ľudových žánrov zabývaných v literárnej tvorbe pre deti a mládež viackrát v niektorých rokoch zaznamenala bohatú produkciu, v roku 2008 zostala skôr na okraji pozornosti. Do kontextu povestovej mapy prispeli vlastne len **Peter Vrlík s Petrom Mišákom** publikáciou **Povesti z Liptova**. Do troch cyklov sú tu komponované známejšie i menej známe povestové príbehy etymologického typu, povesti etiologického typu o hradoch a povesti tematicky viazané na zbojníkov a ich poklady.

Z ROZPÁVKY DO ROZPÁVKY - A PREDSA V KRUHU

Už niekoľko desaťročí je zato rok čo rok vďačným objektom spisovateľ-

ského záujmu moderná autorská rozprávka, hoci kvantita je len zriedkavejšie sprevádzaná aj adekvátnou kvalitou. Ani v roku 2008 to nie je inak: väčšiu časť tejto produkcie poznamenala nízka nápaditosť, bezvýraznosť až šedivosť. Ak sa totiž povie moderná autorská rozprávka, očakávame text so stopami originálneho autorského rukopisu. Toto očakávanie naplnilo však len niekoľko rozprávkových kníh. Patrí k nim nový príbeh **Jána Milčáka Rozprávkový vláčik**. Jeho hrdinami sú traja seniori, ktorí sa vydajú na cestu lokálnym vláčikom a dokážu ju, ako vlastne celú realitu okolo seba, zažívať ako krásne dobrodružstvo. Dôležité nie je len vzrušenie z putovania, ale hlavne pocit slobody, možnosť konať i spomínať, ako sa im páči. Z hľadiska veku nie sú to hrdinovia priam typickí pre autorskú rozprávku (ale za sa ani nie celkom neobvyklí), ale svojou podstatou zostávajú blízki detskej mentalite, ba v mnohom podobní deťom. Opäť sa raz potvrdilo, že u Jána Milčáka si aj dospelé postavy zachovávajú schopnosť vnímať svet ozvláštnene a s dávkou očarenia. Láskovosť, zdvorilosť a jemný vtíp, aké charakterizujú Milčákovu tvorbu, sú prítomné aj v tomto prípade. Postavy patriace do kategórie seniorov sú aj hrdinami (už podstatne konvenčnejších rozprávok než je Milčáková) príbehov **Danuše Dragulovej-Faktorovej Príbehy z poštárskej kapsičky**. Rozprávania o star-núcom poštárovi Vilkovi, jeho bicykli Brunovi a pritúlanom kocúrovi Murkovi uplatňuje pritlmený animačný princíp, ktorý sa stáva zdrojom nevtieravej komiky. V popredí príbehov je dôraz na statočne vykonávanú prácu, priateľstvo a potrebu ľudskej blízkosti.

Vďačnou témou autorských rozprávok je zvieracia ríša; v hodnoto-

vo rôznorodej realizácii neobišla ani rozprávkovú tvorbu 2008. Jednou z najlepších rozprávkových kníh tejto tematickej orientácie z minulého roka je **Psia škola kocúra Červenochvosta Gabriely Futovej**, ktorá ako rozprávarko (v ostatných rokoch nie prvýkrát) vtipne stváraňuje spolužitie ľudí a zvierat. V tomto prípade ide o príbeh kocúrika, ktorý sa ocitne v domácnosti s dvomi pudlíkmi. Realita psieho a kocúrieho sveta je nasvietená z uhla vynaliezavo štylizovanej perspektívy animálneho rozprávača. Mláďací uhol pohľadu vnáša do textu zábavné situácie, ku ktorým dochádza pri konfrontácii jednak sveta zvierat so svetom ľudí v situáciách, ktoré kocúrik zažije pri poznávaní dovtedy neznámych ľudských spôsobov života, jednak pri konfrontovaní mačacej prirodzenosti so psou mentalitou. Ako to u Futovej býva, príbeh nenápadne potvrdzuje hodnotu a dôležitosť domova. Animálny typ rozprávača využila aj **Eva Gajdošová** v próze **Šibal Macko**. Do jednoduchého rozprávania o živote psa v jeho prvom roku života vsunula základné informácie týkajúce sa psích zvyklostí a postupného poznávania sveta, do ktorého mláďa prichádza a v ktorom žije. Nuž, Čapkova Dášenska to síce ani zďaleka nie je, ale úprimný vzťah ku zvieratku i snahu vtipne rozprávať reálne motivované príbehy o ňom tejto knižke uprieť nemožno. Rušivo však pôsobia veršované pasáže (na hodnotovej úrovni triviálnych klapancí); ich úlohou bolo zrejme ozvláštniť text, v skutočnosti však celkový v podstate dobrý dojem z príbehov kazia. Ľudský a animálny svet sa dostávajú do kontaktu aj v rozprávkovej knihe **Petra Gajdošíka Zvieratko pre Tadeáša**. Autor však pomerne mechanicky pokračuje v línii, ktorú

nasadil vo svojom vydarenom debute Zverinec na siedmom poschodí. Príbehy o zvieratách, ktoré sa postupne vystriedajú v jednom panelákovom byte a sú zdrojom zábavne podaných trampôt celej rodiny, pôsobia teda už trochu monotónne. Jedinou zmenou v porovnaní s prvou autorovou knihou je totiž skutočnosť, že sa tentoraz spájajú s chlapcom (mladším bratom hrdinky z autorovej prvotiny) a že sa viažu na iné druhy zvierat, než boli hrdinami príbehov v prvej knihe autora. Gajdošík má však epický talent, ale v tejto chvíli potrebuje nájsť preň nový zdroj inšpirácie.

Svet zvierat nadobudol príznačnosť zvieracích bájí či legiend v knihe **Edity Rihariovej Malý tučniak. Ako Pán tvoril zvieratká**. Jednotlivé príbehy rozprávkovým spôsobom odpovedajú na otázku, prečo je výzor či spôsob života vybraných zvierat práve taký, aký je. Sympatická je v tejto súvislosti postava Pána Boha, ktorý v nich vystupuje ako láskavý tvorca so zmyslom pre humor. Mravné posolstvo vyplýva zo sujetu celkom prirodzene a bez moralizovania. Rozprávky tak predstavujú jednoduchší variant príbehov, aké vo svetovej literatúre poznáme napr. z tvorby R. Kiplinga alebo T. Hughsa.

Profesionálnu skúsenosť so slovom prezrádza kniha **Alojza Nociara Rozprávky od Adamka**. Dominuje v nich hrový princíp: hravosť sa podpísala pod rámčujúcu líniu knihy (rozprávanie o spisovateľovi Adamovi, ktorý sa rozhodol napísať rozprávky, rozohrávanie paralely medzi ľudským a vrabčím), pod spracované motívy (malý rušeň, autíčko, prechladnutý autobus, bager so zlomeným zubom, vrabce, prasiatko, strašiak a pod.) aj pod formu rozprávok (vtipná hra so slovom). Nič nové pod slnkom Nociarove roz-

právky nepriniesli, ale arzenál tvorivých postupov súčasnej autorskej rozprávky využili seriózne.

Ani ostatná rozprávková tvorba z minulého roka neoslňuje; jej časť je síce štylisticky kultúrna až kultivovaná, chýba jej však iskra a významová vertikálnosť. Určitým sklamaním boli **Lastovičie rozprávky Stanislava Štepku**, ktoré ani motívicky, ani rozprávačsky nepripomínajú tragikomickú múdrosť predstavení Radošinského naivného divadla. Zostali len jednoduchým, tematicky konvenčným animovaným príbehom o priateľstve lastovičiek a detí. Od známeho divadelného umelca sa zrejme čakalo viac než štandard aj v tvorbe pre deti. Rovnako neprekročila štandardnú úroveň ani **Marta Hlušíková** vo svojej knižnej prvotine **Kde pavúky tkajú cukrovú vatu**, hoci jazykovo-štylistická úroveň podania svedčí o tvorivých dispozíciách autorky. V podstate však ide o tradičné príbehy založené na animácii hračiek. Objavom nie je ani fakt, že rozprávačkou je jedna z hračiek, nech je to hoci aj ručne vyrobená striga. Slabšia dynamika príbehu tiež neprispieva k jeho čitateľskej príťažlivosti.

Spomedzi ostatných autorských rozprávok ešte niekoľko znesú aké-také literárne kritériá. Patria k nim rozprávky **Ady Žigovej O snehuliakovi s horúcim srdcom**, ktoré sú však hodnotovo nevyvážené a z času na čas v nich nájdeme na celkom evidentný moralizmus. Prózy predstaviteľa najstaršej autorskej generácie **Pavla Štefánika Lietajúca babka a iné rozprávky** sú (na škodu vecí) žánrovo rôznorodé: popri poviedkach zo života detí sú do knihy zaradené aj animované rozprávky a ich vzájomná kontextová komunikácia je nejasná. Príbehy potrebovali dôkladnejšiu selekciu, teda minimál-

ne oddelenie rozprávkových textov od textov, ktoré žánrovo patria skôr k poviedkam o deťoch. Ako kniha poviedok (bez animovaných zvieracích rozprávok pôsobiacich z kompozičného hľadiska neústrojne) by publikácia bola úspešnejšia.

Každoročne sú v tvorbe pre deti početne zastúpené konvenčné rozprávkové príbehy na motívy zvieratiek, rastliniek, miniatúrnych bytostí. Ich literárna hodnota je v každom prípade problematická, ide potom už len o mieru úbytku na estetickej hodnote, o mieru podcenenia detského intelektu či neujasnenosti zámeru. Vzhľadom na svoju didaktickú utilitárnosť môžu mať dokonca v radoch dospelých vychovávateľov aj „odberateľov“. Pristavme sa teda aj pri takejto produkcii a aspoň naznačme jej (pseudo) hodnotové parametre.

Šesť tradičných rozprávkových príbehov o zvieratkách **Márie Taškovej Rozprávky z lesa** smeruje k predčitateľom alebo prvočitateľom. Sujetová jednoduchosť ich na to predurčuje, ale spôsob podania a typografia i príliš veľký rozsah textov tomu odporujú. Literárna hodnota príbehov je kolísavá (popri vtipnej rozprávke O lenivom vrbacovi alebo Kohútikove čižmičky sa objaví moralizmom poznamenaná rozprávka Maškrtný medvedík alebo pomerne rozvláčne príbehy ďalších troch rozprávok), v ich pozadí je cítiť inšpiráciu literárnymi zdrojmi. Neobjavné sujety, ťažkopádne rozprávačské postupy, bezbrehá animácia a konvenčné motívy sú bežné aj inde. Tak je to v knihe **Márie Fazekášovej Jazmínkine rozprávky**, v ktorej je zastúpené pestré tematické všeličo s vysokou dávkou triviality. Konvenčnosť a trivialita charakterizujú i prozaický súbor **Petra Kubicu Rozpráv-**

ky víly Púpavky. Ako sa zdá, v autorскеj rozprávke poklesnutých hodnôt sa dôkladne zabývali škriatkovia, pričom vo viacerých prípadoch tento motív nabalil na seba aj didaktické či moralistické aspekty, ako je to v knihe **Ivany Jungovej O škriatkovi Bonifácovi**; prostoduchý príbeh pomerne priamočiaro pobáda deti ku vzjomnej pomoci, poriadkumilovnosti a iným cnostiam. Publikácia **Kataríny Petkaničovej O škriatkovi Dubáčíkovi. Rozprávky z Dúbravky** zasa otvorene deklaruje propagačno-reklamný zámer orientovaný na zdravý životný štýl: jednotlivé texty jednak informujú o liečivých účinkoch vybraných rastlín, jednak sú moralizujúcimi exemplami toho, čo sa stane dieťaťu, ak sa dostatočne nestará o svoju hygienu. Podobný didaktický zámer (rozprávkovým spôsobom sprostredkovať deťom informáciu o vlastnostiach alebo využití vybraných druhov rastlín) sledujú aj príbehy **Roberta Hončariva a Vieri Dobiášovej Rozprávkový herbár**. Oveľa vyššiu literárnu hodnotu majú potom svojou koncepciou neskrývane didaktické príbehy **Bambulkyne dobrodružstvá** (*Rozprávky podľa rovnomeného televízneho seriálu*), ktoré podľa televízneho seriálu pre deti prerozprával publicista **Peter Guldán**. Tieto rozprávky slávia momentálne vo videopodobe comeback a je predpoklad, že ani kniha nebude neúspešná.

ŽÁNRE Z OKRAJA POZORNOSTI

V slovenskej tvorbe pre deti a mládež k nim určite patrí fantastika (fantasy). Ak sa aj objaví, hodnota tejto literatúry spravidla nie je vysoká (odhliadnime od výnimiek typu Daniel Hevier alebo Daniel Pastirčák). Aj táto žánro-

vá oblasť si obyčajne udržiava určitý rozprávkový príznak. Tak je to aj v akčnom príbehu typu humorno-fantastickej paródie hviezdnych vojen a vesmírnych odyséj **Ivana Holuba Vesmírne piráti**. Tak trochu komiksovo koncipované rozprávanie o anabáze chlapca Luku, ktorého v dôsledku nedorozumenia unesú vesmírne piráti, je postavený na paródii supermanských typov postáv, tradičnej predstavy pirátov, hľadania zakopaných pokladov a iných rekvizít dobrodružnej prózy.

Historicko-dobrodružná próza tiež býva v slovenskej pôvodnej tvorbe zastúpená len zriedkavo, v minulom roku románom **Zuzany Kuglerovej Dcéra Riečnej panny**. Kuglerová sa v posledných rokoch vyprofilovala na autorku historicky orientovanej prózy (či už povestového, alebo romanticko-dobrodružného typu). V tomto prípade na základe mohylových hrobov objavených na území Slovenska vytvorila fiktívny, romantický príbeh o osude prenasledovaných dcér egyptskej kráľovnej Nefertiti a spojila ho s naším územím a so životom našich predkov.

Bohato fabulované rozprávanie, postavené na osudovej láske a nenávisti, tajomnosti a dejových zvratoch, rozčlenila do troch častí, pričom v každej z nich použila rozprávačskú perspektívu iného z troch protagonistov. Kuglerová dokáže snovať zaujímavý a napínavý romanticko-dobrodružný príbeh, v ktorom história je len (dumasovsky povedané) klincom, na ktorý si vešia svoj kabát.

POÉZIA STÁLE V OFSAJDE

Bez prekvapení zostala aj v roku 2008 oblasť poézie pre deti (básnická tvorba pre mládež sa vlastne na dobro vytratila). Spoľahlivé hodnoty ponúkli Milan Rúfus a Jana Šimulčíková. **Milan Rúfus** publikoval útlú zbierku detských prosebných modlitieb na dobrú noc **Anjeličku, môj strážničku**. Dá sa povedať, že je to jednoduchšia (formálne i významovo – keďže určená pre menšie deti) obdoba jeho známych modlitbičiek, štylizovaná ako prosba dieťaťa za základné, najdôleži-

SVETOZÁR MYDLO / Alojz Nociar: Rozprávky od Adamka

tejšie hodnoty sociálneho i predmetného sveta. Defilujú tu teda rodičia, starí rodičia a súrodenci, predmetný svet je zastúpený synekdochicky: jablonkou, hviezdíčkou, slnkom a napokon planétou Zem. Žáner riekanky tvorí podložie básničiek **Jany Šimulčíkovej** *Už dočiahnem na kľučku*. Z textov určených pre predškolákov sála detský optimizmus, nefalšovaná radosť zo života a dobre odpozorované situácie i postrehy z detského sveta. Možno povedať, že po dlhom čase sa v ponuke detskej poézie objavili pôvodné riekanky pre deti, ktoré sú motívicky svieže, súčasné, rozumejú autentickému svetu detí, a pritom rytmicky dynamické a vydarene usporiadané aj do výsledného knižného tvaru. O poznanie menej iskry majú básne knižky **Jozefa Moravčíka** *Jakubovca Alenka v krajine oblakov*. Spája sa v nich prírodná tematika s jazykovou hrou, ale výsledok nie je ničím objavný. Do školského prostredia umiestnila svoje verše pre deti štandardnej hodnoty **Anita Tešovičová** už názvom knihy *Školská brána otvorená*. Tendencia k jazykovej hravosti charakterizuje aj verše **Jána Čapku** *Čvirikance* a básne **Milana Kendru** *Rok nakúka spod klobúka*, ktoré sú v súlade s názvom komponované podľa ročných období. **Gabriela Dittelová** sa vo svojej *Štrbavej knižke* zasa pokúsila o satirickú poéziu pre malých školákov, ktorá miestami sklza do didaktických polôh. Ani jedna z týchto troch básnických knižiek nedosiahla lepší štandard slovenskej detskej poézie.

KNIHY NA ÚŽITOK A ZÁBAVU

V roku 2008 sa v tvorbe pre deti objavilo aj niekoľko úžitkových publiká-

cií interaktívneho charakteru. Taká je napr. publikácia **Jána Vrabca Leonarda** (*Kreslíme a malujeme*) a publikácia **Daniela Heviera Heviho škola tvorivosti**. Ich úžitkovosť je transparentná a cielená. Neskrýva sa za trápny príbeh, tak sa skrýva v knihe **Danuše Dragulovej-Faktorovej** *Príhody uja Hrmostku*, ktorá sa pokúsila sprostredkovať deťom zásady správnej životosprávy spôsobom takým starým ako azda detská literatúra sama.

V istom zmysle slova má úžitkový charakter aj publikácia editovaná **Danielom Pastirčákom** *Rozprávky z Lepšieho sveta*. Interaktivita je tu však iného ladenia: je vlastne pôvodnou hybnou silou textu, pretože z nej a ňou publikované texty vznikali. Vznikli ako voľný prúd detskej predstavivosti, ponárania sa do tvorby príbehu, vyplavovania z podvedomia, v rámci čoho dospelý pôsobil viac-menej ako facilitátor.

Na zabavenie detských čitateľov (ale možno tak trochu aj na zadivené zistenie – že veď takto myslíme, píšeme, hovoríme neraz aj my!) poslúži publikácia **Jozefa Pavloviča** *Jožko Mrkvička. Moja supernajlejšia knižka*. Opäť v nej ožila postavička neporiadneho, ale zato sebavedomého žiaka, ako typ vymodelovaná ešte v Slniečku J. C. Hronského.

NAMIESTO ZÁVERU

Knižná produkcia roka 2008 ako celok nijako mimoriadne nepotešila, ale ani nezarmútila. Priniesla niekoľko výrazných literárnych činov, a hoci by sme ich spočítali na prstoch jednej ruky, aj tak pomáhajú udržiavať presvedčenie, že slovenská detská kniha je stále tu.

Nielen **pes** sa môže smiať

rozhovor

venovaný
ŽOFINKE

s **Jurajom Šebestom,**

**prozaikom,
riaditeľom Mestskej knižnice v Bratislave,
o živote, literatúre
a jeho prvej knihe pre mládež**

Juraj Šebesta sa narodil 18.5.1964 v Bratislave, kde doposiaľ žije. Absolvoval Gymnázium na Vazovovej ulici v Bratislave a potom Filozofickú fakultu UK, odbor estetika – divadelná veda (1982 – 1988). Doktorát získal na Vysokej škole múzických umení v Bratislave (1999). Pracoval ako referent na odbore umenia Ministerstva kultúry SR (1991 – 1994), ako pedagóg a vedecký pracovník na Divadelnej fakulte VŠMU v Bratislave (1994 – 2004) a Masmediálnej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave (2004 – 2006), ako redaktor a moderátor Rádia Devín v Slovenskom rozhlase (1998 – 1999) a ako zástupca riaditeľa Divadelného ústavu a vedúci edičného oddelenia (1999 – 2005). Od r. 2005 je riaditeľom Mestskej knižnice v Bratislave.

■ Osobne sa nazdávam, že človek-umelec, aby mohol zmysluplne a tvorivo vypovedať o sebe a o svete, musí v živote voľačo naštudovať, ale aj si nažiť. Vy ste vystriedali viacero profesných postov (všetky sa krútili okolo kultúry a umenia); ste človekom – ako sa zvykne hovoriť – „v najlepších rokoch“. Ako teda máte nažité a naštudované na umeleckú tvorbu?

No, neviem, či tie najlepšie roky už nemám za sebou, ale dobre, budem optimista... Nažité na písanie už asi mám a naštudované? Študovať mô-

žete stále. To moje pôsobenie v kultúre a v školstve je vyvážené rôznymi príležitostnými prácami najmä z obdobia pred revolúciou. Socializmus nás nazaj zakalil: tých, čo sa nechali. Absolvoval som všetky možné brigády, zemiacovú, chmeľovú, zaváračkovu-paradajkovú, oberal som ríbezle, vinič či broskyne. Pomerne dobre som sa oboznámil s pracujúcim ľudom. Mali sme rockovú kapelu a potrebovali sme si zarobiť na aparatúru, tak som niektoré letá trávil v Steine, váľal sudy piva do kamiónov, vypomáhal v potra-

vinách, kde som ženám, ktoré sa mi páčili, vydával na lístkoch za fľaše viac peňazí, než bola hodnota fliaš. V šestnástich mi takto preskakovalo z hormónov. Mnohokrát sme s kamošmi robili nočné na Hlavnej stanici, vykladali a nakladali poštové balíky, noviny a podobne. Celé roky sme zametali ulice, moja bola časť Grösslingovej a Továrenskej. Pri tom na Grösslingovej sme vtedy bývali, bolo mi to úplne jedno. Dobre platili a bol som aj taký nezávislý bufeták. Takmer pol roka som pracoval na stavbe ako pomocný robotník. Mal som prerušené štúdium, chcel som prestúpiť na divadelnú vedu a musel som si rok počkať. Pracoval som s mimoriadne veselými východniarmi na dostavbe Novej scény, takže som vzťah k divadlu posilňoval aj z tejto stránky. Ako robotníkom sa nám vďaka kamarátovi podarilo preniknúť do katolíckej cirkvi. Bola to jedna z najlepšie platených brigád za socíka. Opravovali sme faru na Kapitulskej, kostol uršulínok a tak. Katolíci mali takú svoju úchylku, miešali betón nasucho, na zemi, ešte pred tým, než sme ho šupli do miešačky. Lopatoval som a fúrikoval spolu s Ferkom Mikloškom, taká bola vtedy úroveň pomocných robotníkov.

Prvé zamestnanie som dostal v Novej scéne v Bratislave, kde som robil obchodného cestujúceho s lístkami. Chodil som po fabrikách, kde fungovalo ROH (Revolučné odborové hnutie), a tí zo svojho fondu kupovali lístky zamestnancom. Mal som celkom dobrú ponuku – Mŕtve duše a Revízora s Lasicom, Satinským, Debnárom a spol., a k nim som vždy podmienične priradil aj nejaký slabší kus. Za mesiac som predal viac lístkov ako štyri kolegyně na Obchodnej, Nová scéna tam mala oficiálne obchodné miesto. Až potom ma „preplatili“ v Divadelnom ústave

a tam sa začala moja štandardnejšia kariéra.

■ Z toho, čo hovoríte, vyplýva, že socializmus vám okrem mnohých absurdít vlastne pomohol aj lepšie spoznať obyčajných ľudí...

Paradoxne, vďaka ideológii, ale do veľkej miery to bolo aj vďaka kapele. Vrcholom tohto druhu poznávania bola vojenská katedra a rok vojny, síce s veľkým šťastím a s protekciou vo VUS-e (Vojenský umelecký súbor) v Bratislave, ale katedra a mesiac sústredenia v kasárňach v Mikulove a potom ďalší mesiac vo Vajnoroch dali zabráť. Z absolventov filozofickej fakulty chceli mať motostrelcov, pričom z celého ročníka len traja dokázali nabiť kanón v tanku a zamieriť. Zo študentov VŠMU zasa mali byť zdravotníci. No neviem, keby som umieral, napríklad, keby ma postrelil spolubojovník Hronec, čo bolo vtedy celkom reálne, keďže, podobne ako ja, ani raz samopalom netrafil terč, pochybujem, že by ma Hajdu alebo Luknár, alebo Krem-paský zachránili. Iba ak od otravy alkoholom, na to mali dobrú prax.

Ale ani po revolúcii sa pracujúci ľud až tak nezmenil. Dôkazom toho je aj moja rodina. Rekonštruovali sme chalupu, byť, párkrát sme sa sťahovali, takže viem. Akurát je ľud ešte viac na prachy.

■ So životom ste sa teda popasovali, ako sa patrí. Teraz však už štvrtý rok riadite Mestskú knižnicu v Bratislave. Čím vás obohacuje a čím prípadne limituje práca v knižnici ako spisovateľa aj ako čitateľa? A ako vnímate vzťah človeka postmodernej doby (navyše obyvateľa hlavného mesta, kde je viac než inde rôznorodých kultúrnych podnetov) ku knihe, k príbehu či básnickému obrazu?

JURAJ BALOGH / A. Lindgrenová: Pippi Dlhá Pančucha

Predsa len: literatúra si vyžaduje určité stíšenie tempa a na to akoby súčasný človek nemal čas...

Som veľmi rád, že som mohol lepšie spoznať knihovníkov. Vo veľkej väčšine sú to skromní, citliví ľudia. Mladí sú aj dosť pribojní, ibaže málokto-rí ostanú pracovať vo verejných knižniciach.

Ku knihám mám ozaj blízko, ale čoraz menej času na čítanie a písanie. Na to, aby som viac čítal, by sa možno dala vymyslieť nejaká finta. Že by som robil literárneho agenta pre svojho zamestnávateľa. V skutočnosti by sme naozaj potrebovali aspoň desať Dadov Nagyov, aby nám lektorovali literatúru a odporúčali na nákup. Obávam sa, že nie-

čo také nerobí žiadna knižnica na Slovensku.

Aj ja čoraz viac informácií získavam z internetu. Internet je rozhodujúce médium. Všade, kde sú dnes mobility a televízia, bude raz internet. Aj v slumoch. A internet postupne zmení čitateľské návyky. Už naša, teda stredná generácia, je veľmi dobre vytrénovaná na čítanie z obrazovky.

■ Nemôžem si pomôcť, ale emocionálna časť môjho ja vôbec nie je nadšená predstavou absolútnej vlády internetu (hoci racionálna časť to v podstate chápe ako nezadržateľný dobový trend). Myslíte si, že klasické knihy zaniknú?

To neviem, asi nezaniknú úpl-

ne, ale budú skôr doplnkové, pre fajnšmekrov v obchodoch s luxusným tovarom. Domáce knižnice sa postupne zmenia na súkromné múzeá a verejné na miesta, kde sa budú stretávať pamätníci. Do akademických zavítajú len zúfanci, ktorí si nenájdu zdroje na internete sami.

Na druhej strane, je tu istá šanca, že ľudia budú hľadať dôveryhodné, kvalitné zdroje, ktoré budú mnohé dostupné len cez platené databázy. A teda budú musieť prísť do nejakého typu knižnice alebo mediatéky, kde budú musieť byť nejaké počítače a teda nejaký priestor, personál a podobne. Ak sa nenapoja rovno na vydavateľa, ktorý bude literatúru sprístupňovať priamo. Čo ja viem, päť minút vás nechá v knihe zadarmo, desať minút za päť centov, hodinu za dvacku a celú knihu vám neobmedzene sprístupní za jedno euro. Ale nejaká forma sprostredkovania asi ostane, lebo distribútor bude mať oveľa väčšiu ponuku ako konkrétny vydavateľ. Knižnice sa možno stanú špecializovanými distribučnými centrami elektronických databáz, ak budú ponukou a službami schopné konkurovať komerčnej distribúcii. Možno prežijú vďaka orientácii na kvalitu a pôvodnú tvorbu, paradoxne, čomu sa teraz niekedy bránia.

■ Keď tak uvažujem nad tým, čo hovoríte, akoby sa naplňali sužety ani nie takých dávnych sci-fi... Myslíte si teda, že internet nielen kradne knižniciam čitateľov, ale knižnice azda aj pochová, resp. aspoň zásadne zmení ich podobu?

To nevie nikto povedať a to je na tom celom vzrušujúce. Rozhodujúce bude, či ľudia zmenia čitateľské návyky. Na to sú dobré dôvody – ekonomické, čítanie cez internet bude oveľa lacnejšie, pohodlnejšie, ušetrí čas aj

priestor (a to sú dnes rozhodujúce faktory) a bude možno aj ekologickejšie než čítanie z papiera.

Internet kradne čitateľov klasickým knižniciam, ale je otázne, či ľudia kvôli nemu menej čítajú. Myslím si, že s masovým rozšírením internetu budeme v skutočnosti čítať viac, možno už aj čítame viac, ibaže z displeja. Masový internet by mohol radikálne zlepšiť vzdelanosť a gramotnosť na celom svete.

Knižnice musia rozvíjať aj iné funkcie, požičiavanie kníh už nestačí. Musia sa ešte viac a intenzívnejšie prepojiť so vzdelávaním, školstvom, orientovať sa na komunitné, voľnočasové a kultúrne aktivity. Preto rád hovorím, že pracovať v knižnici je vzrušujúce, aj keď to tak na prvý pohľad nevyzerá. Nikto nevie presne, čo prinesie budúcnosť.

Ale berte ma s rezervou, trochu fantazírujem, trénujem na svoju ďalšiu knižku.

■ Vráťme sa teda k vašej tvorbe. S trochu nepresnosti by sa dalo povedať, že vo sfére produkčných aktivít ste poviedkar (teda prozaik), vo sfére recepčno-produkčných prekladateľ dramatických diel a napokon vo sfére recepčných (hoci, samozrejme, tiež spojených s tvorivou produkciou, ale iného typu než tie dve spomínané) vedec-publísta. Vaša literárna kariéra sa začína tvorbou pre dospelých; mám na mysli zbierku poviedok *Triezvenie* (2005) a azda aj skutočnosť, že ešte pred jej vydaním ste prózy publikovali aj časopiasecky. V poviedkach máte blízko rovnako k realistickému princípu stvárnenia, ako aj k čiernemu humoru či groteske. Dám vám teraz záluďnú otázku smerujúcu k určitej sebareflexii: v čom vidíte vlastnú šancu byť originálnym prozaikom v súčasnom kontexte slovenskej prózy?

Podľa môjho názoru žijeme v dobe, keď popri sebe rovnocenne existujú všetky možné prúdy a smery, v tom spočíva demokracia postmodernity. Ži a nechaj žiť. Až ma trochu láka povedať, že originalita nie je najdôležitejšia súčasť výzbroje umelca (hoci, samozrejme, je dôležitá, aj pre mňa). Úspešný môže byť umelec, ktorý má originálne myslenie a obraznosť, ale ešte úspešnejší, aj z hľadiska hodnotenia odbornou kritikou, môže byť umelec, ktorý je dôslednejší, vytrvalejší a pracovitejší, pričom nejaký talent musí mať...

Ďalšia vec, čo sa týka originality: žijeme v dobe recyklácie. Znovu ma láka povedať, že všetko tu už bolo. Viem, že to nie je pravda, stále je nejaký (čo-raz menší) priestor na vývoj, ktorý treba hľadať, ale zoberme bežného konzumenta kultúry... nazvime ho normálnym človekom. Recyklujeme príbehy iných a recyklujeme sami seba. To sa týka aj starších období: už veľkí antic- kí dramatici recyklovali Homéra, Shakespeara dobových autorov a kronikárov, Brecht Shakespeara a tak podobne. Ku koncu antiky prevládli hry a zábava natoľko, že slávny žáner tragédie existoval len v knižnej podobe. Na pódiu sa predvádzal živý sex, ľudia sa naozaj zabíjali v arénach pri rekonštrukciách slávnych bitiek a zároveň to bolo divadlo. Antická spoločnosť akoby stratila schopnosť sebareflexie kultúrou, resp. bola v takom štádiu úpadku, že aj formy „kultúry“, ak vôbec môžeme použiť tento pojem, odrážali tento všeobecný úpadok, boli súčasťou tohto úpadku. A potom prišiel pád a trvalo mnoho rokov, kým sme sa vrátili (paradoxne, aj vďaka Arabom, ktorí zaznamenali a vlastne zachránili antickú spisbu) k podstate antickej kultúry, ktorá je základom našej, európskej kultúry... Aj v súčasnej západnej civilizácii

je zjavná tendencia k masovej zábave, ale nechcem to hodnotiť ani robiť nejakú paralelu. O týchto veciach by sme mohli teoretizovať veľmi dlho.

Aby som sa vrátil k tvorbe, pre mňa ako autora je dôležitejší príbeh než efektný príbeh, spôsob, ako je niečo napísané. S akou energiou, zaujatím a presvedčivosťou sa vám niečo darí rozprávať. Samozrejme, aj obsah je dôležitý, aj príbeh, ale príbehy sú si veľmi podobné, denne vznikajú tisíce podobných príbehov, stačí vkročiť do Panta Rhei, hneď vás omráči realita. Keď sa spisovateľ príliš sústreďí na príbeh a pointu, môže mu uniknúť príbeh – ostáva nejaká efektná kostrička, ale kde je mäso... kde je umenie písať, vyjadrovať sa, hovoriť... Osobitne si vážim spisovateľov, ktorí sa usilujú poetizovať, ozvláštniť všednosť, každodennosť, či už lyrikou, humorom, absurdnosťou... Z tých slovenských spomeniem aspoň Šikulu, Slobodu, Duška, Kopcsaya alebo Dobrovodu. Je to podľa mňa oveľa ťažšie ako opierať sa o efektné príbehy. Ale je demokracia, postmoderna: každý píše, aký je a aj písanie efektných príbehov s pointou je v poriadku. Podľa mňa sa do literatúry, aj do spôsobu písania, totálne premieta povaha autora.

■ Na základe toho, čo (a ako) ste o sebe prezradili, sa mi zdá, že váš posledný výrok platí aj o vašom románe pre mládež *Keď sa pes smeje* (2008). V každom prípade si vás cezeň hneď všimli: literárna kritika spozornela (ako to býva, alebo malo by byť, vtedy, keď prichádza zaujímavý autor) a mladí čitatelia (čo viem z počutia, od knihovníkov) sa začítali. Tí prví oceňujú nielen dispozíciu spracovať aktuálny stav spoločnosti ako „nadčasový“ problém (a to prosím práve v oblasti príbehov zo života dospie-

vajúcich, ktoré v ponuke posledných desaťročí skôr chýbali, než opačne!), ale povedzme aj živosť jazyka a autentickosť životného pocitu – vonkoncom nie „očareného“ vlastnou existenciou, ale zasa ani pesimistického či nebudaj nihilistického. Tí druhí, teda čitatelia, ocenia zasa fakt, že im hovoríte „z duše“, že hovoríte ako oni bez toho, aby ste bezducho napodobňovali ich jazyk, že dokážete vtipne, so zmyslom pre humor (aj čierny) a absurditu pomenúvať veselé i vážne veci života, že viete byť drsný, ale vzápätí nenápadne pohľadiť dušičku čitateľa... jednoducho, že vaša kniha dýcha presvedčivým životom a nie vy-preparovaným papierom. Kde a ako ste k tomu prišli, že práve takto, humorne i vážne, dokážete písať pre dospievajúcich povedzme aj o takých veciach, ako je napríklad vyrovnávanie sa so svetonázorovým problémom, alebo aj s Alzheimerom u blízkych?

S tou dušičkou ste ma zaskočili, ale dobre... Nechcem hľadiť dušičky, ale ak sa mi to už podarilo... Teší ma, že knižka má (zatiaľ, vyšla len v decembri) ohlas u mládeže, ale aj u starších čitateľov a u kritiky. Rozmýšľam, ako to povedať, aby to nevyznelo ako samochvála, ale je to asi aj preto, že čitatelia vnímajú knihu ako živú literatúru. To bola moja ambícia – napísať živú literatúru. Je to téma tejto knihy – prepojenie života a literatúry, skutočnosti a fikcie a prejavuje sa to aj v jazyku. Bol to zámer, ale človek musí mať veľa šťastia v tom zmysle, že čitatelia si v knihe nájdu viac tém, ako ich tam autor chcel mať.

Napríklad bola pre mňa dôležitá dokumentárna rovina. Dokument mám veľmi rád. V knihe sú takýmito dokumentmi oznamy o nadstavbe, otcov odkaz, keď odchádza od rodiny, následné SMS, jeho zápisky Tomášových

detských výrokov, jeho ľúbostná báseň, o ktorej nevieme, či ju napísal kedysi svojej žene, alebo teraz milenke. Úlohu dokumentov majú aj čtyri a žiacka knižka alebo Tomášove opisy filmov.

Kniha je napísaná v prítomnom čase a v prvej osobe, resp. z minulého času v retroscénach prechádza do historického prezentu. To posilňuje dojem autentickosti, dojem bezprostredného diania. Tomáš sa v niektorých scénach akoby obracia na kameru, rozpráva štýlom reality šou, ale je to len pár scén, kde sa mi zdalo vhodné to použiť, aj v parodickom zmysle – napríklad keď sa opije na žúre alebo keď má črevné problémy na rande v kine. Túto záchodovú scénu mi niektorí vyčítajú ako zbytočnú, ale je to pokus o čistú literárnu grotesku s paródiou na reality šou. Táto neuveriteľná príhoda sa pritom naozaj stala, môjmu veľmi dobrému priateľovi básnikovi, ibaže tá literárna verzia je zložená z dvoch skutočných príhod.

Pritom táto kniha ako celok nie je autobiografická. Je inšpirovaná skutočnosťou, aj našou rodinou, ale je dotvorená. Pre mňa je dôležité, aby čitateľ mal pocit autentickosti a aby ho zaujal spôsob, dynamika rozprávania, jazyk. Je pravda, že napríklad pásmo psov som dotváral minimálne. Naozaj máme psa Žofiu, najdúcha, naozaj ju zviedol na návštevu pes našich známych, naozaj sme v paneláku rodili a vychovávali päť šteniat, pre ktoré sme potom pracne, ale našli nových pánov. Nemusel som veľa dotvárať, lebo sa to takto hodilo do príbehu. Proste to vyšlo.

Je predsa úplne bežné, že rodičia majú problémy komunikovať s deťmi, že starí ľudia strácajú pamäť a chradnú, a umierajú, že ľudia všeobecne, a teda aj spoločnosť ako taká má krátku pamäť. Že ľudia sú si neverní a opúšťajú

svoje rodiny, že nemôžu robiť to, čo vyštudovali. Dôležité je, ako o týchto bežných veciach dokázate hovoriť.

■ Vaša prvá kniha pre mládež, o ktorej hovoríme, nastavuje zrkadlo aj dospelým. Tak ako dospelie, aj obraz dospelosti a staroby pôsobí veľmi autenticky. Teda aj dospelý čitateľ objaví vo vašom príbehu množstvo podnetov pre sebareflexiu a reflexiu morálneho i hodnotového stavu dnešnej spoločnosti. Nebolo vašou ambíciou osloviť románom Keď sa pes smeje nielen generáciu dospelých, ale aj generáciu ich rodičov?

Presne to som chcel: napísať knihu pre staršiu mládež, môj odhad je tak od štrnásť vyššie, ale aj pre dospelých bez obmedzenia veku. Knižku síce môžu čítať aj mladší, je napísaná zrozumiteľne, ale obávam sa, že im veľa môže uniknúť, najmä z ironie a paradoxov.

Nechcem sa na nič hrať (a ani nemôžem): je to môj prvý román, na ktorom som sa učil román písať. Je to pritom len jedna z mnohých románových možností. Spôsobov písania je strašne veľa. Ale vedel som, že prostredníctvom viacgeneračnej rodiny tam môžem dostať témy, ktoré môžu zaujímať aj dospelých, resp. ktoré sú pre prostredie takej rodiny prirodzené. Jedna zo základných tém je téma komunikácie. Ako spolu komunikujú ľudia, ktorí by si mali byť najbližší. Ako vznikajú hádky, ako funguje mechanizmus napätia z nakopených životných frustrácií a neúspechov, čo je príbeh otca, ako to matka, hoci psychologička, nevie čítať a začne sa tým zaoberať až vtedy, keď otec odíde. Žijeme spolu, aby sme boli šťastní a zároveň si život vzájomne znepríjemňujeme. Je to ten model rodiny, kde rozhodujúcim životelom, ho-

ci sa to na prvý pohľad nezdá, je otec. Žena, hoci vie byť nezávislá, má s tým problémy. Finančná závislosť jedného z rodičov vo všeobecnosti nie je dobrá, aspoň ja si to myslím.

Potom, okrem tém, ktoré sme už spomínali, je tu problém hodnotovej orientácie. Rodičia sú nepraktizujúci veriaci, pričom najmä otec rád nezávisle filozofuje, ale svoje dieťa dali z rôznych dôvodov do cirkevnej školy. Tomáš cíti ten rozpor a neustále naň upozorňuje. Je viera niečo, čo môže naozaj naplniť naše životy, musí to byť konkrétne nejaké náboženstvo, konkrétna cirkev, alebo je to skôr morálny vzor pre naše správanie? Preto sa chlapec volá Tomáš. Nikomu nič nepredpisujem, neodporúčam, len sa nad tým zamýšľam. Môže viera zaplniť priestor po bývalej ideológii, môže vyvážiť ideológiu konzumu? Má akákoľvek cirkev nejakú šancu ovplyvňovať náš život? Môžeme vôbec skutočne poznať európsku kultúru, keď nepoznáme kresťanstvo?

Ja sám nemám na tieto otázky jednoznačnú odpoveď. Nie som ateista, som vlastne evanjelik, ale príslušnosť ku konkrétnej cirkvi alebo k náboženstvu nie je pre mňa rozhodujúca. Skrátka, nebol som tak vychovaný. Ešte stále sa môj svetonázor, ako ste to nazvali, formuje, a to už mám svoj vek. Čo taký pätnásťročný chlapec. A je prirodzené, že tieto otázky kladie práve on. My dospelí sa tvárime, že to máme za sebou, že sme nad vecou, že otázka, či bolo skôr vajce alebo sliepka, či pôjdeme do pekla alebo do neba, či okrem popola alebo kostí ostane z nás aj nejaká duša, je po puberte neprípustná, ale v skutočnosti tento zmätok a pochybnosti sú stále v nás. Presvedčení veriaci to majú svojím spôsobom ľahšie. Môžeme veriť hocičomu, ale keby sme sa aspoň správali ako kresťania...

■ Máte na mysli ideovú vyprázdnenosť konzumnej spoločnosti?

Skôr morálnu, nejaké idey tu vždy boli. Peniaze, boj o moc, o vplyv, snaha o úspech. Možno by som to nazval hodnotovou rozkolísanosťou. Aj mechanizmy západnej demokracie zodpovedajú základným pudom: náš život je v podstate boj o prežitie. Kto sa nevie zaradiť, desať hodín denne čumieť do obrazovky na striedačku s telefonovaním alebo makať ako živý robot za pásom, môže ísť skúmať smetiačky. Koľko jasných bláznov sa potuluje v uliciach, nevieme, čo s nimi. Na druhej strane, možno ešte viac bláznov jazdí dvestovkou v špičkových oblekoch a fárach. Kresťanské myšlienky a hodnoty sú v priamom rozpore s mechanizmami západnej demokracie. Samotné kresťanstvo vzniklo ako reakcia na úpadkový stav antickej spoločnosti, už som sa o tom zmienil. A ľudia sa odvtedy vôbec nezmenili. Ale je to aj polarita ľudskej povahy, ten neustály pohyb medzi dobrom a zlom. Kresťanstvo alebo akékoľvek iné náboženstvo je pre mňa najmä etický ideál, ku ktorému by sme sa mali priblížiť, a čo najviac v skutkoch. Možno tým niekoho naštvem, ale nechcem uraziť, naozaj si to myslím – kázať v kostoloch dnes nestačí. Cirkev potrebuje konkrétne činy, charitu, dobročinnosť, hospice, nemocnice, školy v chudobných krajinách, pomoc v detských domovoch, slumoch a rómskych osadách a podobne. Konkrétne dobré činy všade tam, kde ich treba, a je toho zúfalo veľa, kde treba pomáhať. Jedine tak si môže upevniť autoritu. Kostoly a rituály sú dôležité, ale dnes je to už „nadstavba“.

■ Hovoríte mi z duše, tiež to tak cítim. Myslím si, že je to zaujímavý problém na spracovanie aj v tvorbe pre mládež

– a vlastne ste sa ho vo vašom románe aj dotkli, hoci to nie je jeho hlavná téma...

Nie je hlavná, ale dôležitá. Chcel som proste na túto tému brknúť, lebo sa necítim povolaný ju rozvíjať. Je to medzi riadkami, najmä v príbehu otca. Ale aj v príbehu starých rodičov, ktorí za prvej Československej republiky podnikali a mali sa veľmi dobre, a potom sa stali presvedčenými komunistami. Preto je Tomášov otec bývalý historik a preto tam musia byť prastarí rodičia, pamätníci. (A navyše Moraváci, Československo, to je tiež téma, ktorej som sa chcel dotknúť.) Preto je Tomáš typ, ktorého fascinujú paradoxy histórie, preto jeho otca fascinuje počítačová verzia Bitky v Ardenách, ktorú môžu vyhrať aj Nemci.

Ale je to aj v príbehu, lebo je to okrem iného príbeh o odpustení. O pomoci. Odpúšťať je veľmi ťažké, v skutočnosti to dokáže málokto.

Hovorím o týchto veciach tak vážne, ale pritom v knihe si pomáhám humorom, aj čiernym. Humor je môj spôsob videnia, miešanie tragického s komickým, vysokého s nízkym a tak. Práve v tom sa prejavuje moja povaha.

■ Ešte jedna vec v románe ma mimoriadne zaujala: súvisí s animálnym hrdinom (psom) v príbehu. Kvalita spolužitia rodiny so psom mi totiž pripomenula prózy typu románu Kláry Jarunkovej Brat mlčanlivého Vlka alebo novely Bela Kapolku Pre teba sa postavím proti svetu. Pripomenula mi ich nie azda tematickými filiaciami, ale skôr spôsobom zakomponovania animálneho hrdinu do príbehu. Prostredníctvom kontaktu so psom sa totiž prehľbuje charakterokresba ľudských postáv, odкрýva sa i skrytá podstata medziľudských vzťa-

MARTINA MATLOVIČOVÁ / Gabriela Futová: Dokonalá Klára

hov. Možno vy máte ešte presnejšie vysvetlenie toho, prečo je pes prítomný vo vašom príbehu a prečo sa odkaz naňho dostal až do názvu a navyše v takých paradoxných súvislostiach, ako je smiech. (Hoci psy sa svojím spôsobom smejú...)

Keby sme na chalupe nenašli nášho psa, nebolo by tejto knihy, tak to je. Nejaký typ rodinného románu by som asi napísal, ale bez psa by to nebolo ono. Tak ako skutočnému životu, tak aj knihe dodáva ďalší rozmer. Prosťte som mal pasiu písať o našom psovi, a preto som aj nechal jeho skutočné meno. Podobne ako mená šteniat. Tak isto som tam chcel mať manželkiných starých rodičov, zhodou okolností tiež Moravákov, ktorí nám v živo-

te veľmi pomohli, tá kniha určite patrí aj im. V tomto zmysle je tam nostalgia za Československom, ale nie politická, to nemalo perspektívu, ale nostalgia za ľuďmi a miestami. Malo to niečo do seba, ísť hocikam do Čiech a cítiť sa tam doma. Do Prahy sme chodili na pivo, akože výlet na vysokej škole. Niečo sme popri jasných ziskoch stratili.

Prečítal som kopec kníh o psoch alebo so psom, než som začal písať, a chcel som to poňať trochu inak. V tomto mi pomáha pôvodné povolanie divadelného vedca. Možno u mňa je pes viac členom rodiny ako u Jarunkovej, je to proste mestský pes, ktorému postupne dovolíte všetko. U Jarunkovej je to klasika v horách, ale v niečom, v dôležitosti spolužitia človeka

a zvieratá, je to podobné. V prepojenosti s prírodou. U mňa je pes zástupcom prírodného živlu, ktorý je pre mňa veľmi dôležitý, u Jarunkovej a Kapolku sme priamo v prírode. V prvej polovici mojej knihy je pes nenápadný, je však pri všetkom, čo sa deje, a reaguje veľmi citlivo na atmosféru v rodine, je okrem iného kompenzáciou za súrodenca. Žofia sa vie smiať, keď sa s ňou hráme a blbneme, skrátka, keď je v rodine dobrá nálada. Preto ten názov, sú to tie vzácné okamihy pohody. Ale pes začne ovplyvňovať príbeh až v druhej polovici, po otcovom odchode. Je to vďaka náhode, pre mňa je dôležité, že je to náhoda, priam filozoficky. Niekedy proste rozhodujú náhody, ak nie vždy. Žofia nemá žiadne nadprirodzené schopnosti. Nie je to hrdina, ale strachopud a hysterik. No nakoniec vďaka náhode pomôže dať rodinu dokopy – v tom zase nadväzujem na takú tú romantizujúcu tradíciu psa ako hrdinu či záchrancu. Zároveň je to veľmi milý a prítulný psík, ktorý rozdáva pozitívne emócie tak ako v skutočnom živote. Ja sám som bol odporcom psov v meste a v byte. To sa v okamihu zmenilo a dnes som šťastný, že máme psa. Pravdupovediac, neviem si predstaviť život bez psa. Odborníci tvrdia, že pes má deväťdesiat percent ľudskej emocionality. To je hrubá urážka psov. Podľa mňa, keby ľudia mali deväťdesiat percent psej, boli by sme na tom veľmi, veľmi dobre.

Román som venoval synovi, s ktorým sme ho pôvodne mali písať spolu, čo sa nepodarilo, aspoň mi korigoval jazyk, ale mohol by som ho venovať aj nášmu psovi. Tento rozhovor teda venujem Žofinke.

■ Vaša kniha pre mládež je pozoruhodná aj z jazykového hľadiska. Nepo-

môžem si, ale opäť mi v tejto súvislosti prichádza na um Jarunková, ktorá dokázala s estetickou mierou, veľmi funkčne využívať rozličné typické deformácie v jazyku detí (napr. Hrdinský zápisník) a mládeže (napr. Pomstiteľ) na posilnenie autenticity postáv, prostredia, udalostí. Čosi podobné vo vzťahu k jazyku máte ako spisovateľ vo vienku aj vy. Čo si ako vedec myslíte o dôležitosti jazyka a štýlu v literárnom diele a ako ste sa s tým vyrovnávali ako autor diela pre mládež?

Je to zaujímavé, s pani Jarunkovou. Dvakrát sme ju mali na besede na gymnáziu, kde mi prorokovala, že budem písať knihy. Škoda, že si ich nemôže prečítať, zaujímal by ma jej názor. Neviem, či si to uvedomujeme, ale z hľadiska prijatia v zahraničí je to asi náš najúspešnejší spisovateľ. Nieкто z pamätníkov by to mal konečne povedať presne, lebo taký úspech je u nás totálne zriedkavý. (Nemôžem napísať „spisovateľka“, lebo to si čitatelia môžu vysvetľovať ako ženskú spisbu. Žene musím dať mužský rod. Aj to sú paradoxy slovenčiny, s ktorými sa občas pohrávam, aj v tejto knihe. Sú proste v našom jazyku, v našej kultúre.) V súvislosti s jej knihami najčerstvejšie mám v pamäti Brata mlčanlivého Vlka a Jedinú, vyvstáva práve problém jazyka. Jarunkovej knihy predsa len jazykovo zostarli a trochu sa zmenili aj vzťahy medzi rodičmi a deťmi. Pre súčasnú mládež by jej knihy potrebovali nejakú jazykovú úpravu, čo si myslím, že by bolo celkom v poriadku. Je to bežný postup. Inak sú to kvalitné knihy, ale súčasná mládež by ich po úprave čítala oveľa viac. (To isté sa môže stať mojej knihe, ak vôbec prežije, ak vôbec bude mať význam sa k nej vrátiť a nejako ju jazykovo aktualizovať.) A myslím si, že Jarunková písala v prvom rade pre

mládež. Moja kniha je v tomto iná, ja som sa usiloval osloviť rovnako mládež ako dospelých. Naozaj som vedome chcel napísať takýto hybrid. Preto sú aj rodinné konflikty u mňa ostrejšie, humor černejší a hoci príbeh rozpráva pätnásťročný chlapec, optika takto preskakuje z dieťaťa na rodiča, lebo sa to rovnako týka oboch. Pokiaľ ide o jazyk, sú dve možnosti – buď dobový jazyk a slang, alebo neutrálnejší, ktorý môže pretrvať dlhšie. Ja sám som dostal takéto dve protichodné rady. Nakoniec som sa priklonil k dobovému slangu, k názoru pána Petrika, inak by to rozprávanie mohlo byť trochu umelé. Súhlasím však s Hevierom, že slang rýchlo starne, a tak som sa usiloval o akúsi štylizovanú verziu súčasného teenager-ského slangu. Navyše niektoré slangové výrazy prežívajú, a tak sa postupne formuje akýsi všeobecný slovenský slang. Môžem len dúfať, že v ňom ostane čo najviac slangových výrazov z mojej knihy, aj keď *haluz* alebo *kokos* to asi nebudú. Usiloval som sa súčasný slang použiť v menšej miere a tak, aby bol zrozumiteľný, resp. pomocou neho si niekedy strieľam z bratislavčiny. Ako rodený Bratislavčan si to hádam môžem dovoliť. Ďalšia jazyková rovina je práve bratislavský dialekt, pokúsil som sa zachytiť aj spôsob výslovnosti. Ďalšia je obecná čeština, keďže rodina je zmiešaná, a tak sú tu okrem češtiny a pár severomoravských výrazov aj časté bohemizmy, prípadne úplne nesprávne "československé" slová ako Dědo, Babi alebo mrtě – s tým „ť“ to bol nápad pána Petrika. Viac slangu a dialektu je v dialógoch, ale niečo je aj v pásme rozprávača. Vybral som asi štyridsať alebo päťdesiat slov chybných z hľadiska spisovnej slovenčiny a tie sa v rozprávačovom texte opakujú, napr. *trase* namiesto *trasie*, *žere* namiesto že-

rie, *posilovňa* namiesto *posilňovňa*, *napadlo ma* a podobne. Chcel som teda skôr naznačiť istý jazyk, než ho uplatniť absolútne v celom texte. Je to prekladateľský prístup, vychádza z teórie ako prekladať nárečové diela – skôr náznamovo než celoplošne. Ale je to len jeden z možných prístupov. Zaujal ma kontrast medzi hovorovou a spisovnou slovenčinou, je to súčasť témy život a literatúra. Pre istotu som ale pod venovanie napísal: „*Chyby v texte sú zámerné, majú zvýrazniť hovorovosť a naznačiť dialekt.*“ Taký som alibista. Nechcem podceňovať kritikov, normálny, profesionálne nedeformovaný čitateľ to hneď pochopí, ale viem, ako kritici čítajú knihy. (Sám som písal a ešte občas píšem divadelné kritiky.)

■ Dovoľte mi na záver položiť ešte dve otázky. Tá prvá bude celkom triviálna: Chystáte sa vydať aj ďalšiu knihu pre dospelých a čo prípadne o nej môžete prezradiť?

Píšem z vnútornej potreby. *Psa* som písal kvôli synovi, z nostalgie za istým obdobím života, za ľuďmi a miestami. Pre mňa je dôležitá energia, presvedčivosť rozprávania, prenos energie. Nevieť písať inak ako nadoraz. Možno to znie tak pateticky športovo a ja mám šport rád, ale všetky knihy, aj tie, ktoré som zostavoval a podieľal sa na nich ako prekladateľ, ma úplne vyštavili. Je to určite aj tým, že píšem popri zamestnaní, ale musím mať pocit, že idem naplno. Jedine tak sa nejaká energia môže preniesť, podľa mňa. (Ale nemusí.)

Teraz študujem, pripravujem sa. Láka ma napísať novú knihu pre jedenásť-dvanásťročných, ale znovu tak, aby bola zároveň aj pre dospelých. Som fakt zvedavý, či sa mi to podarí. Je to síce čiastočne úloha od dcéry, ktorá

bude mať dvanásť a je mierne urazená na brata, ale nebude to inšpirácia rodinou, ak vôbec, tak len čiastočne. Možno to budeme písať spolu, napísala už asi päťdesiat poviedok a tri nedokončené romány, možno budeme konzultovať, možno budem len pozorovať a dotvárať. Je to zábava, tieto dvanásťročné slečny. Teraz to mám *live*, treba to využiť. Nebude to ale dievčenský román. Nejakú celkovú predstavu mám, no čo z toho vzíde... V každom prípade, moje krédo je nepodceňovať čitateľa, hoci ako mladého. Je to omyl, robiť z detí blbečkov.

■ Myslím, že to nie je omyl, ale priam nehoráznosť (hoci v komerčnej tvorbe, žiaľ, bežná). Našťastie aj dnes sa ešte nájdú spisovatelia píšuci pre deti, ktorí si (použijem často citované slová Lubo-

míra Feldeka z jedného dávneho dokumentu) necucajú z prsta, ale žmýkajú z pamäti. Ale teraz už druhá avizovaná otázka: Chceli by ste sa celkom na záver vyjadriť ešte k niečomu, o čom v rozhovore reč nebola?

Je úžasné, že existuje časopis s takýmto priestorom na rozhovor. To som ešte nezažil. Vivat revue Bibiana! (Len dúfam, že som moc nekecal.)

Pre mňa bolo potešením sledovať vaše uvažovanie. Mala som tiež pocit, že slang sa k vám hodí nielen v románe, ale aj v takom žánri, akým je interview, a že bez neho by to nebolo ono, resp. neboli by ste to vy. Ďakujem za rozhovor – aj za jeho spontánnosť.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Jubileum Františka Rojčka (4. 7. 1949)

Medzi básnikmi, ktorým robí potešenie písať pre deti, je vari jediným doktorom práv. A napriek tomu, že svojej profesii neprestal byť verným, kto by už v dnešných časoch urobil opak, trúfam si povedať, že ho neživí právo, ale písanie. Prirodzene, nie v ekonomickom slova zmysle, pretože ono biblické „nielen chlebom je človek živý“ platí uňho viac než symbolicky. Jeho skutočným, každodenným „chlebom“ je báseň, ktorú nielen vyznáva a uznáva, čo v čase, ktorý žijeme, je už samo osebe obdivuhodné, ale vytvára. Obdivuhodné pritom je, že ju vytvára pre tých, ktorí ju potrebujú zo svojej prirodzenosti, pretože výmysel, hravosť a predstavivosť je spôsobom ich zmocňovania sa sveta. Lenže jeho hra nie je len hrou s dieťaťom. Je to i hra s tými, ktorí cez jeho verše aspoň na chvíľu unikajú zo svojho nepoetického sveta k zázračnu, a tým sa aspoň na okamih stávajú opäť ľuďmi. Nie malý dôvod, zablahoželať takémuto básnikovi k jeho životnému jubileu všetko najlepšie!

Ondrej Sliacky

katarína magalová

O inom leveli

JURAJ ŠEBESTA

Ked' sa pes smeje

Pochopiť dušu, myslenie, city či pojmový svet pätnásťročných nie je starším generáciám ľahké. Čím viac sa totiž v spoločnosti devalvujú hodnoty, čím viac sa svet technizuje a racionalizuje, tým máme menej času obracať sa vzad a v tichu či aspoň v primeranom tempe sledovať v deťoch to zázračné, čo dospievanie so sebou prináša. Deti to vedia: času niet. Niet ho na hlbšie ponory, a preto nám dospievajú rýchlejšie. Už sa zdá, akoby to ani dospievanie nebolo, samotný proces je totiž len skok z jedného bytia do druhého. A bránu pred nami zatvoria. Ťažkú, kovovú, postriekanú sprejerskými výtvormi. Ako teda máme chápať pubertiakov, keď nám oni sami nechcú povedať, akí vlastne sú?

Za kovovou bránou dospievania však pulzuje život. Odhaliť ho, spoznať alebo aspoň prikuknúť, čo sa za tou bránou deje, nie je dovolené každému. Juraj Šebesta bol však trpezlivý a hlavne nedostatočne dospelý, keď sa mu podarilo urobiť takú exkurziu a zmapovať životnú etapu 15-ročného Tomáša, obyčajného chalana s obyčajnými nedostatkami a prednosťami.

Rozprávačom v próze *Ked' sa pes smeje* je sám Tomáš, ktorý vyrastá v pomerne normálnej bratislavskej rodine. Jeho výpoveď je skutočne svojská. Netýka sa to len používanej slangovej lexiky, ktorá je, samozrejme, evidentná: *Škoda, že má len desať. Volá sa Lucia a už teraz je mrťe pekná.*

Zaujímavé je sledovať prácu autora aj na úrovni syntaktickej: v prvom rade nás zaujme slovosled, ktorý často nerešpektuje zaužívanú stavbu viet. Táto „syntaktická atrakcia“ má však silu vypovedať o jazyku mladých prinajmenšom takou silou ako slang. V druhom (a ďalšom) rade sa stretneme napríklad s vynechávaním osobných zámen, vytyčovaním vetných členov, skratkovitosťou, elipsou: *Július mi položí ruku na rameno a točí, akože čo v škole, ako chalani a tak... Keďže sa s Paulou objímame, Žofia mixuje so mnou aj s ňou zároveň. Musí aj dnes oňuchávať všetky moče? Sa nezdá, také malé osemkilo.*

V úvode sa akoby mimochodom dozvedáme, že máme do činenia s „íkvákom“, teda s chlapcom s nadpriemerným IQ. Svoje danosti však nijako nezvýrazňuje a často svoje múdrosti formuluje do – pre dospelých položartovných, no v konečnom dô-

sledku trefných – právd: *Toto je realita. Podľa mňa je v nej toľko reality, až je to nadrealita. Takto nejako by som mohol pochopiť nadrealizmus, aj absurdnú drámu.*

V próze sa celkom nebadane odkrýva niekoľko sémantických rovín textu. Podávaný príbeh nie je len jedno- či prvoplánovou informáciou o živote pätnásťročných, aj keď sa nás použitý jazyk a všetky ostatné výstavbové prvky snažia o tom presvedčiť. Pri čítaní knihy nebudeme len celkom prosto konfrontovaní s nejakou fabulou; hlavný protagonista tu rieši množstvo vzťahov, ktoré vyžadujú náročnejšie analýzy: vzťah k okoliu, k užšej či širšej rodine, ku kamarátom, k zvieratú, k prvým láskam, k náboženstvu, ku škole, k smrti, ku krízam rôzneho charakteru. Celá symfónia dôležitých vzťahov je však celkom nebadane poprepletaná aj „necentrálnymi“ témami, ktoré majú zásadnú výpovednú hodnotu a pomáhajú Tomášovi vytvárať mozaiku dôležitých životných postojov. Je to napríklad nenápadne spracovaná téma staroby, senility, téma ekológie alebo vzťahov k národu a jeho histórii. A všetko sa to deje pod sympatickým „závojom“ ironických postojov, takým vlastným týmto vekovým kategóriám. Vyberám úryvok zo s. 100, v ktorom je Tomáš účastníkom stretávky svojho Deda (resp. pradedu z Moravy) s bývalými spolužiakmi z gymnázia: *„Co máte pořád s tou Klárou, to s ní nepřestanete blbnout ani nad hrobem?“* *akože žartujú tri brýlaté kamarátky z kúta. Traumy z detstva. Tak mi pripadajú títo veselí starečkovia v obnosených oblekoch a rozstrapkaných kravatách a rozjarené staruchy v stre-dovekých róbach a parochniach. Je ich tu dvanásť z tridsiatich štyroch a pár vyžírkovských príbuzných, kto-*

rí sa tvária ako osobní šoféri, napríklad ja s otcom.... Erich vstane a zaklope lyžičkou na pohár. „A nyní, milí spolužáci a ctihodní důchodci, si uděláme náš přehled. Ještě než se do toho pustíme, kontrolní otázka: Kolik z nás nosí plenu? Zvedněte ruku, prosím.“ A sám sa prihlásil, aby povzbudil ostatných. Dědo nesmelo dvíha ruku, přidávají sa další, všetci okrem troch. Cívime na nich.

Po prečítaní knihy sa nám možno bude zdať jej názov málo výpovedný. Autor ju vzhľadom na polytematickosť textu skutočne mohol nazvať aj celkom inak. Veď Žofa – Tomášova sučka – je len milá pestrofarebná časťica lega, z ktorého je postavený Tomášov svet. A sú tu oveľa vážnejšie témy, ktoré zažíva vo vzťahu k blízkym. Otec, ktorého tajne nazýva Július alebo Šuflík, sa po celý čas javí ako obyčajný štyridsiatnik so svojimi chybami a aj sympatickými postojmi k synovi, náhle sa však rozhodne odísť za mladšou milenkou a Tomášov svet sa mení. Zomiera babička, odchádzajú lásky, komplikujú sa vzťahy... Žofka však predstavuje kohosi, kto svojím nekomplikovaným jestvovaním pomáha Tomášovi preniesť sa so závideniahodnou ľahkosťou do „iného levelu“, kde sa neriešia pokazené vzťahy dospelákov. Preto sa napokon hlavným protagonistom stáva pes. Ten, ktorý sa smeje.

Často sa o rozprávkach Tolstého či Andersena hovorí, že sú písané nielen pre deti, ale aj pre dospelých. Každý si v nich nájde niečo pre seba. Tu je ďalšia ponuka pre mladých i pre starších – Šebestova próza Keď sa pes smeje. A možno budete mať ten istý pocit ako ja –, že totiž tí pätnásťroční vidia do nášho života podstatne lepšie, ako vidíme do ich života my rodičia.

Sedím za stolom v kuchyni, v ruke kelímok od jogurtu, ktorý Žofka vylizuje dočista, ako zvyčajne. Už ho chcem hodiť do koša, keď si uvedomím, že otec recykluje. Všetko: aj vrchnáky, dokonca aj tú okrúhlu prepážku s očkom z mlieka Rajo. (Vlastne, pokojne som to mohol hodiť do koša, vybral by to odtiaľ. Aj tú prepážku.) Vymýva fľaše od lekvárov a všetky tie plesniviny, čo sa zákerne ukrývajú v chladničke. Ignoruje nápis na kontajneri: *Nechutí mi všetko, čo je vaše. Mám rád tetrapaky, plechovky a pet fľaše.* My s Júliusom sa pýtame, čo máme robiť so všetkými tými plastmi, čo nechutia kamarátovi kontajneru, ale dajú sa recyklovať? Je to na nich napísané. Nakreslené. Raz som otcovi povedal: Si šialenec. Už nezachránime svet. A Július nato: Ale aspoň budeme umierať pomalšie.

Odložím kelímok na odkvapkávač. Papkám rožok s maslom a jahodovým lekvárom, ktorý naši kúpili u Hofera v Heinburgu. Lekvár je v pohode, vraj bez chemickej konzervácie, píš tu na obale, ale taká hnusná zamračená sobota, a len deväť hodín. Máti od rána hrmotala s taniermi a hrncami. Buchotala s dvierkami na linke a vyklopávala s pohármi. Večne tu s niečím nasrato špliecha, s nejakými dekami a koberčekmi. Debilné močeny. Hlasito ich žmýka a stoná. Nedá sa s tým vybabrať, ani keď máte inteligentnú pračku. A naša je dosť inteligentná, švédska. Zúfale, tento život. Som nejaký rozbitý, neznášam, keď ma cez víkend zobudí tak skoro. Zosuniem Žofiu zo stehna, somruje syr. Jogurt jej nestačil, samozrejme. Podaj prst, ako sa vraví, alebo, podaj konček prsta, ako by povedal Dēdo.

„Nechaj aspoň jeden otcovi,“ napomína ma Alica, keď siaham po piatom rožku. To ma dorazí.

„Prečo si kúpila len päť rožkov? Som hladný. Kto sa má z toho najesť?“

Vyvalí na mňa oči. „Však si choď kúpiť.“

Som nasratý na tú sivú oblohu, aj na celý svet, mykám nohou ako šialenec. Chcel som ísť na bicykel a budem sa musieť učiť. Budúci týždeň máme štyri testy, polročné smrtáky z matiky aj z fyziky. Zajtra nás Lujza pozvala na obed a potom chcem ísť na bike, nebudem mať dosť času na učenie.

„Ako mi má stačiť päť rožkov?“

„Tak si daj chlieb, je čerstvý.“

„Mami, uveď si, ako môžeš niečo také povedať. Nemáš rozum?“

Mama brunátnie, otec v pozore na prahu kuchyne.

MAMA: Čo si to dovoľuješ, ty sopliak?!

Žofka spustí chvost a utečie do obývačky. Asi zaliezla pod gauč.

Už som sa rozbehol.

„Ako môžeš povedať o krájanom, balenom chlebe, že je čerstvý? Veď ten je vždy rovnaký.“

OTEC: Ale asiže ho raz, na začiatku, musia zabaliť. Keď je čerstvý, ty múdry.

„Prosím vás, ten chlieb je vždy rovnaký, taký zvädnutý,“ nedám sa.

MAMA: To je čerstvý chlieb. Teraz ho aj s rožkami dovezli.

„Toto nehovor, toto už nikdy nepovedz. Ako môže byť takýto chlieb čerstvý?!“

OTEC: „Si v poriadku?! Ti vravím, že ho zabalia čerstvý. Vyberú ho z pece, asi nechajú vychladnúť, ne, aby ho mohli pokrájať, a stroj ho zavarí do toho igelitu!“

„A v tom igelite hneď tak hnusne zmäkne a už je stále rovnaký,“ vravím víťazoslávne. „Nepamätáš si, čo si povedal, keď ste sa s mamou hádali, či je lepší krájaný alebo celý? Že ten krájaný je taký zvädnutý aj čerstvý? Nepamätáš?“

Otec mávne rukou. „Ale hneď ho expedujú, čo ti fakt šibe, veď ten chlieb musel byť raz, kedysi na začiatku, čerstvý!“

MAMA: Aby sme mohli bežať do obchodu a kúpiť ho rozmazanému synáčikovi. Ktorému nestačia štyri rožky.“

„Za to, že ty máš problémy s jedlom, sa ja nemôžem najesť.“

„Každému normálnemu človeku by stačili štyri rožky. Veď o chvíľu budeme obedovať.“

„O chvíľu? Je len deväť hodín a ja rastiem! Ani sa nemôžem poriadne najesť! Vyživovacia povinnosť platí do dvadsiatich štyroch rokov!“

Mama ma mláti utierkou, bránim sa rukou ako štítom. Zrejme som dojedol. „Tak my ideme ráno do obchodu, aby si mal čerstvý chlieb a rožky, a ty na nás ešte budeš útočiť? Už som povysávala celý byt a ty si si dobre počul, že vysávam!“ Otec sa snaží ju upokojiť, akoby jej chcel zadržať ruky, ale máti je inak rozbehnutá.

„Však práve! O pol deviatej ráno! Neviem, načo si vysávala, to je moja práca!“

„Lebo som sa tu už dusila od prachu, ty sopliak lenivý! Padaj odtiaľto! Počujes! Vypadni z tohto bytu! Choď sa najesť k Lujze a porozprávaj jej, aký si drzý!“

OTEC: Prestaňte! Z toho psa bude duševný mrzák! Stále to isté dokola! Už sa fakt nevieme normálne rozprávať?!“

„Nikam nepôjdem!“ vrieskam. „Je to aj môj byt!“

Alica ma mláti a ziape. „VYPADNI ODTIALTO, ALE HNEĎ! Nechcem ťa vidieť, ten tvoj drzý ksicht!“

Rozpažím ruky ako Kristus, oči mi blčia. „NO DAVAJ, POĎ, UDRI SI! NO POĎ, UDRI, BI MA, ULAV SI!“

„Prestaňte, preboha, je vás počuť až na ulicu!“ jačí otec.

Najviac je počuť jeho. Už aj sa matke ospravedlň!

Žofa prebehne do mojej izby, buchoce pazúrmí o laminátové parkety, ako sa peľeší pod posteľou.

Pozri sa, čo si spravil! Tak som sa tešila, že je sobota, mala som plán, ako pôjdeme do obchodu a potom upečiem palacinky a potom pôjdeme do Baumaxu a kúpime Marte tú kríkovú ružu k narodeninám, ale ty si mi všetko pokazil! Mama plače. Pozri sa, akú atmosféru si tu vyrobil za jednu minútu!

S chvatom nahádzem veci do tašky a trielim von. Kam ideš?! Kričí za mnou. Do posilovne! A KTO TI DOVOLIL?! SKADE MÁŠ PENIAZE?! Rozlieha sa jej hysterický hlas po schodisku. Už som ďaleko, otváram vchodové dvere. Na ulici ma hádam biť nebudú.

Kurva, život je niekedy ťažký. Ale trochu sa mi zlepšila nálada.

Z časti *Babička*

Erich zomrel. Nebol chorý, proste zomrel na starobu, aj keď vyzeral o desať rokov mladší. Videl som u Dēda v predsieni smútočné oznámenie. Dēdo je z toho mimo, len sa tak zachmúrene motá po byte. Bol to jeho najlepší kamarát z gympla. Stretávka už asi nebude. Možno Dēdo myslí na to, či sa ešte niekedy dostane do Hrabyně.

Naposledy bol Dēdo na stretávke predminulý rok v júni. Človek by netušil, aká môže byť so starými ľuďmi sranda. Otec šoféroval (a zase som pri otcovi), chcel som si ešte pozrieť dom v Hrabyni, kým ho predajú. Sedeli sme v takej poľovníckej reštike obloženej tatranským profilom, kde zo stien trčali parohy pomedzi kožuchy kancov. Dal som si v tom teple horúcu hovädziu s pečeňovými knedličkami a srnčí guláš so štyrmi knedľami. Aby sa mi to všetko utriaslo, vrazil som si veľkú kofolu s fakt hustou penou. Mám rád ten kopčekovitý kraj s veľkými chalupami a ovocnými záhradami, kde všetci majú také ľudové ozdobné ploty zo železa, ktoré kedysi lacno kúpili vo Vítkoviciach. S pozváranými kruhmi a rozbiehajúcimi sa lúčmi. Erich, čulý organizátor, si ešte stále privyrábal prekladmi z nemčiny. V jeho rodine vedeli dobre po nemecky a nemčinu si zdokonalil v pracovnom tábore priamo v Nemecku. Bol tam rok, cez druhú svetovú. Dēdo s babičkou také štipendium nemali. Mohli len konverzovať na chatke v Beskydách, kde sa skryli pred lietadlami Spojencov, čo bombardovali Ostravu. (Inak, keď sa vrátili, z ich domu polovica chýbala, čumeli cez ruiny na rez vlastným bytom. Až kým nepochopili, že tam viac bývať nebudú.)

Každú chvíľu si niekto prisadol a Dēdo ho objal (už si dal pár pohárov červeného). Dotýčný po úvode o vnúcatách popísal, aké má problémy s chrbticou, pečeňou, hrubým črevom, tenkým črevom, mechúrom, análom, očami, ušami, pätami, pamäťou, sluchom, zrakom i čuchom, ale aj s koncentráciou, orientáciou a erekciou.

„Nesed' u ní tak blízko! Koukněte na starýho chlípniķa, jak ji tam

pod stolem ošaháva kolena! Deš vod ní!“ řve Děda na spolužiaka oproti. Ten sa takmer šeptom prihovára svojej bývalej favoritke.

„Co máte pořád s tou Klárou? To s ní nepřestanete blbnout ani nad hrobem?“ akože žartujú tri brýlaté kamarátky z kúta.

Traumy z detstva. Tak mi pripadajú títo veselí starečkovia v obnosených oblekoch a rozstrapkaných kravatách a rozjarené staruchy v stredovekých róbach a parochniach. Je ich tu dvanásť z tridsiatich štyroch a pár vyžírkovských príbuzných, ktorí sa tvária ako osobní šoféri, napríklad ja s otcom. Salónik v reštaurácii sa zmenil na triedu cez prestávku.

„Jenom klid, Arnošte. Mně to již vůbec nefunguje. A ani nebaví.“

„Chápal bych, že ti to nefunguje, ale že tě to nebaví?“ Dědo překrikuje hluk. „To rovnou zemři, vole.“

„Díky za dobrozdání. Až po tobě, Arnoštku, až po tobě.“

Erich vstane a zaklope lyžičkou na pohár. „A nyní, milí spolužáci a ctihodní důchodci, si uděláme náš přehled. Jěště než se do toho pustíme, kontrolní otázka: Kolik z nás nosí plenu? Zvedněte ruku, prosím.“

A sám sa prihlási, aby povzbudil ostatných. Dědo nesmelo dvíha ruku, pridávajú sa ďalší, všetci okrem troch. Cívime na nich.

„Zrovna vy tři nenosíte plenu.“

„Černé ovce.“

„Ven s nima!“

„Na pastvu, na pastvu!“

„Ja vážně nemusím. Ja mám obrovské měchíř,“ huláka jeden z trojice. „Přímo gigantické!“ Čašníčka v strednom veku, odfarbená blondína, nezúčastnene odnáša tanieri a prináša kávy. Všimnem si, že aj v tejto horúčave má na dlhých nohách nylonové pančuchy. Dobré som predpokladal, že na ňu sa Dědo po ďalších pohároch červeného zameria.

„Copak měchíř, Vašku. To mám i já pěkně nafouklý, ale jakpak se vede svěráku?“

„Svěrák se drží hezky.“

„Pozdrav ho ode mě,“ zakričí ktosi.

„Blanko, má nejdražší, pojď se mnou na toaletu skontrolovat plenu!“

„Já s tebou nepudu, Arnošte, já se tě bojím,“ nízka tučnučka pani v nohaviciach a v saku sa pochechtáva pod kudrlinkami jemne ryšavej parochne. Kedysi to musela byť iná sekera, akože v dobrom. Akože za takýmito typmi muži pália. (Nechajú sa od nich drbať a tešia sa z toho.) „Dobře, že jsem s tebou nikdy nešla, když vidím, jak umíš vyvádět!“

„Pěkně nám to přibejvá,“ ukončí Erich debatu. „A teď náš obvyklý přehled. Jako vždycky, i tento rok mi neocenitelně pomohl náš vzorný

KED' SA PES SMEJE

JURAJ ŠEBESTA

týdenník Zdenko. Který je mým věrným organizačním asistentem, téměř partnerem, poněvač udělá téměř celou práci.“

Smejeme sa.

„Dem na to: Adamec.“

„Mrtvý,“ odpovedá Zdenko.

„Ákos.“

„Mrtvý.“

„Albrecht.“

„Mrtvý.“

„Počkej,“ povie niekto. „Dyť sou všichni mrtví. Je tady vůbec někdo naživu?“

ERICH: Já si připadám dost živej.

Presne si pamätám ten žoviálny, taký natiahnutý tón.

„Albrecht zemřel? Dyť tady před rokem byl...“

ERICH: Před rokem jo. Už to má za sebou.

„A jak zemřel?“

„Nijak vesele. Rakovina hrubého střeva.“

„Prosím tě, Erichu, když je někdo čerstvě mrtvý, řekni nám alespoň, jak zemřel a tak.“

„No jo. Pudem dál: Babják.“

„Mrtvý.“

„Cibulka.“

„Mrtvý.“

„Nějak nám to blbě vychází. A – Daubner.“

„Zde.“

„Dymáček.“

„Se hlásí.“

„Eliášová.“

„Ještě žije. Omluvená. Po operaci srdce.“

„A co jí dělali?“

„Chlopeň.“

„Kterou?“

„Není to jedno?“

„Jen se ptám. Já mám umělou pravou. Titánovou, přímo z výskumu NASA.“

„Blahopřejeme z Kavčích Hor.“

„Pojďme dál, ať to máme za sebou, tu procházku hřbitovem.“

Pochopil som, že toto je vrchol stretávky. Starečkov baví žartovať o smrti. Dožili sa osemdesiatšesť rokov. Gazárka v zime skosila mŕtvi-
ca, Gratzlová zde, aj keď o barlách kvôli kĺbom. Ako hosť vystúpi pani
Vlasta Klimentová, dáma s veľkou sivou parochňou a fialovou šálou na
pleciach. Chodila o ročník vyššie. Býva v susednej dedine, tak ju pozý-
vajú. Neverím vlastným očiam, vstávala od stola asi päť minút, *fakt ne-
kecám, kokos*. Trochu začudovane sa obzerá okolo seba a zrazu sa jej
tak rozjasní, akože si spomenie, kde je, a pri tom všetkom sa trasie,

človeče. Keby tak nejako naraz, ako sa ľudia zvyčajne trasú, ale ona sa trasie každou časťou tela inak. Hlavou, rukami, telom i plecami a pritom sa jej podlamujú kolená, každé v inom rytme, a palička, o ktorú sa opiera, do toho divoko džemuje. „Zdravím vás,“ hovorí trasľavým hlasom, pričom každé slovo sa trasie inak. „Děkuji za pozvání. V mém životě se nic podstatného nezměnilo, až na to, že jsem o rok starší. A to je dost blbý samo vo sobě, takže dávám slovo někomu jinému.“

Není komu: a tak po všetkých infarktoch, operáciách a chorobách dostáva slovo Dědo Arnošt. Opisuje, výdatne aj rukami, ako sa bábí tvári, že berie predpísané lieky. Vyhadzuje ich do smetí. Potom sa v noci drží za srdce a lapá po dychu. Hučí jej v hlave od vysokého tlaku. Sledujem otca, ako sa tíško pochechtáva do dlane. Dědovi sa vraj darí výborne, akurát nohy ho neposlúchajú. Preto si občas musí vypiť, aby sa mu vrátila rovnováha. To je pravda: Dědo si kupuje v tržnici lacné červené z Modry, zo strednej vinárskej, do takého trojlitrového plastového demižónika. Má ho pri posteli alebo na stole, keď pozerá telku. Celý byt vonia od frankovky alebo svätovavríneckého, trochu sú ním poliate aj staré parkety. „No jo, a už neluštím krížovky, poněvaž na to nevidím.“ Čím vyvolal v salóniku zdesenie, keďže bol šampión v krížovkách vo viacerých jazykoch, minimálne v češtine a v slovenčine.

Otec sa len smial a cvakal ako divý s naším digitálom. Sony, ty kos. Normálne sa mi aj dnes slzy tlačia do očí, že kúpil značkový fotoaparát. Po dvoch rokoch som ho uhovoril. Ďalšie dva roky trvalo, kým pochopil, že potrebujeme aj pamäťovú kartu. Des, táto staršia generácia.

Skupenstvá v mojich útrobach sa už začínali meniť, a tak som vypadol na romantickú prechádzku.

Ešte bolo teplo, ale slnko sa občas schovalo za mraky. Pozoroval som sa, či žijem, cítil som sa trochu mŕtvy z tých rečí. Na sekundu som si predstavil, že som v nejakej ríši duší. Okolo sa rozprestierali polia *repy–olejky*, ako hovorí mamina, slnečníc a kukurice na tých moravských kopčekoch. Bolo vlhko po daždi, letiaci tieň oblaku ma upozornil na starú výmenníkovú stanicu uprostred žltého poľa. Bola čerstvo natretá svetlunkou žltou a plechová strecha takou svetlozelenou. Zamieril som si to k stanici a vyžíval sa v uvoľňujúcom pohybe. Zdalo sa, že deň skončí pokojne. Dědo síce dosť pil, ale už sa mi zdal v takom tom štádiu, keď sa človek neopije, ani keby chcel. V ten deň sme si ho odmakali. Už sa potkýnal o vlastné nohy a tiež o paličku. Nejak tak slalomoval medzi týmito troma úsečkami. Takmer spadol zo schodov, keď sme vychádzali z banky. Ale prepletal nohami ako kamzík, normálne po tých schodoch v páde zbehol a dokázal to dole vyrovnať. Kontroloval v banke svoje účty, o ktorých vie len on a Boh. Niečo vedia aj naši, ktorí Děda podozrievajú, že investoval do pyramidových hier. Svoj dom v Hrabyňi Dědo s Babičkou prenajímali asi desať rokov, ale neostali z toho žiadne peniaze. Nada. Rien. Nothing. Otec

KED' SA PES SMEJE

JURAJ ŠEBESTA

tvrdí, že Dēdo prišiel o takých dvesto-tristotisíc. Občas Karči s Lujzou urobia pokus. Dēdečku, milej, zlatej, hodnej, kde jsou ty penízky za pronájem Hrabyně? Dyť to jste nemohli utratit. A Dēdo tvrdí, že jo, že to minuli, na potraviny, plyn a elektrinu a novú strechu a kotol. Nikto mu neverí, ale ja trochu hej. Veď aj my sme každý mesiac v mínuse a to zase rodičia niečo zarobia. Určite iksnásobne viac ako vtedy Dēdo s babičkou, aj s prenájmom domu a s Dēdovými nočnými na vrátnici v tom učilišti v Porube.

Skrátka, penízky nejsou a jestli jsou... Čo ak Dēdo zomrie a prepadnú štátu?! A ešte k tomu Čechám? Občas mi bolo Dēda ľúto, keď ho tak obklúčili pri telke. Dēdo sedí v kresle a snaží sa pozerať obľúbenú telenovelu, a oni stále znovu a znovu, ako chce teda rozdeliť peniaze za predaj domu? Až kým Dēdo nasratý nevypne usilovných *Andréasa* a *Esperansu* aj s *Anchelou* a nepovie: „Já nikomu nic nedám. Jsou to moje peníze a já s nimi mohu udělat, co chci.“

„Tati, ale jde přeci o miliony,“ plače Karči, vzlyká Marta. Naši mlčky, ale horlivo prikyvujú. „To nám nemůžeš udělat! Dyť víš, jak moc potřebujem ty peníze.“

„A co chcete koupit?“ Dēdo je ochotný sa zhovárať. „Tady mladí (*moji rodičia*) si alespoň vyhlídli pozemek. Kde postaví dům a my tam budem bydlet s nima.“

„I my máme pozemek! A ještě lepší! A taky postavíme dům!“

„Jenomže my nechceme bydlet s váma. My chceme být s mladými a s klukem a se psem. A je to blízko jezera a řeky a mně sa tam moc líbí.“

„A letiska,“ povie potichu Karči.

Marta sa zrúti na kolená a zalamuje rukami. „Ty chceš dát všechny peníze jim! To nám nemůžeš udělat! Taková nespravedlnost! Já asi vyskočím z okna! Já du k oknu a otevírám ho a naposled se tě ptám, Arnošte, DÁŠ VŠECHNY PENÍZE JENOM JIM?!“ ukazuje hystericky na mojich rodičov.

„Co blbneš, dyť jsme se dohodli, že to bude na půl. Nechte mě na pokoji, nebo se fakt naseru a koupím domek u vody a budu tam jenom s babkou! A šmítec!“

KARČI: „Jaký domek, tatínku! Co je tady podvodníků, jen se to jimi hemží! Tady Julo by moh vyprávět.“ Otec neprestáva prikyvovať. „Ty tě okradou! Jak s těmi penězi za ten pronájem, cos je dal do těch pyramidových her!“

Dēdo sa chytá za srdce. „ALE JÁ – NIC – NIKAM – NEDAL! JÁ – NIC – NEMÁM! NECHTE MĚ NA POKOJI, NEBO VÁS VŠECHNY VYDĚDÍM!“

Takéto scény sa odohrávali v ich bratislavskom byte, ktorý už pred štyridsiatimi rokmi prepísali na Lujzu, keď sa rozviedla, a Lujza byt prepísala na Ivana, môjho strýka. Podľa otca sme dom predali trochu pod cenu, (*ale čo už, keď je tam tolko prázdnych barákov s veľ-*

kými záhradami). Napriek všetkým protestom, nárekom a pokusom o samovraždu, Dědo si nechal peniaze na jednom zo svojich účtov. Vie sa len, že tento účet si založil v Bratislave. (Ešte má nejaké účty aj v Ostrave.) Babička nič netuší, ale zmluvy podpisala. Stále si myslí, že dom v Hrabyni s obrovským pozemkom a králikárnou a garážou a smrekom, ktorý sme tam s Dědom zasadili, keď som mal päť rokov a vyrástol už asi na desať metrov, im patrí a môžu sa tam hocikedy vrátiť.

Z časti Žofia

Keď precitnem z mátoživého polospánku pred telkou a opláchnem si tvár studenou vodou, Dědo robí kolečka okolo stola. Pred mesiacom chodil okolo dvora. Normálne sa teší z výkonu.

„Je to sranda,“ vraví, keď znovu sedí v kresle, „jak jsou ty byty všechny stejné. Stejná chodba, stejný obyvatel, spíž i koupelna. Stejný dvůr.“ Rozumieť mu dobre, hovorí úplne zrozumiteľne. „Je to tady stejné jak v našem bytě.“

Pozerám naňho. „Veď si v svojom byte.“

„Ně, jsme přeci na návštěvě.“

„Dědo, si doma. Toto je tvój byt.“

Zdá sa zaskočený. „Stejně je to sranda,“ vraví znovu s takou divnou energiou a potmehúdsky sa usmieva, „jak jsou ty byty a domy stejné.“

Chvíľu pozeráme nejaký kvíz. Známi herci sa vyškerajú do kamier. Robia sa hlúpejší, aby ich diváci mali ešte radšej.

„Kdy pudem dom?“ spýta sa Dědo. Som z neho trochu nesvoj.

„Si doma. Tu bývaš. Ja som na návšteve u teba.“

„A ty jsi kdo? Kerej synek?“

Vysvetľujem mu, zamyslene prikyvuje. Trochu ožije, keď spomínam na rybačku v Roháčoch. Dědo ma tam zobral k svojmu kamošovi a v trojici sme vyrazili na pstruhy. Mal som len šesť rokov, ale úplne presne vidím ten potok peniaci pomedzi skaly. Vysoké smreký všade okolo, nad nimi vrchy a štíty a dole zátočiny, kde ryby brali najlepšie. Dědo chytil päť pstruhov, pekné kúsky. Večer nám ich pani domáca upiekla, ale ja som si len dzobkal. Dodnes mi vadí, že človek sa musí v rybách vrtať kvôli kostiam. Tak jem alebo sa v tom rýpem?

„Bylo to tam moc hezký, rád bych tam někdy zajel. Půjčíš mi auto?“

„Dědečku, ja ešte nešoférujem. A tebe zakázali.“

Dopravné prúsery v našej rodine rieši Karči, keďže pracuje na Dopravnom inšpektoráte. Aj tento riešil: Dědo odbácal z vedľajšej na hlavnú a nedal prednosť. Vraj nevidel to auto. Ale tlačil na Karčiho,

KEĎ SA PES SMEJE

JURAJ ŠEBESTA

aby mu vybavil ten vodičák. Mal svojho doktora, ktorý mu vždy za päť kíľ dal potvrdenie, aby mohol ďalej šoférovať.

Dědo mávne rukou. „Šel bych už domů.“

„Pozrime sa na ČT,“ zahováram, „či tam nedávajú niečo fakt dobré.“

Mihajú sa kone a herci v historických kostýmoch. Dědo už veľa z toho nevidí. Podľa mňa len pohyblivé farebné škrvny.

Keď vyjdem zo záchoda, Dědo snorí vo vreckách saka na vešiaku. Trochu sa ma zľakne.

„Dědečku, čo hľadáš?“

„Ále nic, jenom trochu chodím, abych nezdřevěněl.“

A tak sa preplazíme správami a *Poštou pre teba*, pričom Dědo to zalieva prúdmi slz, keďže otec, ktorý býva v Čechách, sa vidí so svojou dcérou z prvého manželstva, žijúcou na Slovensku, prvý raz po dvadsiatich rokoch, človeče. Ani netušil, že tu má vnukov. Až poštár Janko mu ich našiel. Konečne děda vyzlečiem, dostane novú plienku. Oblečiem mu pyžamo, dám lieky, uloží ho do postele. Tak viac do stredy, aby z nej nespadol, čo sa v poslednom čase stáva. Podložím mu hlavu vankúšikom a dám mu kvapky. Má uzulínké oči, keď ich priviera. Ako ja, keď som bol malý. Tiež som to neznášal.

Už spí, požičiam si trochu vína. Od nudy. Znovu stlačím ovládač, už mám pľuzgier na palci, trafím rovno na STV. Akože verejnoprávna telka, človeče. Za ktorú cvakáš, inak ťa zabásnu. Vypnú ti doživotne elektriku. A tam čo, ty brďo? Nejaký van Helsing. Nedokázal som od toho odtrhnúť zraky, fakt nekecám. Helsing sa prechádza v akomsi strašidelnom zámku upravenom na laboratórium divokých pokusov. Koho iného, vysvitne, ak nie zmutovaného Dracula. Takého novodobého. Práve vysmáža na elektrine brata Helsingovej frajerky, ktorý sa priebežne mení na vlkodlaka a späť. Alchymisti, diabolští škriatkovia, sa usilujú využiť vlčiu časť jeho krvi. Na oživenie nejakých vredovitých šuniek, prosím, ktoré tam visia kade-tade ako pred údením. Helsing dokonca načrie rukou do toho zeleného slizu, keď tu sa zrazu z tých stehien vyroja netopiere. Mraky netopierov, človeče. A už aj chmátajú ľudí do pazúrov a šup s nimi dole z hradieb. Zakusnutých do hrdla len odhodia a tí sa už šikovne v letku zmenia na ďalších netopierikov s trollovskými hlavami. Hrdinský Helsing zatiaľ skúša zabiť Dracula: prekole ho mečom, ale Dracula si meč vytiahne a zvedavo prezerá, zdá sa, že mu urobil dobre ten prieduch v črevách. Helsing ho udrie krížom, Dracula aj chvíľu horí, pekelne stoná a ide sa rozsypať, ale prekoná krízu satanským úškrnom – je už na kríž imúnny. Čakám, že Helsing naňho dýchne smrtiaci cesnak, ale hovno, ani sa nepokúsi, zdrhajú aj s tou konkubínou, tou sestrou vlkodlaka. Ťa medzičasom skopala z lana pár netvorov rovno do vriaceho kotla. Už len holé lebky sa občas vynoria z bublín tej peknej kyselinky.

Onemiem od úžasu, asi som aj ohluchol, totálne zhyponotizovaný.

Našťastie frankovka už účinkuje, vypnem STV a odšmochcem sa do detskej. Teda, to bol *záhul*. Dúfam, že naši poctivo platia koncesi-onárske. Dá sa aj cez net. A potom už slastne zadríchmem na rozkla-dacej sedačke.

Sníva sa mi o Hrabyni, prechádzam prázdny domom, akoby som niečo hľadal, a naozaj, pátram po americkom vojenskom vrtuľníku s ulomeným chvostom. Po Čiernom jastrabovi. Opieram sa o vyso-ký, zelený podstavec na kvety a kukám z medziposchodia do záhrady. Osvetľuje ju zvláštne svetlo spoza mrakov, akoby sa z nich slnko sypa-lo v lúčoch, ako mne špagety z roztrhnutého sáčku. Tak zvláštne sa od-ráža od listov a trávy a cítim na tvári vánok a vôňu kvetov a stromov v záhrade, hladím kôru a hrubú jabloň, na ktorú som rád lozil. Zrazu akoby zastal čas a ja necítim nič, nepočujem žiadne myšlienky, len dý-cham a kukám na záhradu a je mi dobre. Čosi buchne, trochu zvlášť-ny zvuk. Uvažujem v tom sne, čo by to mohlo byť, keď sa zrazu zľak-nem a zobudím sa. Chvíľu sa preberám, ale podarí sa mi vstať a prejsť na záchod. Pol šiestej, vrátim sa do postele. Pozriem na Děda, vravím si, a prinútim sa znovu na nohy.

Posteľ je prázdna. Hneď precitnem. S chvatom sa obliekam a trie-lim von. Došľaka, zabudol som večer vybrať kľúče z dverí. Rozmýšľam, ktorým smerom... Hore na trh na Žilinskú? Alebo na Pioniersku? To buchnutie dverí bolo skutočné. Muselo sa to stať pred chvíľou.

Vykročím rýchlo smerom na Račko, vzápätí už klusám. Na chvíľu sa vnorím do parku, potom sa vrátim na križovatku a pokračujem dole k Centrálnemu. Srdce mi bláznivo búši. Možno šiel k tržnici, tam na-kupoval víno. Mohol si zafixovať tú cestu.

V panike rozmýšľam, či nezavolám mame alebo Lujze, ale nechcem ich roznerváčiť hneď ráno. A potom som ho zbadal, ako stojí pred se-maforom pri tržnici, v pyžame a v papučiach. Pribehnem k nemu a chytím ho za ruku. Má totálne neprítomný pohľad. Vystrašený, ce-lý sa chveje.

„Dem domů?“ pýta sa ma. Prikývnem. Vôbec netuší, kto som, len tak meravo hľadá pred seba. Viediem ho za ruku hore ulicou, na-šťastie je ešte skoro. Nestretneme nikoho zo susedov, podarí sa nám prešmyknúť do brány. Akoby vonku Dědo dokázal kráčať rýchlejšie. „Kams šel?“ pýtal som sa ho viackrát cestou. „Domů,“ odpovedal. „Kam domů?“ „No domů přece.“ A keď vojdeme dnu, povie: „Tohle není náš dům. Tady já nebydlím.“

barbara brathová

AJ MÚDRY SCHYBÍ

Slovenská ilustračná tvorba pre deti mládež 2008

Hodnotiť každý rok produkciu slovenskej ilustračnej tvorby by možno predpokladalo charakterizovať isté vývojové tendencie, zmeny, posuny, úspechy a nezdary. Na to by sa však muselo niečo výrazne diať, niečo, čo stojí za pozornosť, niečo, čo nás prekvapí, ak už nie ohúri. Posledné obdobie v oblasti ilustrácie sa po niekoľkých pomerne nevýrazných rokoch opäť trochu spamätalo. V kvantitatívnom počte vydaných kníh pre deti a mládež sa pohybujeme takmer v rovnakých číslach. Len pre porovnanie – v roku 2005 sme mali k dispozícii 50 titulov (z toho 27 hodnotených), v roku 2006 35 publikácií, v roku 2007 38 (hodnotených 33) a v roku 2008 51 predložených kníh (hodnotených 33).

Z hľadiska kvality možno konštatovať, že jednotlivé prezentované bloky sa (či už neadekvátne, priemerné, či umelecky príťažlivé) v počtoch takmer vyrovnávajú. Tento moment nie je, samozrejme, nejako optimistický, nie je

však ani tragický. Dovolím si tvrdiť, že vo finálnom bloku nájdeme ilustrátorské skvosty, ktoré sa popri, žiaľ, ešte stále mnohom balaste vizuálne vysoko profilujú. Z kontextového aspektu výrazná zmena však nenastala. Výnimkou sú mladí ilustrátori, ktorí sa grupujú okolo asociácie ilustrátorov ASIL, hoci niektorí z nich ešte nemajú vydanú knihu.

V hodnotení sa logicky sústredím na tých, ktorým kniha vyšla, hoci to neznamena, že ich tvorba je kvalitatívne inde než u ilustrátorov, ktorí knihu nemajú. Respektíve, ak by sme chceli byť objektívni – kvalitatívne ich tvorba inde je, ale nie tam, kde by sme chceli a očakávali. Dôkazom toho bola aj súťaž Najkrajšie knihy Slovenska, ktorá počtom kníh pre deti (34) vyvolala úžas do chvíle, kým sme knihy nedržali v rukách. Len žalostne málo z nich bolo možné hodnotiť ako esteticky vyhovujúce projekty. Staré známe „menej je niekedy viac“ by tu platilo v plnej miere.

Skúsme teda prejsť jednotlivými titulmi, aby sme si zafixovali vizuál tam, kde je to nevyhnutné a naopak vyselektovali prinajmenšom zbytočné. Ako to zvyknem už niekoľko rokov robiť,

začnem knihami, ktoré nám knižný trh neobohatili, až po tie, ktoré zdobia knižné police a rozochvejú naše estetické cítenie. Z hodnotených 33 publikácií sa vyprofilovalo 25 ilustrátorov, z čoho je zjavné, že niektorým vyšlo v roku 2008 viac kníh. V takomto prípade sa sústredím len na jednu (maximálne dve) od jedného autora, pričom pre úplnosť spomeniem aspoň názvy ostatných v rámci ich tvorby.

Začnem knihou ilustrovanou **Miroslavom Regitkom** *Zmätené dvojčky zo slepej uličky (Neobyčajné postrehy obyčajných školákov)*, ktorú napísala Gabriela Futová a Roman Brat. Kniha určená teenagerom navodzuje dojem, že by mala byť ľahko cooľová a trochu komerčná. Taká z vizuálneho hľadiska aj je. Autor sa v perovkách zameral skôr na štýl hraničiaci s komiksom, postavy jemne karikuje, majú mať jednoznačný výraz (u negatívnych postáv zlý, u tých ostatných asi pekný). Zámer sa však míňa účinku, hoci paradoxne treba pripomenúť, že ilustrácie majú vzájomne výrazne odlišnú kvalitatívnu úroveň.

Zrejme nápaditou mala byť **Heviho škola tvorivosti** (text a ilustrácie **Daniel Hevier**) vyskladaná z kresieb, fotografií, koláží, historizujúcich, autentických i moderných výjavov. Táto obrazová mozaika je prekladaná farebnými plochami, a hoci jednotlivo by ilustrácie nemuseli vyzeráť zle, ako celok pôsobí tento paperback pomerne nepríťažlivo, na čom má svoj podiel aj kvalita papiera.

Smutným nezdarom je aj **Psia škola kocúra Červenochvosta** s ilustráciami **Ďura Balogha** (autorka Gabriela Futová), tiež kdesi konkurujúca časopi-seckému kresleniu. Ilustrácie majú síce svoju dynamiku a švih, ale farebné kombinácie priam urážajú vkus, čo

predznačuje už takmer vulgárna obálka, nehovoriac o jej čiastočnom vysokom lesku, evokujúcom „umývateľnosť“ knihy.

Trochu prekvapivo sa na trhu ocitla kniha J. C. Hronského **Zlatý dážď** s ilustráciami **Emila Makovického** pôsobiacimi mimoriadne archaickým výrazom a nevýraznou (akoby vyblednutou) farebnosťou. Napriek tomu, že z knihy na nás dýchne akoby „starina“, obálka je nezmyselne „vyzdobená“ zlatým nápisom, ktorý síce odráža zmysel a obsah názvu, ale nepochopiteľne prvoplánovo a vizuálne necitlivo.

Po týchto rôznorodých príkladoch o tom, ako by kniha vyzeráť nemusela a nemala, sústredím pozornosť na publikácie, ktoré sa poetikou a výtvarnými technikami snažia o farebný atak a maliarsky výraz, sčasti možno aj nadbiehajú týmito prostriedkami malému čitateľovi.

Poslušné písmenká s ilustráciami **Vlasty Baránkovej** sú naivizujúco ľúbivé, extrémne farebné, hravé. Nielen na prvý pohľad to vyzerá, že je tu všetkého trochu veľa. Iný, hoci tiež maliarsky prístup je prítomný v knihe **Štrbavá knižka** s ilustráciami **Zuzany Lipnickej**. Farebná plocha tu hrá prím, je dominantnou, do nej autorka akoby vložila zjavne skratkovité symbolické výjavy, ale s celkom jasnou odkazovou konkretizáciou. Ilustrácie tu však „fungujú“ v akomsi kvalitatívnom pomere. Istý druh maliarskej štylizácie i trochu pokusu o výtvarnú elegantnosť registrujeme v knihe **Ako si mačka skrotila pani Pračlovekovú** s ilustráciami **Kristíny Šimkovej**. Komorná knižka pomerne vyvážené strieda celostrany, dvojstrany, fragmenty, priznáva výtvarnosť, aj keď farebnosť je

pomerne mdlá. Napriek logickej stavbe knihy i vizuálnej kompaktnosti, nemôžem sa ubrániť pocitu, že tu niečo evidentne chýba. Akási sympatickosť či pocitovosť ilustrácií. Svojou výpoveďou akoby sa nedostávali k čitateľovi, sú neosobné, neintímne. Iba „sú“.

Akýsi razantný, nástočivý výtvarný atak predznačuje obálka knihy folklórnych rozprávok Ondreja Sliackeho **Hovoriaci vtáčik** s ilustráciami **Bystrika Vanča**. Maliarska hutnosť prebalu dáva tušiť vizuálne vybavenie obsahu, avšak prekvapivo je publikácia komponovaná viac na detailných ilustráciách, trochu monotónne radejších, než na väčších plochách. V každom prípade je to ilustrácia pomerne inšpiratívna a životaschopná.

Veľkorysé maliarske gesto sa objaví ešte aj v knihe **Triky-liky** s ilustráciami **Renáty Milčákovej**. Kniha je postavená na čistote plochy a logického rozvrhnutia dominantných ilustrácií, ktoré svojou výraznosťou zaplnia priestor. Príjemné je aj členenie do políčok v kombinácii s písmom. Hoci niektoré výjavy pôsobia krčovitito, kompenzujú ich tie precíznejšie vycizelované a dôstojnejšie poňaté.

Štylizovanejší prístup so zámernou detskou príznakovosťou nájdeme v knihe **Alenka v krajine oblakov** (autor Jozef Moravčík Jakubovec) s ilustráciami **Kataríny Ilkovičovej**. Kniha disponuje istým typom hravosti založenej na kontrastnom kolore a maľbách evokujúcich detskú tvorbu. Hoci sú niektoré plochy trochu rozbité, kniha pôsobí sviežo a spĺňa predstavy o modernej detskej publikácii.

Maliarsky výraz, ktorý reprezentovali predchádzajúce publikácie, pripomeniem ešte dvomi titulmi, ktoré sú diametrálne odlišné. Sú z dielne už renomovaných ilustrátorov a sia-

hajú výrazne po grafickej linke, symbole a znaku. **Svetozár Mydlo** ilustroval tri tituly v tomto roku – **Lastovičie rozprávky** (autor Stanislav Šteпка), **Rozprávky od Adamka** (autor Alojz Nociar) a **Jožko Mrkvička, Moja supernejšia knižka** (autor Jozef Pavlovič). V posledných dvoch Mydlo naplno rozvinul svoju farebnú schopnosť, ale predovšetkým znak, skratku a humorný výraz. Ilustrácie sú zábavné aj pre dospelých, akoby autor chytil svoj druhý dych.

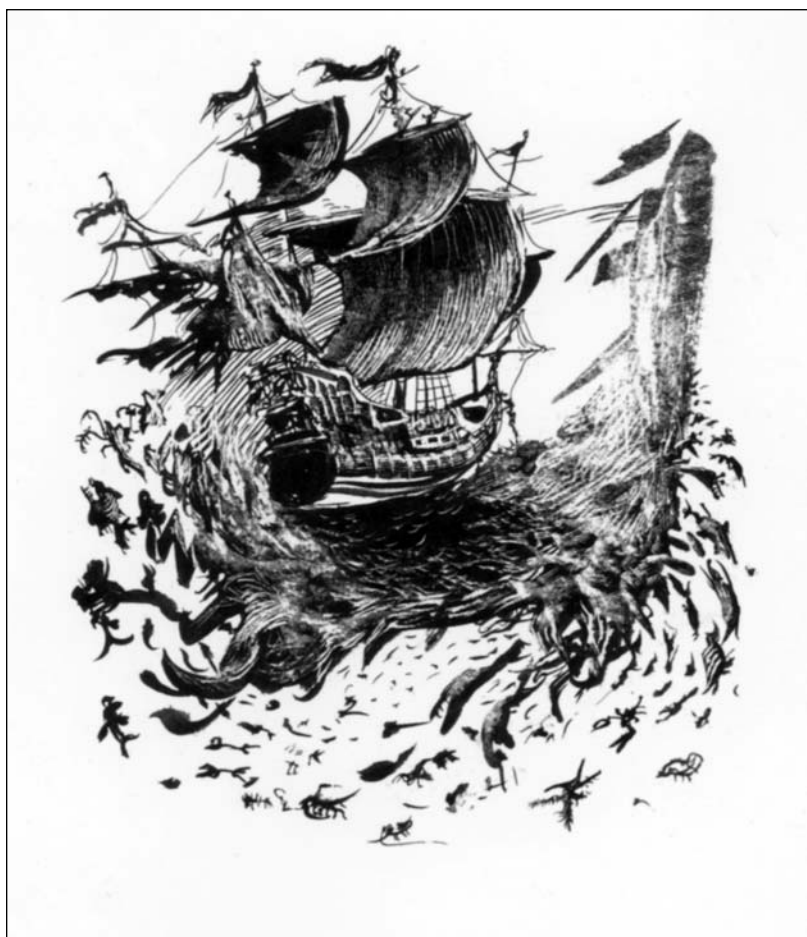
O **Martinovi Kellenbergerovi** často tvrdím, že z hľadiska vydávania kníh, teda ich počtu za rok, je najproduktívnejší ilustrátor. Paradoxne tentoraz sa zmienim len o jednej jeho publikácii **Čarovné príbehy z rozprávkovej záhrady** (autor Peter Glocko). Myslím, že sa nezmýlim, keď poviem, že tento autor si zachováva svoj bežný ilustračný štandard. Keď som mu aj v minulosti vyčítala istú esteticko-umeleckú stagnáciu, ktorá bola pravdepodobne spôsobená práve chrčením knížiek ako na bežiacom páse, táto kniha reprezentuje ustálenosť v prejave a spĺňa jeho rokmi overené výtvarné kritériá.

Kvôli úplnosti mi nedá nespomenúť edíciu SME, v ktorej vyšli knihy ilustrované strednou a mladou generáciou výtvarníkov. Dosiaľ jej výstupy reprezentujú tri výtvarné štýly a uchopenia – výrazne maliarsky, kubisticko-geometrický a jemne komiksový. Odražom prvého je najpočetnejšie zastúpenie a treba uznať, že výber ilustrátorov bol nielen dôsledný, premyslený a logický, ale že aj formát edície zaručuje vizuálnu príjemnosť a kultivovanú jednotnosť.

Bájky (autor Jean de La Fontaine) s ilustráciami **Luba Paľa** majú mimoriadny výpovedný náboj, ktorého odkaz nesie farba, štylizácia figúr a suve-

rénne profesionálne maliarske gesto. Nemenej suverénna a odvážna v expresívnych polohách postáv, plnofarebnosti a temperamentnej dynamiky je aj **Zuzana Bočková – Bruncková** v knihe **Rozprávky** (autori J. a W. Grimmovci). V tomto bloku je to z výtvorného hľadiska kniha snád' najreprezentatívnejšia. Čistú maliarsku estetiku s esenciou realizmu a akejsi „upratanej“ kompozičnej disciplinovanej postrehneme v knihe L. N. Tolstého **Rozprávky a bájky** s ilustráciami **Jany Hrkovej-Stankovianskej**. Ilu-

strácia je založená na farbe, plošnosti, pôsobí ticho a pokojne, aj keď možno trochu strnulo. Akúsi plasticosť, až robustnosť a hutný kolor reprezentujú **Gulliverove cesty** s ilustráciami **Ivany Šebestovej**. Výjavy akoby sa tlačili z plochy von, vystupovali z nej a figúry sú takmer uchopiteľné. Kontrastnú poetickú ľahkosť a vznášajúcu sa vizuálnu levitáciu dosiahla **Katarína Kerekesová** v knihe **Čarodejník z krajiny Oz** (autor L. F. Baum). Farba ostáva ako jeden z dominantných výtvarných prostriedkov, objaví sa však viac sna-

PETER UCHNÁR / Jonathan Swift: Gulliverove cesty

živej kreatívnosti vo výraze postáv, napriek tomu, že sa navzájom podobajú.

Reprezentantom kombinácie akéhosi pretransformovaného rámcového kubistického výrazu, tzv. oblej geometrie, znakovosti a esencie komiksu je **Pippi Dlhá Pančucha** (autorka A. Lindgrenová) s ilustráciami **Ďura Balogha**. Autor farbou presne ohraničuje plochu, chápe figúru v priestore, ovláda kompozíciu, dosahuje perspektívu a zámerne predimenzováva výrazy figúr, čím dosahuje jemný stupeň komickosti.

Ľahkou linkou pera v kombinácii s éterickým akvarelom sa už niekoľko rokov predstavuje tvorba **Juraja Martišku**, ktorý v edícii SME zastupuje hneď dva tituly. **Pinocchiove dobrodružstvá a Rozprávky** (autor H. CH. Andersen). Ilustrátor kombinuje vedomie i podvedomie elegantnosť rozpiatých ľahkých výjavov s jemne komerčnou výrazovou náladou. Darí sa mu obe polohy citlivo zladiť. Tento autor má na konte v roku 2008 mimoriadne penzum publikácií – (**Braček jelenček** (Pavol Dobšinský – Ondrej Sliacky), **Aj jed môže liečiť** (autor P. Timko), **Malý tučniak** (autorka E. Rihariová), **Mám problém** (kolektív), **Šimonove sandále** (autor B. Ferrero).

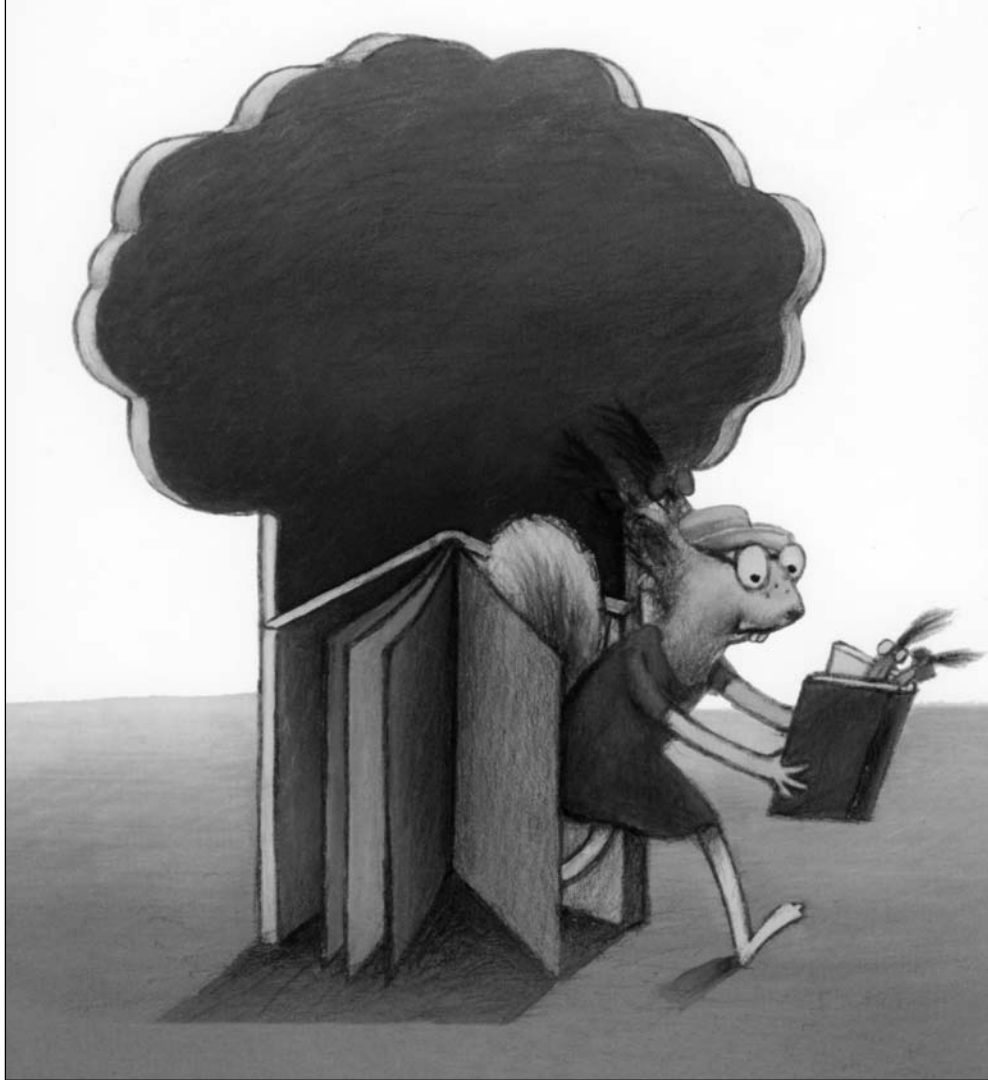
Z pohľadu komplexnosti je korektné spomenúť dve publikácie, ktoré vznikli za posledné obdobie a významne posunuli vedomie tvorby pre deti v našich domácich podmienkach. Obe knihy sú kolektívnym dielom a sú dôležité z obsahového, informatívneho pohľadu. Je len na škodu veci, hoci sú nabité kvalitnými dielami slovenských ilustrátorov všetkých generácií, že finálny tvar nespĺňa naše očakávania.

Slovenská detská kniha (zostavila Ľubica Kepštová) nie je v pravom slo-

va zmysle knihou pre deti, ale o literatúre a ilustrátoroch pre deti a mládež. Teda o tých, ktorí pre deti knihu, či už z obsahového, alebo vizuálneho hľadiska tvoria. V tomto smere je to publikácia na slovenskom trhu ojedinelá. Vznikla pri príležitosti prezentácie Slovenska na knižnom veľtrhu v Bologni v roku 2010 a bude vyhotovená ešte v anglickej a talianskej mutácii. Treba pripomenúť, že do zahraničia pôjde s iným vizuálom, napriek prvotným názorom o jednotnosti mutácií. Tento fakt sa mi spomína pomerne trpkou vzhľadom na skutočnosť, že som osobne na publikácii zainteresovaná. Z vizuálnej stránky musím konštatovať smutnú pravdu, že táto publikácia je premrhanou šancou. Grafická úprava sa blíži k vizuálu 70. rokov a celkový dojem je viac než rozpačitý. Priklonenie sa k inému grafickému riešeniu pre zahraničie sa mi v tomto prípade javí ako najlogickejšie riešenie. Ďalšou publikáciou, ktorá už stojí za pozornosť, je **Čítanka Sniečka pre štvrtý ročník základných škôl a pre všetky deti** (zostavil Ondrej Sliacky). Napriek tomu, že je to učebnica, musím konštatovať, že je viac než sympatická. Prezentuje mnohých kvalitných ilustrátorov a zachováva si atmosféru, charakter, ba náladu časopisu Sniečko. Netvrdím, že by som nemala k nej drobné vizuálne výhrady, ale komplexne ako celok svoj účel spĺňa.

V záverečnom bloku vyčleňujem 7 kníh, na ktoré môžeme byť právom hrdí. Odzrkadľujú takmer všetky estetické kritériá, umelecký výraz, kultivovanosť a reprezentatívnosť kníh pre deti a mládež.

Na trhu sa objavila opäť knižka ilustrátora **Petra Čisárika Veveričky** (autor Ján Uličiansky), ktorú si pamätá-

PETER ČISÁRIK / Ján Uličiansky: Veveričky

me pod názvom Veverička Veronka. Že neklesá na kvalite a popularite, potvrdzuje fakt, že je stále tu. Architektonické, lepšie možno scénografické či divadelné videnie autora zabezpečuje typ ilustrácie stavanej kompozične ako scénu. Prvky sú hmotné, akoby vyrezávané z matérie, poskytuje nimi perspektívu, postavičky sú sympatické, hravé, vtipné a korešpondujú s textom. Farebnosť je príjemne teplá, tlmená, umocňuje harmóniu celkového výrazu.

Obráťme pozornosť teraz k dvom autorkám mladšej generácie, ktoré sú diametrálne odlišné poetikou a výrazom svojej tvorby, ale rovnako kvalitné. **Záhorácke rozprávky alebo prečo majú prasce ocase na vrcúľky** (autor Štefan Moravčík) s ilustráciami **Dany Moravčíkovej** vyprofilovali jej tvorbu do ešte vyššej kvality. Hoci farebnosť je tu sýtejšia ako zvyčajne, ilustrácie si ponechávajú svoju jemnú eleganciu, krehkosť a éterickosť. Druhou talentovanou ilustrátorkou je **Martina Mat-**

lovičová-Kráľová s knižkou **Dokonalá Klára** (autorka Gabriela Futová). Zatiaľ čo autorku reprezentuje farba, zámerne rozbitá kompozícia, kombinácie techník a ironický hravý humor, v tejto knihe je evidentná aj koncentrácia na detail.

Príjemným prevrpením je aj kniha **Kde pavúky tkajú cukrovú vatu** (autorka Marta Hlušíková) mladého ilustrátora **Tomáša Klepocha**. V kontexte ilustračnej tvorby roku 2008 ju považujem za najprogresívnejšiu vo vizuálnom znení. Živá farebnosť, kompozičné členenie strany, štylizácia figúr, hravý humor a maliarske gesto sa snúbia v jednom kontexte geometricky vyšpekulovanom a dynamicky podporenom. Kontrast centrálnej figúry alebo čistej plochy s detailom vytvára napätie a medzi postavami vzťah. Deformácia je paradoxne sympatická až vtipná, necháva ilustráciám vzduch, neprehusťuje ich zbytočne. Je to rozhodne perspektívna cesta.

Od mladej generácie prejdem k vynikajúcej renomovanej ilustrátorke **Jane Kiselovej-Sitekovej**, ktorá elegantne, citlivo a nežne ilustrovala básnickú zbierku Milana Rúfusa **Anjeličku, môj strážničku**. Obraz opäť krehko vycizelovaný do detailov, krásne poetické scenérie, tiché, intímne a lyrické vo svojej farebnosti i posolstve. Ilustrácie pôsobia ako šuchot krídiel anjelov, neprítomných i prítomných zároveň.

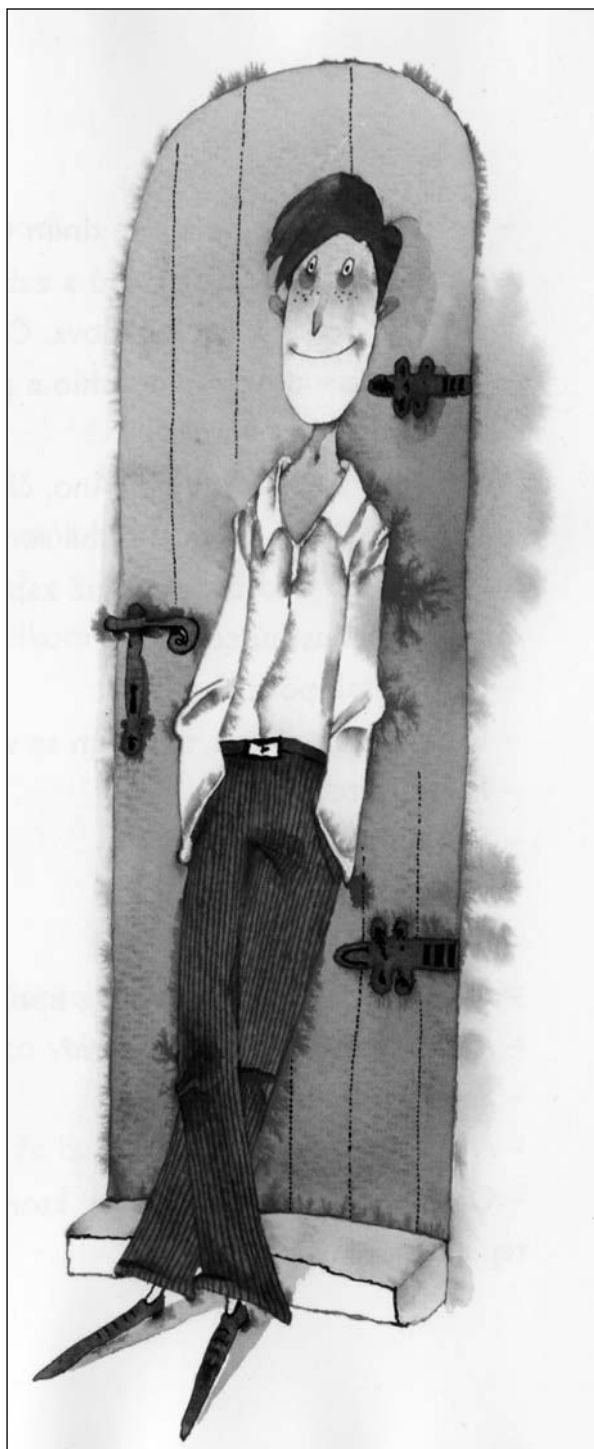
Tento elegantný, umelecky vyprofilovaný blok uzavriem dvomi titulmi **Petra Uchnára Gulliverove cesty** (J. Swift) a **Peter Pan** (J. M. Barrie). Za Gulliverove cesty získal ako mladý ilustrátor, ktorý poetikou tvorby nadviazal evidentne na štýl ilustrátorskej školy Albína Brunovského, na BIB v roku 1999 Zlaté jablko. Jeho ilustrácie majú výsostne maliarsky charakter; zaplňa

plochu sýtim kolorom, ktorý drobno-kresbou štetca akoby opticky vrstvil, čím dosahuje pohyb a malý zámerný nepokoj. More sa v obraze vlní, koráb doslova pláva, jeho plachty sa trepocú vo vetre. Autor akoby týmto dynamickým maliarskym gestom vnášal do obrazu zvukomalebnosť. Do centra profiluje vždy predmet, ktorý je monštruóznym, do neho citlivo a nenápadne vkladá drobné postavy. Každá z týchto figúrok má svoju tvár, charakter aj funkciu. Každá má svoju činnosť. Sú identifikovateľné a konkrétne. Práve v nich sa zraší mimoriadny zmysel pre detail. Kompozične často využíva perspektívu a dôležitým fenoménom sa mu stáva aj svetlo, ktoré umocňuje hĺbku ilustrácie i tajomnosť atmosféry. Rozšírená verzia tejto knihy vyšla v roku 2008, to znamená desať rokov po prvom vydaní. Táto verzia má nielen viac ilustrácií, ale sú posunuté k tvorbe súčasnejšej.

Peter Pan je kniha ocenená Cenou Ministerstva kultúry SR autorovi za vynikajúce ilustrácie v súťaži Najkrajšie knihy Slovenska 2008 a je najčerstvejším titulom autora, kde zúročil skúsenostnú rovinu z predchádzajúcich projektov. Ak som doposiaľ hovorila o farbe a svetle (ktoré hľadal a nachádzal), tu sú tieto dve zložky použité s absolútnou suverenitou ako jeho charakteristické výrazové črty. Väčší dôraz kladie na kompozíciu, postavy sú v popredí, majú svoju hutnosť a pohyb. Majú ich, aj keď sú koncipované do hĺbky či úzadia obrazu, ohraničené a ľahko vymedzené prostredím. V tejto knižke všetko lieta, vznáša sa až s tanečnou gráciou. Hoci detail sa objaví v takmer každej ilustrácii, výtvarný pocit tu dosahuje autor skôr rozmazaným ťahom štetca, necháva za seba hovoriť profesionálne nanesenú

transparentnú „machuľu“, ktorá je dôsledná vo svojej forme a zároveň navodzuje dojem náhodnej mimovoľnosti. Svoj doterajší maliarsky štýl autor jednoznačne potvrdzuje. Z hľadiska dynamiky je táto publikácia najtemperamentnejšia a globálne odráža charakter autorovej tvorby identifikovaný v modrej farebnosti. Ilustrátor používa techniku akrylu, ktorý mu poskytuje možnosti dosiahnutia maliarsky výrazného a nadreálneho dojmu diela. V rámci Bienále ilustrácií Bratislava 2009, jednej z jeho sprievodných akcií, bude inštalovaná rozsiahla kolekcia ilustrátorovej tvorby v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti, pod príznačným názvom PETROV PETER PAN. Autor je navyše nominovaný na cenu H. CH. Andersena roku 2010.

Čo dodať na záver? Zo spomenutého a videného je zjavné, že slovenský trh ponúka širokú škálu kníh pre deti, od najpodradnejších brakov až po umeleckú kvalitu. Či jedno vyvažuje druhé, ťažko povedať. Môžeme byť však napokon radi, že kvalitné tituly, aj keď v menšine, azda svojou úrovňou presiahnu ostatné. Nie je to impulz na alibistické uspokojenie nad situáciou, môžem len konštatovať, že z času na čas aj múdry schyblí. Aby nechybil často, to je už na inteligencii a vkusových hodnotách tých, ktorí si dielo objednávajú a komu ho zadávajú. Pokúsme sa veriť v ich cit pre krásne, čo je zjavne menšia konkurenčná veličina oproti vidine zisku. Nechcem však končiť pesimisticky, ešte stále sa máme čím chváliť. Nebolo by na škodu, keby sme sa mohli ešte viac.

JURAJ MARTIŠKA /
Carlo Collodi: Pinocchiove dobrodružstvá

„Na Kysuciach boli sme...”

Dni detskej knihy 2009

Mne Slovensko krása je, vymyslel ktosi, zrejme básnik, pred rokmi názov na fotografickú publikáciu. Prosím, ale pre kronikára zájazd trinástich spisovateľov, štyroch ilustrátorov, jednej redaktorky, jednej psychologičky a jednej knihovedkyne na Kysuce, je takýto názov nadnesený a nedostatočne „výpovedný”. Mne Slovensko rôznosť je, hovorí si a uvažujúc ďalej nachádza na Slovensku ďalšie malé, regionálne „Slovenská”. Je aj Slovensko detviansko-podpolianske, horehronské, spišské, šarišské, oravské, zamagurské, gemerské, liptovské, iste nemenuje všetky, hoci má k nim osobný vzťah, no pre potrebu tohto kronikárskeho písania, je mu najdôležitejšie Slovensko kysucké.

DVE NAJVÄČŠIE A VALASI

Kronikár sa usiluje spočítať v pamäti, koľkokrát bol v Čadci a na Kysuciach, v koľkých obciach a školách be-

sedoval so žiakmi či študentmi, lenže istotu nemá a môže povedať len toľko, že tých besied bolo vyše dvadsať. Pamäť je aj deravá – keď ho pred besedou v základnej škole v Nesluši víta dlhoročná miestna knihovníčka pani Marta Valiašková a pripomenie mu, že ho tu už raz pred rovným štvrtstoročím na besede mali, musí dobre zaostriť svoje mozgové ústrojenstvo, aby sa mu to z hmly času ako-tak vybavilo.

Nesluša, najväčšia dedinská obec v okrese Kysucké Nové Mesto, patrí medzi desať najväčších na Slovensku a je najväčšia v čadčianskom okrese. Po prvý raz sa spomína roku 1367, no prvá písomná pamiatka o území, na ktorom vznikla, sa viaže už k roku 1244. Zasiahla ju valašská kolonizácia, ale nie tak intenzívne ako obec Skalité, osídľované Valachmi v priebehu 17. storočia. Prvá písomná zmienka o Skalitom je z roku 1641, teda skoro o tristo rokov neskôr ako záznam o Nesluši.

Historické rozdiely na Kysuciach sú značné. Kraj bol dlho neobývaný alebo málo obývaný a jeho celkové osídlenie sa rozťahlo na niekoľko storočí. Tak napríklad prvá písomná zmienka o osídlení Kysuckého Nového Mesta

je z roku 1254, kým o Čadci je to presne o 300 rokov neskôr a výsadnú listinu, ktorou bola povýšená na mestéčko, jej udelila Mária Terézia až r. 1778.

Kronikár mal na Dňoch detskej knihy šťastie navštíviť najväčšiu severnú i najväčšiu južnú obec Kysúc a môže o nich podať podrobnejšie svedectvo.

V SKALITOM JE AJ U TATARKOV

Ej, Skalite, Skalite, syndžolkem po-bite – spieva sa v obci dlhej osem kilometrov. Syndžolkem čiže šindľom preto, lebo táto obec s vyše 5.100 obyvateľmi patrí spolu s obcami Čiernou a Svrčinovcom a tiež nie veľmi vzdialenou Oščadnicou ku štyrom kysuckým obciam s významnými prvkami goralскеj ľudovej kultúry. V tunajšom ľudovom jazyku je *často* – cesto, *gvařič* – hovoriť, *scynšče* – šťastie, *zoglovek* – vankúš. V Skalitom je amfiteáter, kde sa každý rok uskutočňujú goral-

ské slávnosti. Chotár obce sa začína neďaleko miesta, kde sa na trojmedzí stretávajú hranice Česka, Poľska a Slovenska.

Treba ešte povedať, že pôvodné valašské osídľovanie tu postupne prerastalo do kopaničiarskeho. Pastiersky spôsob života sa menil na pastiersko-roľnícky. V skalitskom chotári podľa dávnejšej kroniky obce bolo 89 plácov, miest, kde sa sústreďovala skupinka či skupina domov. Najviac chalúp – dvanásť – stálo na placi U Tatarokov. Toto meno tu nie je neznáme. Napríklad Jozef Tatarka bol v rokoch 1923–29 starostom obce, v sezóne 2005–06 hrali za futbalové A mužstvo Skalitého Slavomír a Michal Tatarkovci. Mená Tatarka a Tatarková nachádzame aj medzi členmi obecného zastupiteľstva.

V monografii o Skalitom, na ktorej zostavení má najväčší podiel skalitský rodák, autor viacerých kníh o Kysuciach a Čadci Rudolf Gerát,

je uverejnená aj stať Michala Choluja (1912–1998), diplomata a prekladateľa narodeného v Skalitom, *Dominik Tatarka a Skalité*, ktorá čerpá hodne aj z jeho Navrávačiek z rokov 1985–86. Hoci Dominik Tatarka sa narodil roku 1913 v Plevníku, jeho rodičia sa tu presťahovali zo Skalitého. Dominikov starý otec z matkinej strany, Časnocha, gazdoval blízko československo-poľskej hranice. Mal ovce, ale tiež učil dedinské deti čítať, písať a katechizmus, vodil pútnikov do Čenstochovej a robil rozlúčky s mŕtvymi, pretože najmä v zime sa farár nemohol dostať hore na grapy, na Poľanu, kde Časnochovci bývali. Tatarkovci mali od nich väčší grunt a Dominikov otec Jozef bol jediným synom. Jeho dve sestry sa zadusili v dome, kde horel a tlel ľan, ktorý tam vysušali. Michal Choluj píše, že Skalitčania sú „hrdí na svojho takpovediac rodáka“, ktorý navštívil Skalité naposledy roku 1960, keď prišiel na pohreb svojho príbuzného Jozefa Časnochu, dlhoročného starostu Skalitého.

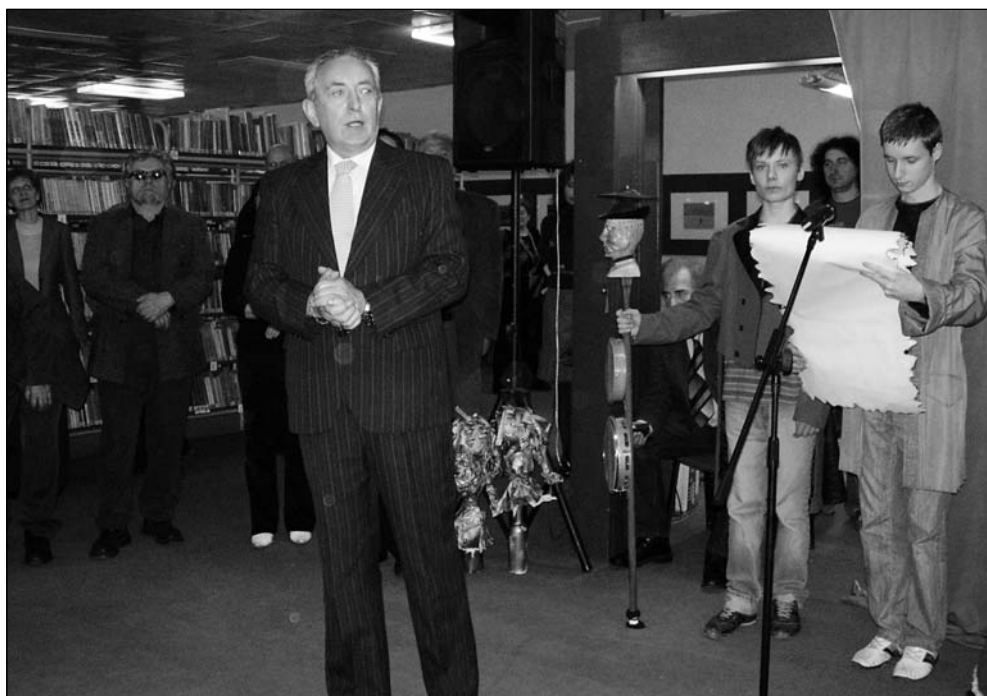
Kronikár skoro zabudol, že treba čosi povedať aj o jeho besede so žiakmi štátnej školy v Skalitom, druhá v obci je cirkevná. Zástupkyňa riaditeľa Margita Vojčináková ju pripravila starostlivo, deti boli zvedavé na život spisovateľa i na to, ako sa ním človek stáva a čo treba preto robiť. Otázky pochopiteľné aj preto, že do Skalitého spisovateľ roky a roky nezavíta, ale aj tak mohol kronikár zodpovedať otázky o svojej knižke *Naučil som sa mlčať*, o ktorej aj kritika dosť mlčala a až v posledných rokoch ju rehabilitoval Ondrej Sliacky, keď napísal: „*Psychologická až sociologická autentickosť prózy identifikujúca špecifickú societu potomkov bývalých bielešev, doložená autorovou suverénnou znalosťou de-*

dinskej mentality a presvedčivým detským ja-rozprávaním posúva tento literárny výkon medzi reprezentatívne diela spoločenskej prózy osemdesiatych rokov.“

DROTÁRI A POLA NEGRI

Skalité má okrem viacerých rodákov kňazov, pedagógov i novinárov dvoch najvýznamnejších z ľudí humanitného zamerania – Rudolfa Geráta a Jozefa Potočára, hudobného pedagóga a dirigenta dvanástich speváckych zborov v Bratislave, v Senici a v Nitre. V Nesluši s vyše 3200 obyvateľmi sa narodil kronikárov priateľ, spisovateľ a publicista Jozef Dunajovec. Z ďalších významnejších sú viacerí kňazi a hudobníci, ľudový liečiteľ Adam Tabaček a na základe rodiska otca drotára Jozefa Chalupca sa obec hlási k populárnej herečke éry nemého filmu Pola Negri – vlastným menom Barbora Apolónia Chalupcová. Pola Negri (1896 v poľskej Lipe – 1987 v Texase) vydala v USA v roku 1970 svoje memoáre, ako dievča niekoľkokrát navštívila Nesľušu a písala si so známymi v obci.

Ak v Skalitom živilo ľudí predovšetkým poľnohospodárstvo, oveľa menej práca v lese či remeselné spracovanie dreva, Nesľuša z tohto hľadiska poskytuje oveľa pestrejší obraz. Práca na poliach bola síce ešte v prvej polovici dvadsiateho storočia základným zdrojom obživy, ale vyvinulo sa tu hodne nerolníckych a doplnkových zamestnaní, ako bolo drotárstvo, podomový obchod, drevorubačstvo a furmanstvo, remeslá, obchod, domácka výroba, poľnohospodárske nádenníctvo, trhovníctvo, ba i pašovanie a neskôr práca v priemysle. Viaceré z týchto činností boli spojené s van-

Ing. Peter Tvrdoň, riaditeľ BIBIANY, pri otváraaní Dní detskej knihy 2009

drovaním a putovaním po Čechách, Nemecku, Rakúsku a iných krajinách. Z chudobných Kysúc sa za prácou vždy hojne putovalo a tak to bolo aj po vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Na Ostravsku pracovalo niekedy až devätnásttisíc ľudí, podľa primátora Čadce je ich teraz už len sedemtisíc...

Kronikárovej besedy v Nesluši sa zúčastnil aj starosta obce Ing. Marián Chovaňák, slúži mu to ku cti, ale beseda bola veľmi dobrá predovšetkým preto, že základná škola má za slovenčinára človeka „s iskrou“. Jaroslav Nekoranec, rodák z Nesluše, sa kronikárovi hneď po besede prizná, že počas štúdií v Bratislave sa poznal v internáte s Drahoslavom Machalom, Miroslavom Piusom, Štefanom Moravčíkom, Hanou Somorovou i Štefa-

nom Balákom. So svojimi žiakmi to vie – na besede bol kvalitný žiacky výber, od tretiačok príkladne prednášajúcich autorovu poviedku až po bystré a inteligentné ôsmačky. Zastúpení boli vari žiaci všetkých tried a kronikár mohol byť naozaj spokojný s tým, ako kultivovane sa pýtali a hovorili.

Jaroslav Nekoranec píše aj básne. Jeho *Sen o Nesluši*, s ktorým sa kronikár zoznámil, svedčí, že asi nie je iba autorom príležitostným.

RÝCHLE NAPRAVIŤ HIERARCHIU!

Kronikár uvažuje, o čom písať ďalej. O kysuckých festivaloch, ku ktorým sa radí aj významný Etnofilm či Palárikova Raková, o slovenskom „orloji“ v Starej Bystrici? A či o tom, ako v dňoch 4. až

7. decembra 1848 v Čadci pobudla Slovenská národná rada a slovenský dobrovoľnícky zbor. Tu vznikla predsa aj výzva K národu slovenskému, kde prvá SNR na Slovensku objasňuje ciele vtedajšieho povstania. Bolo proti Maďarom či radšej hovoriť Habsburgom, dumá kronikár, a vtom sa udrie po čele. Kde je v tomto kronikársko-reportážnom zmätku poriadok, postupnosť a hierarchia?!

Napráva rýchlo, čo sa zanedbalo a začína prvým zhromaždením besiedchtivých autorov a autoriek v kysuckej knižnici. Sú tam, pravdaže, pani riaditeľka Mgr. Janka Mudříková, jej zástupkyňa agilná Mgr. Lýdia Homolová i ďalšie dámy a ďalšie známe, s ktorými sa kronikár pozná už desaťročia, Helenka, teda Mgr. Helena Pagáčová, Ľubica Lašová, obe vedúce služieb podľa novej organizácie, ktorá už nepozná napríklad vedúcu detského oddelenia knižnice. A tiež jedna štebotavá, najvyššia zo všetkých, s ktorou sa vždy uvoľnene a navzájom doberá, keď sa povie najvyššia, priezvisko ani netreba. Je tam, pravdaže, aj pán riaditeľ BIBIANY Ing. Peter Tvrdon a naša organizátorka Eva Cíferská, ona je náš osvedčený styčný dôstojník pri Dňoch detskej knihy – ona a predovšetkým tie pred ňou menované zariaďovali a pripravovali 30, slovom tridsať besied po kysuckých mestách a dedinách, bez nich by sa do knižnice na vršku darmo dovalilo aj päťdesiat pišucich a kresliacich.

V posledný marcový deň čakalo na autorov v rozľahlej kysuckej knižnici Kysucké rozprávkové kráľovstvo s kráľom Jeho Veličenstvom Ondrejom I. Dobrotivým a po skončení programu každému z hostí udelilo svoj Pamätný list. Program priam fičal – mažoretky, tanečníčky väčšie i menšie, začí-

najúce akrobatky. Zoskupenia a farby sa striedajú, kraluje pohyb pružných tiel a premeny tvarov a kronikár si pomyslel na kalokagatiu, aký je mladučký človek ohybný a svižný, keď cvičí a predvádza sa telesne a aké úchvatné, hoci nie samozrejmé, býva, keď sa k tomu pridajú aj výkony a pohyby ducha v tých istých telách. Zisťuje, že v čadčianskom kráľovstve majú aj správcov sveta fantázie, aha, asi jej celkom neveria, keď sa taká fantázia rozbehne, vymkne a rozletí, čo všetko by z toho mohlo vzniknúť, možno aj škody, ale teda spravovať a ovládnuť fantáziu, milí správcovia, my starší o tom trochu vieme, nuž, nemáte ľahkú úlohu...

O ČÍTANÍ A VÝVOZE REVOLÚCIE

Kronikár je človek vďačný a hovorí, že sa medzi knižnými hradbami a voľnými čistinami kysuckej knižnice vždy dobre cítil, a teraz, keď sa tu po dvadsiatich piatich rokoch opakovali Dni detskej knihy, bolo ešte lepšie. Pohostinnosť, rozhovory, organizátorky prekvapili aj živou hudbou a spevom. Bravo, Helenka!

Na tretí deň sa zvládol aj presun do okresu Kysucké Nové Mesto, aby po Čadci, Horelici, Čiernom, Skalitom, Zákopčí, Krásne a Svrčinovci dostali svoju príležitosť popri Mestskej knižnici v Kysuckom Novom Meste a niekoľkých mestských zéeskách aj Rudina, Horný Vadičov, Ochodnica, Nesluša, Kysucký Lieskovec, Radoľa a Sul'kov.

O hospodárskej kríze sa na besedách vari nehovorilo, a kríza duchovná, tá nás už tak zasiahla, že sa o nej môžu organizovať diskusie, písať štúdie a knihy. Písať sa môže, ale čo sa udialo, má už, žiaľ, tuhé korene, a na-

pokon, mnohí si ich ani neuvedomujú, narodili sa do toho a sú v tom. Bystří žiaci, áno, ale tých bystrých nikdy nebolo a nebude nazvyš, vedia všeličo postrehnúť, ale ani oni vždy nevedia a nemusia vedieť, čo ako stúpa a čo ako klesá.

Kronikár listoval a si nalistoval, že v roku 1975 sa v Miestnej ľudovej knižnici v Nesluši zapísalo 510 čitateľov, knižný fond tvorilo 5.290 zväzkov a výpožičiek v tomto roku bolo 14.527. V roku 1989 mala knižnica iba o trochu viac kníh, čitateľov bolo 965 a výpožičiek 36.839.

V Skalitom vzrástol knižný fond z 13.062 titulov v roku 1980 na 19.381 v roku 2004. Pri prvom roku sa uvádza počet čitateľov 1624, výpožičiek bolo 36.985 – a o dvadsaťštyri rokov mali 512 čitateľov, z toho 172 dospelých, vý-

požičiek 13.512 zväzkov, z toho 4.169 kníh náučnej literatúry.

Kronikár nehromží a nevzdychá. Fakty sú fakty a život je pohyb, a keď je pohyb, hýbu sa aj fakty. Ale vedieť a zamýšľať sa nad nimi treba. Záznaky sa nedejú a aj maličká zmena k lepšiemu má cenu, aspoň takú maličičkú. Spisovateľskí misionári detského čítania nie sú zážračníci ani vizionári, plnia si svoje poslanie ako nejakí záhradníci, z roka na rok, z kroka na krok a z ich vyjadrení, z odpovedí na otázky, ktoré budú nasledovať po „piesňových“ textoch, si môžete utvoriť predstavu, čo ich na Kysuciach postretlo a ako zmýšľajú.

Kronikár bezprostredne po 17. novembri 1989 pricestoval so skupinkou autorov do Čadce autobusom objednaným na Jašíkove Kysuce. Boli be-

Roman Brat, Gabriela Futová a Peter Karpinský

sedy, škriepky a vystúpenia a vznikol aj jeden piesňový text, jeho spoluautorkou bola Milka Zimková. Text neumelý, kostrbatý, takzvaný trojminútový. Spevnú premiéru mal v hostinci v Lodne:

„Na Kysuciach boli sme / v Lodne tancovali sme. / A ten Dušan Mikolaj / narodil sa tam, šuhaj. // Strýcovia sa tešili, / keď si rumu vypili, / aj z tej revolúcií, / kerú sme im dovéзли.“

Kronikár, nenapraviteľný trojminútový textár, si povedal, že aj teraz by malo ostať niečo spevné, i keď biedne. A tak predkladá toto:

„Na Kysuciach boli sme / aj Cipára vzali sme / sebou bo bez Cipára / sa Čadca neotvára.// Cipár je syn drotársky / a kumštovník maliarsky, / keď slnko namaľuje, / na nebo ho klincuje.“

A teraz dve otázky, ktoré kronikár predložil na zodpovedanie svojim spolupútnikom:

1/ Predstavte si besedu, na ktorej otázky priam pršia, deti sa vedia pýtať, ale keď sa po nej autor zamyslí, je mu jasné, že tá beseda bola o všetkom inom, len nie o jeho knihách. Že vzniká otázka, či ich tí majstri otázok mali vôbec v rukách a či v ich pamäti je nejaké vedomie o jeho konkrétnych textoch. Nestalo sa vám na týchto Dňoch niečo podobné? Číže: aké to tu podľa vašej skúsenosti bolo?

2/ Vžite sa do situácie, že ste dvojnásobným poradcom – poradkyňou ministra kultúry a ministra školstva. Čo by ste poradili prvému, aby sa knihy ľahšie a častejšie dostávali do domovov detských čitateľov? A druhému zas, aby vzrástol záujem o čítanie i jeho úroveň a kvalita.

NÁZORY ZAJINTERESOVANÝCH

JÚLIUS BALCO: Besedoval som s deťmi v Krásne nad Kysucou a v Radoli spolu s Martinom Kellenbergerom, ktorý môže potvrdiť, že to bolo ozaj výborné. Na oboch školách som sa stretol s vnímavými a disciplinovanými deťmi, ktorým bolo na tvárach hneď vidno, že čítali moje knižky. A ukázalo sa, že nielen moje. Nie je to len zásluha učiteľiek a knihovníčok, ale aj rodičov. Len stretnutie so sčítanými deťmi môže mať takú príjemnú atmosféru, aká v predveľkonočnom období vládla na tohtoročných Dňoch detskej knihy. V Radoli sme dostali milý darček. Nádherné pletené korbáče, aké som nevidel tuším ani v ÚLUVE. Deti ich učí plesť pani Mária Dudková, okrem toho aj medeným drôtikom opletať veľkonočné kraslice.

Po skončení besedy som sa žartom opýtal, či nás tými korbáčmi idú za trest vyšľahať. Deti so smiechom a hlasným krikom protestovali. Ich spontánna reakcia bola jasným dôkazom, že beseda ich zaujala a čosi si z nej odniesli. A my tiež.

ROMAN BRAT: 1. Stáva sa, že mnohí besedníci nemajú o mojich knihách ani poňatia. Ale neodrádza ma to ani sa necítim demotivovaný. Naopak, pokúšam sa svojich potencionálnych čitateľov presvedčiť, že stojí zato po mojich knihách siahnúť. Vždy sa nájde niečo, o čom sa môžem s deťmi porozprávať. Pokúšam sa ich zaujať rozličnými témami a cez ne im potom približujem literatúru a svoje príbehy. Táto stratégia mi celkom vychádza.

2. Myslím si, že obaja ministri by mohli knihám a čitateľom pomôcť len nepriamo. Môžu vo vláde navrhnuť zníženie DPH na knihy, môžu finančne podporiť mestské knižnice, školské

knižnice atď. Ale to sú len podpor-
né činnosti toho, čo nazývame zvýše-
nie záujmu o knihy a čítanie. Primár-
ne by som hľadal spôsob, ako zlepšiť
situáciu spisovateľov, zvýšiť ich kredit
v spoločnosti. Spisovatelia robia svo-
ju profesionálnu prácu v amatérskych
podmienkach a na výsledkoch to, žiaľ,
vidieť. Verím tomu, že keby vychádza-
lo viac pútavých kníh pre deti, aj ich
túžba po čítaní by vzrástla. Ale takéto
stav dosiahneme len vtedy, keď si spi-
sovateľov budeme vychovávať a starať
sa o nich.

MARIANA GRZNÁROVÁ: 1. Taká-
to situácia by ma len pobavila a sta-
čilo by mi, keby sa mi podarilo vzbudiť
záujem o knihy kolegov, prípadne
o knihy vo všeobecnosti. Za určujúci
považujem záujem zo strany vedenia
školy – kde takéto záujem nie je, ne-
mali by sa nijaké besedy konať.

2. Položila by som otázku: Kto má
vychovávať nevychovaných a nekul-
túrnych učiteľov (riaditeľov, zástup-
cov)? Možno by sa na niektorých ško-
lách zišla smernica, v ktorej by sa do-
čítali, že spisovateľ nie je handra, ktorá
si nezaslúži ani potrasenie rukou, ani
pohár minerálky. Je skôr zázrak, keď
sa žiaci pod takýmto „vedením“ ešte
vôbec zaujímajú o nejakú literatú-
ru a čítanie.

MARTIN KELLENBERGER: 1. Mo-
je besedy boli plné pripravených detí,
aspoň čo sa týka mnou ilustrovaných
kníh. Deti poznali moje obrázky, pýtali
sa na všetko možné i nemožné, ja som
ich iba odborne korigoval.

2. Školstvo potrebuje odborníkov,
ľudí, ktorí vedia vzbudiť záujem a ve-
ci vysvetliť. Potrebuje tiež rešpekt zo
strany verejnosti a politiky. Pedagogi-
ka znamená aj vyššiu morálnu úroveň.
Takisto aj kultúra. Je to denný chlieb,
nie iba diamanty. Denne nie sme na

Miroslav Cipár

koncerte, v galérii, ale každý deň sa
navzájom zdravíme a mali by sme sa
vedieť jeden druhého povzbudiť.

ONDREJ NAGAJ: 1. Knižnica za-
bezpečila pre žiakov primerané množ-
stvo kníh a učiteľky s nimi deti zozna-
movali v predstihu, takže otázky bo-
li často veľmi konkrétne. Pýtali sa na
obsah, zrod knihy, proces tvorby, vý-
ber námetov, ilustrácie a iné, ale boli
aj otázky pre otázky, detsky naivné.

2. Znížiť DPH na päť percent alebo
nulová sadzba. Ceny kníh pre školy pri
pôvodnej tvorbe upravovať. Ak by si
škola pre knižnicu objednala viac titu-
lov, vydavateľstvá by mohli mať medzi
učiteľmi svojich propagátorov...

JÁN NAVRÁTIL: 1. Na besede v Ky-
suckej knižnici v Čadci sa zúčastnil vý-
ber žiakov z druhých ročníkov – víta-
zov súťaže Kto najviac prečíta. Úroveň
besedy tomu adekvátne zodpovedala.
Dokonca bola zameraná tematicky:
Lode a námorníci v mojej tvorbe. Žia-
ci sa s mojimi knihami pred besedou

zoznámili alebo aspoň poznali úryvky z *Námorníka Kapka Dierku*. Priniesli si papierové lodičky, na ktoré som sa im po besede podpísal. Počas tejto autogramiády znela námornícka pieseň z televíznej *Zlatej brány* s mojím textom. Čo lepšie si môže autor želať?

Na druhej besede na ZŠ v Dolnom potoku škola predvídavo rozdelila moju akciu na dve besedy. Na oboch som sa stretol s neuveriteľne veľkým záujmom žiakov. Knihy, autor a literárna tvorba, to bol okruh otázok. Besedy vytvorili absolútny kontrast s častým tvrdením, že deti nemajú záujem o literatúru. Na ZŠ Dolný potok platí opak.

2. V systéme trhového mechanizmu, kde literatúra pre deti je prakticky závislá na komercii, neviem nijakú radu.

TOŇA RÉVAYOVÁ: **1.** Také sa mi nestalo, ale dosť podobný pocit som zažila, keď som prišla do školy a nikto,

ani deti, ani pani učiteľky nevideli nijakú moju knihu. Ohromne sa ma na ne vypytovali, ale neunúvali sa po niečo zájsť do knižnice. Odtedy si vždy dve-tri-štyri svoje knihy prinesiem (niekedy aj do knižnice). A tu? Mohlo to byť lepšie, ale aj horšie. Bola som prvou spisovateľkou v histórii školy v Zákopčí. Predpokladám, že odteraz sa to u nich rozbehne.

2. V školstve by možno pomohol všeobecný zákaz čítania. V kultúre treba zrušiť ministerstvo, tým zrušiť výdavky naň a všetky peniaze dávať na kultúrne veci, akcie a podujatia. Respektíve, keďže kultúru a šport často spomíname jedným dychom, peniaze pre ne by sme tiež mali rozdeľovať rovným dielom.

JANA ŠIMULČÍKOVÁ: Také besedy som zažila v kluboch dôchodcov (Bratislava, Pezinok) a v knižniciach (Trnava, Hlohovec, Piešťany). V Čadci-Horelici moje knihy mali, v knižni-

ci ma ubezpečovali, že sa požičiavajú, ale z účastníkov besedy sa priznali len dve dievčatá, že ich čítali. Učiteľky však boli informované a beseda bola dlhá a živá. V Nesluši bola beseda dobre pripravená, žiaci sa pýtali so záujmom, rozhladení v literatúre, ale moje novšie knihy po roku 1989 nemali k dispozícii. Bolo vidieť, že majú vynikajúceho učiteľa slovenčiny. Aj malí žiaci tam výborne čítajú.

2. Aby sa knihy viac čítali, museli by mať vyššie náklady. Osvedčené boli kluby čitateľov – KMČ, Kruh milovníkov poézie. Všetko upadlo, tak má vyzerať kultúra v demokracii (zruinované večerníčky, dramatická tvorba v rozhlase)? Ministerstvo školstva asi veľa neurobí. Láska k slovenčine a k slovenskej literatúre ide cez učiteľa. Treba si vážiť dobrých slovenčinárov, ktorých máme, a vytvárať podmienky, aby ich bolo viac. Na stredných školách mi prekáža, že veľa času sa venuje klasike a k súčasnej literatúre sa žiaci dostanú až pred maturitou. Viac by sa v škole malo vychádzať z čitateľských zážitkov (nepovinných), debatovať o knihách (literárne krúžky) a nestavať len na biffovaní z učebníc a zháňať obsahy bez čítania.

IVAN SZABÓ: 1/ Otázok, ktoré sa dotýkali všetkého možného okrem mojich kníh, som zažil počas rokov dlhý rad. Aj v Čadci boli zvedaví na všeličo – ako som prežil vojnu (dúfam, že nemysleli prvú svetovú) až po otázku, či sa dá z literatúry vyžiť. Korene týchto otázok treba hľadať aj v záujmoch, ktoré preferuje bulvár, kde z nepodstatného robia podstatné. No príčin, že sa autorovo dielo nepozná, je určite viac. Napríklad aj to, že tento nedokáže osloviť čitateľa, tiež slabá propagácia (ba aj dostupnosť) diela. Knižnice nemôžu kupovať, žiaľ, ani zďaleka

všetko. A tak na besedách to často vyzerať tak, že autor medzi odpoveďami na rozličné otázky sa snaží hovoriť tiež o svojich knihách, ich obsahu, hlavnej myšlienke, cieľi a podobne. A treba aj dúfať, že stretnutie so živým spisovateľom mladých čitateľov podnieti siahnuť aj po jeho „mŕtvych“ knihách.

2/ Svoju detskú knižnicu som si začal budovať z kníh, ktoré som dostával k Vianociam, k narodeninám, za prospech v škole. Takto boli pre mňa knihy do určitej miery dostupné a takú istú dostupnosť by som si predstavoval aj na štátnej úrovni prostredníctvom oboch spomínaných ministerstiev. Formy môžu byť rôzne – možno aj zníženie DPH na nulu a vyčlenenie slušných, nie takých nedostatočných ako doteraz, prostriedkov na knihy, ktoré by sa dostali do verejných knižníc. Čítanie kníh je základom pre rozšírenie vedomostného obzoru človeka a pre získanie bohatejšej slovnej zásoby. Aby ľudia pri vyjadrovaní nezostávali v medziach odpovedí áno či nie, alebo citoslovca údivu vau! A ak budú dnešní mladí čitatelia veľa čítať, môžu z nich byť v budúcnosti dobrí a vzdelaní ministri...

GABRIELA ŠKORVANKOVÁ,
predsedníčka Book handicap SkBBY:

1/ Moja práca je špecifická. Dieťa z druhej strany spektra – postihnuté – je citlivým objektom, falošné tóny v slove ihneď odhalí a dá to najavo, prestane komunikovať a reagovať. Otázky sa nesypú a nie sú typické, skôr zvedavé a dožadujúce sa objasnenia deja z knihy. Knihy sú pre tieto deti tajomným svetom fantázie, ktorá sa im páči a milujú ju celým svojím srdcom a až potom umom. Deťom s rôznymi druhmi postihov je kniha spoločníkom v ich svete, prostriedkom k pochopeniu sveta, z ktorého ich MY tak

často vytláčame a v ktorom sa často cítia ako cudzinci. Integrácia je vždy väčším slovom ako skutočnosť.

Krásnym zážitkom na Dňoch bola beseda o „milovaných knihách“ s deťmi na Špeciálnej základnej škole v Čadci na Palárikovej ulici, ktoré recitovali a hovorili celé úryvky z kníh. V dramaterapii boli rozkošne úprimné, keď sa vyznávali zo svojich knižných lások. Práca s knihou na tejto škole svedčí o skvelých pedagógoch s hlbokým humánnym cítením, ktorí súťažami a zábavným spôsobom vedú deti ku knihám.

Podobná atmosféra bola aj na ŠZŠ v Kysuckom Novom Meste – Lipová, kde práca s knihou na prvom stupni, vedená skúsenými pedagógmi, prináša ovocie vo forme súťaží v čítaní, porozumení textu a prehrávaní deja. Na druhom stupni mládež knihu vníma cez filmový a televízny prepis a číta málo, ale to je bežný jav, ktorý je všeobecne známy. Napriek tomu aj na druhom stupni sú obľúbené dievčenské a dobrodružné romány. Práca s mentálne postihnutým dieťaťom nie je jednoduchá, ale jej prínos je veľký. Ak niečo prispieva k integrácii, tak je to predovšetkým tento druh činnosti a rozvoja ich schopností. Obe besedy boli poznačené krásnym vzájomným vzťahom, ktorý ma obohatil, a deti boli nesmierne milé a aktívne.

2/ Ministrovi kultúry by som poradila, aby chránili duchovné dedičstvo a kultúru. Presadzoval v spoločnosti požiadavku jazykovej kultúry vo všetkých sférach tak, aby sa kultivovaný prejav stal prvou požiadavkou uplatnenia sa vo verejných funkciách, v médiách, na verejnosti, a znovunastolenie hodnôt všeobecnej morálky a kultúrnosti. Aj v preekonomizovanej spoločnosti treba poukazovať

na duchovné hodnoty národa a jeho menšín, bohatú kultúru a históriu, ktoré môžu prispieť k rozvoju turizmu a propagácii SR. Podpora súťaží, prehliadok, knižnej tvorby domácej v domácich médiách môže tiež prispieť úspechu.

Obdobie krízy je možné využiť na rozvoj tvorivosti regionálnej kultúry, foriem ľudového divadla spájaním žánrov hudby a slova, organizovaním autorských večerov.

Ministrovi školstva by som nechcela byť poradkyňou, pretože neustále sa meniaci zmätočný a skostnatený systém školstva neumožňuje zásadne meniť túto inštitúciu. Mal by poznať problematiku všetkých typov škôl, aby vedel posúdiť zmysel a oprávnenosť zmien, ktoré iba vnášajú ďalší zmätok do dnes už nefunkčných systémov, zväzujú ruky pedagógom a nudia žiakov. Problém čítania s tým súvisí, zlé výbery ukážok v čítankách nikoho nepútajú. Sú plné depresívnosti a nevhodnosti, ktoré pre súčasné deti či mládež rozmazané interne a médiami rôzneho druhu nie sú zaujímavé. Známy nedostatok čítania sa potom odráža v nerozvinutej pojmotvorbe, v neúplnom pochopení významu slov a v konečnom dôsledku v malej slovnnej zásobe, ktorá sa odráža v komunikácii. Čítanie kníh tieto problémy eliminuje. Emocionálna plochosť súčasných rodín nepestuje čítanie kníh, ale dieťaťu nahrádza tento zážitok rôznymi médiami, ako Tv, DVD, CD, internet, často aj bez obsahovej kontroly. Následný vedomostný zmätok vedie k popieraniu hodnôt a ich uplatňovania v živote a vzdelávaní, vedie k egoizmu a agresívnemu sebaapresadzovaniu sa a zväzuje ruky pedagógom i spoločnosti.

Veľká ilúzia

V minulom čísle Bibiany sme uverejnili esej Veľká iluze, v ktorej sa jej autor prof. Petr Piňha, bývalý minister školstva ČR a dekan PdF UK v Prahe, zamýšľal nad stavom nielen českého školstva. Že ide o zásadný problém, týkajúci sa aj našej spoločnosti, jej kultúry, a najmä budúcnosti, svedčia reakcie, ktoré Bibiana vzápätí dostala. Ako prvý uverejňujeme príspevok jazykovedca prof. PhDr. Jána Kačalu, DrSc.

„Naše školstvo je v hroznom stave,“

povedal ešte v polovici 80. rokov 20. storočia jeho dôverný znalec, reformátor, univerzitný profesor a akademik za oblasť pedagogickej vedy Ondrej Pavlík. Tento výrok zaznel v neveřejnom prostredí a neviem, či ho autor v takejto vyhranenej podobe dakedy vôbec verejne publikoval, lebo hneď za ním rezignovane pripomenul: „Ale najhoršie je, že to nemáte ani komu povedať.“ Nechajme to na overenie historikom a dnes sa opýtajme, čo sa odvtedy zmenilo. Záver môže byť ešte pesimistickejší, lebo pravdepodobne každý, kto sa odborne či aspoň vecne zaujíma o slovenské školstvo, vec zhodnotí tak, že čo sa zmenilo, zmenilo sa iba k horšiemu. O jednoznačnom zápornom smerovaní stredného školstva som sa mal možnosť od začiatku 90. rokov z roka na rok pre-

sviedčať sám, keď som sa na hodnotení uchádzačov o štúdium slovenského jazyka a literatúry na univerzite zúčastňoval ako člen prijímacej komisie: každý rok menšie vedomosti zo slovenského jazyka, čoraz horšie výsledky z diktátov, stále klesajúci záujem o slovenskú literatúru, neprestajne sa zužujúci kultúrny obzor veľkej väčšiny uchádzačov o štúdium slovenčiny na vysokej škole – také sú moje poznatky a skúsenosti z prijímacích pohovorov, ktoré som ako pedagóg zisťoval.

Nepriaznivý stav v slovenskom školstve istotne nie je vecou školstva samotného; je súčasťou celkového spoločenského a politického zvratu u nás

za ostatných dvadsať rokov, ale rozhodujúci význam tu má zlá duchovná a kultúrna klíma slovenskej spoločnosti, pre ktorú je charakteristické vedomé odvracanie sa od historicky preverených duchovných hodnôt, opúšťanie našich tradícií a priam klenotov národnej kultúry a neschopnosť ďalej rozvíjať a neprestajne obohacovať to najcennejšie, čo nám do našej súčasnosti doniesli a zanechali predchádzajúce generácie slovenského národa – vlastnú bohatú národnú kultúru a overené duchovné hodnoty. Súčasťou tohto nepriaznivého spoločenského pohybu je nezodpovedné preberanie cudzích, často priam úpadkových kultúrnych vzorov, akoby preskočenie na iný vlak, o ktorom ani nevieme, kde smeruje, ale ďaleko od straty našej kultúrnej a duchovnej identity a vlastnej záhuby to nie je.

Vítam výmenu názorov podnietenú uverejnením textu prednášky prof. Dr. Petra Piťhu o veľkej ilúzii českého školstva v Bibiane. Mnohé jeho smelé zistenia nepochybne platia aj o situácii v našom školstve. Na druhej strane pre človeka držiaceho sa mimo priameho politického zasahovania je dosť deprimujúce, keď také zarmucujúce priznania číta od niekdajšieho predstaviteľa vládnej moci, v ktorého rukách teoreticky bolo všeličo zmeniť, lebo neverím, že by ochota meniť veci k lepšiemu bola akurát P. Piťhovi v ministerskom kresle chýbala. Jeho analýza skôr ukazuje, že skutočná politická prax bola oveľa silnejšia a dobrej teórii, dobrým úmyslom jednoducho nedala príležitosť.

Ako kultúrne a spoločensky angažovaného človeka ma už dávnejšie znepokojuje otázka, ktorá má priamy nepriaznivý dosah na kvalifikovanosť univerzitných študentov u nás, na roz-

voj viacerých vedných odborov, spôsobuje našej spoločnosti bezprostredné ekonomické škody, lebo sa mrhá vzdelaním a hodnotami, a medzi univerzitnými učiteľmi vyvoláva zlú atmosféru, ponižuje vysokokvalifikovaných univerzitných profesorov a priamo finančne ich poškodzuje. Je to zabráňovanie starším skúseným a vysokokvalifikovaným univerzitným profesorom vykonávať funkciu garanta odboru a školiteľa doktorandov. Svojou podstatou je to hrubé porušovanie našich zákonov – vysokoškolského zákona a protidiskriminačného zákona; kuriózne na veci je to, že ústavní aj mimoústavní činitelia zodpovední za toto sústavné porušovanie zákonov sa pri svojom rozhodovaní tiež odvolávajú na zákony. Ibaže tu ide o svojvoľný výklad ustanovení vysokoškolského zákona, lebo zákon síce vraví, že pracovný pomer vysokoškolského učiteľa sa končí dosiahnutím 65. roku veku, ale vraví aj to, že takýto pomer sa na návrh dekana a so schválením akademického senátu môže predĺžiť o rok, a to opakovane. Zákon však neprináša nijaký zákaz pre univerzitného učiteľa, aby po dovŕšení 65. roku veku zastával zodpovedné funkcie (tento fakt potvrdzujú napríklad aj opakované voľby a inštalácie univerzitných učiteľov do funkcií dekanov fakúlt a rektorov univerzít), nezakazuje mu, aby bol garantom odboru alebo školiteľom doktorandov. Prax ministerstva školstva, akreditačnej komisie a funkcionárov fakúlt a vysokých škôl je však napospol taká, že byť garantom nemožňujú už profesorom, ktorí dosiahli vek 62 rokov, lebo pre danú univerzitu „nie sú perspektívni“. Takýmto administratívnym postupom sa vysokokvalifikovaným univerzitným profesorom už roky trvalo znemožňuje, aby ako

zodpovední činitelia udávali koncepciu a ďalšie smerovanie mnohých odborov, aby sami odovzdávali svoje poznatky a skúsenosti mladým adeptom vedy a vzdelávania ako školitelia a aby za túto svoju zodpovednú pozíciu, do ktorej ich ustanovila priamo hlava štátu, t. j. prezident Slovenskej republiky, dostávali aj primerané finančné ohodnotenie. Lebo prax viacerých vedúcich činiteľov fakúlt a univerzít (čest' výnimkám!) je taká, že vyše 65-ročného profesora síce potrebujú ako predsedu štátnej komisie na záverečných skúškach, ale ako učiteľa ho zaradia do funkcie odborného asistenta a tak ho aj finančne odmeňujú.

Tento stav vyvoláva podozrenie, že ho dakto starostlivo prichystal a že sa tu priamo sleduje cieľ, aby univerzitných študentov na rozličných úrovniach neviedli najlepší a najskúsenejší univerzitní profesori, aby sa nebudaj nestalo, že študenti dostanú vzdelanie a kvalifikáciu za rozhodujúcej účasti tých najlepších, najkvalifikovanejších a najskúsenejších univerzitných profesorov. To okrem iného skutočne akoby potvrdzovalo rozšírený výrok o slovenskom vysokoškolskom zákone z roku 2002, že ho prichystali menej snaživí docenti a veční odborní asistenti ako vzburu proti profesorom. Pravdepodobne v tomto zmysle koncipienti zákona hľadali únik v podobe ustanovenia inštitúcie mimoriadneho profesora, ktorého si môže ustanoviť fakulta sama a ktorý má právomoci na úrovni riadneho profesora (teraz, pod novým ministrom už s istým obmedzením). Aký je to univerzitný profesor, ktorý sa do tejto funkcie dostane nie na základe presvedčivých výsledkov svojej vedeckej a vzdelávacej činnosti potvrdených, zodpovedným

inauguračným konaním, ale z rozhodnutia ľudí, ktorí práve sú vo vedúcich pozíciách fakulty?

Napriek uvedenému vykreslenému čiernemu obrazu nášho školstva a osobitne univerzít v súčasnosti nie som z tých, ktorí by sa malomyselne či priam hazardne vzdávali nepriaznivému tlaku zvonka. Predovšetkým si myslím, že našu školskú sústavu z minulosti, hoci trpela mnohými neduhmi, nemožno totálne odvrhnúť ako zlú. Tomuto podozreniu protirečí skutočnosť, že mnohí naši ľudia sa vo vedeckom svete, vo vzdelávaní aj pri organizačnej činnosti uplatnili doma aj v zahraničnej konkurencii a robia dobré meno nášmu školstvu, slovenskej vede aj Slovenskej republike. No súčasný nepriaznivý vývin rozhodne treba zastaviť, oprieť sa o dobré tradície a o poznanie súčasných aj nových spoločenských potrieb. Podľa záverov z tohto poznania treba profilovať aj naše súčasné školstvo, jeho potreby aj ďalší rozvoj.

Vo vedomí, že výchova nových generácií nášho národa je v tomto živote skutočne najzodpovednejšia, ale aj najťažšia práca, som presvedčený, že aj v duchu všeludského posolstva našich ľudových rozprávok neslobodno prestať zápasiť so zlom a treba vždy, aj v najťažších a najnepriaznivejších podmienkach kliesniť cestu pravde a individuálnemu aj celospoločenskému dobru. Kvalitné vzdelávanie detí a mládeže aj celej národnej society v čase vedomostnej spoločnosti a tvorivé hľadanie správnych ciest v tomto smerovaní je prvoradá úloha pre všetkých, čo majú pri týchto procesoch rozhodovacie, ale aj múdre rozhodné slovo.

GABRIELA FUTOVÁ – ROMAN BRAT

Zmätené dvojčky zo slepej uličky

(Neobyčajné postrehy dvoch obyčajných školákov)

Forza Music 2008

Sú dvaja súrodenci, dvojčky. Píšu si denníky, prostredníctvom ktorých máme možnosť nazrieť do všedného života dnešnej mladšej generácie. Konkrétne zhruba štrnásťročných ôsmakov. Autori sa atmosféru snažia priblížiť aj prostredníctvom jazyka.

Použitie slangu je v knižkách pre mládež už v podstate štandardnou záležitosťou. Bolo by však dobré ozrejniť si účel tohto postupu aj vzhľadom na túto knižku.

Slang chce a dodáva textu autentickosť. Nakolko však text samotný je textom beletrie, čiže výtvoru fiktívneho, aj samotná autentickosť je fikciou. Väčšmi presvedčivou než pravdivou, pretože v umeleckom diele je pravdou schopnosť presvedčiť o pravde.

Teraz už môžeme dať za pravdu prípadným kritikom. Áno, slang Futovej a Brata nie je rečou dnešných tínedžerov. Je „učesaný“, avšak s citom a mierou, nie je „vykostený“ o vtip a švih. A predovšetkým – je z hľadiska slovnej zásoby omnoho bohatší než pravý slang, ktorým a v ktorom by žiaden zložitejší literárny útvar vzniknúť nemohol. Slang je materiál a odrazový mostík, ktorý potrebuje pred vstupom do povedomia čitateľov nadstavbu štylizácie. Vonkoncom tu nejde o tabuizovanie vulgarizmov, ale o ochranu čitateľa pred stereotypom veľmi často, monotónne sa opakujúcich slov. Slang je výrazovo veľmi chudobný; preto sa (len v ňom) nedá písať, nedá sa ani (ako umelecké dielo) čítať. Napokon, keby to tak bolo, stačilo by počúvať nahrávky. Spisovateľ však do slangu vstupuje, obohacuje ho obraznosťou a svojským videním svojho talentu. Inak to nejde. Môžem potvrdiť i vlastným pokusom o autentický záznam rozhovoru dvoch

robotníkov spoza ubytovne. Zaznamenaný celok bol monotónny, nudný, plný neprestajne, otupne sa opakujúcich, zväčša vulgárnych slov. Z takéhoto materiálu môžete získať niekoľko postrehov, vtipný výrok, pointu či neznáme jadrné slovo, zvyšok však bude autorskou licenciou, ktorú treba neprestajne materiálom overovať. Literárny jazyk je odlišný od hovorového, vzdialenosť by však nemala prekročiť istú kritickú hranicu, inak sa stane mŕtvym. Slang Jarunkovej Hrdinského zápisníka už dnes preto pôsobí skôr zaujímavo než presvedčivo.

Vrátim sa však späť ku knižke. Roman Brat a Gabriela Futová ako skúsení a úspešní autori neponúkajú čitateľom nezvládnutý tvar. Ich dielo je kompaktným, pôsobivým estetickým celkom založeným na nevyhnutnom prelínaní fiktívneho a štylizovaného s reálnym.

Prvkom fikcie a štylizácie je napokon čiastočne už samotný rozprávačský postup. Je ním, ako som už spomenul, denník, presnejšie dva denníky. Striedanie „monologických“ denníkových prehovorov hrdinky a hrdinu dodáva knižke dynamickosť.

Denníky striedavo píše chlapec (Rišo) a dievča (Ria). Striedanie je pravidelné, dvakrát je však narušené zvonka – po prvýkrát si súrodenci navzájom záznamy prečítajú, druhýkrát Ria číta Rišov denník tajne.

V oboch prípadoch narušenia pravidelnosti autori zdôrazňujú denníkovosť záznamov (signál – pozor, nečítame priamy prehovor, ale už zapísaný text!), avšak zároveň takýmto spôsobom zároveň zaujímavo zauzlujú zápletku. Samotné denníky sú podané kultivovane a zaujímavo. Štylizovane. V prvom rade sú totiž literárnym dielom; textom, ktorý má zaujať a poskytnúť estetický zážitok. Čitateľom je jasné, že deti takéto denníky nepíšu, pretože ich tvoria spisovatelia Ria (Gabriela Futová) a Rišo (Roman Brat). Prítomnosť rozprávačských masiek predpokladá vyspelejšieho čitateľa schopného dialógu s textom. Napokon, bez zohľad-

nenia fiktívnosti textu by nik nemal dôvod uveriť možnosti čítať dva tajné zápisníky.

Štylizácia, miestami plynule prechádzajúca do idealizácie, je badateľná aj vo vzťahu k postavám. Rišo a Ria sú vzory. Nie sú dokonalí. Ich chyby (Rišova neporiadnosť, Riina zvedavosť) však pôsobia skôr osviežujúco a majú mladým čitateľom pomôcť úplnejšie sa identifikovať s postavami. Futovej a Bratovi sa podarilo vytvoriť dielo so silným etickým nábojom bez pachute násilného moralizovania. Účinok diela je dosiahnutý predovšetkým premyslenou prácou s charaktermi postáv. Autori neponúkajú čitateľom žiadneho jednoznačne a jednostranne vykresleného protagonistu. Aj násilník a začínajúci diler drog Ufón je ukázaný ako vznešenejšieho citu schopný. Viacero otázok ostáva otvorených, niektoré udalosti sú umne nastavené tak, aby ste ich mohli interpretovať viacerými spôsobmi, a predsa nie celkom jednoznačne. Bol vzťah „z mobilného telefónu“ len krutou hrou alebo sa za ním skrývalo niečo hlbšie? Pokus o odpoveď musia už čitatelia podniknúť sami.

Denníková forma umožňuje autorom zostup do naozaj intímnych zákutí myslenia a čítania dvojice protagonistov. Sledujeme vývin a peripetie prvých vzťahov Rie. Cez mobil nadviazaný kontakt je plný slov klasického vyznania, ktoré sú však zrejme (nie celkom naisto!) len klamom. Zranenie duše si hrdinka hojí kamarátstvom s utiahnutým, no nadpriemerne inteligentným chlapcom. Kamarátstvo možno prerastie do niečoho iného, možno nie, nepredbiehajme za protagonistku, ktorá sa práve učí trepezlivosti i čaru postupného spoznávania. A tiež krehkej nedefinovateľnosti naozajstných vzťahov, vyhýbajúcich sa priamym vyhláseniam.

Rišo ako postava je uchopený racionálnejšie. Hoci sa štylizuje – a rodinou i okolím je tak trochu tlačenejší – do roly menej zreleho, zodpovedného až hlúpejšieho z dvojčiek, môžeme v priebehu diela sledovať ako postupne dozrieva. Cítíme, že mentálny

náskok, ktorý je u dievčat tohto veku v porovnaní s chlapcami prirodzený, sa zmenšuje a naďalej bude zmenšovať. Rebel s črtami pozéra ustupuje síce odvážnemu, no seba-reflexie schopnému mladému mužovi, ktorý vie, kedy treba mlčať a kedy hovoriť, a aj bez dievčenskej rafinovanosti dokáže veľmi presne vystihnúť sestrine psychologické motivácie: *Ale že bol Adam za mnou, to Rii povedať nemôžem. Urazila by sa. Zmenila by sa na fúriu a určite by vyskakovala, ako si to predstavujem rozhodovať za ňu, kašle na môj súhlas, je to jej život a ona pôjde do kina, s kým ona chce, a nebude sa pýtať nejakého pripečeného brata. A nech sa Adam dá vypchať, lebo keď nevie prísť najprv za ňou, nech si ide do kina so starou mamou, ona s takým sralom nepôjde, čo sa najskôr brata spýta.*

Dvojčky sa, pravdaže, veľmi dobre poznajú navzájom...pretože sú dvojčky. Súrodenecký vzťah v takomto prípade aj podľa mojich skúseností (pri pohľade na mne známe dvojčky zvonka) vedie občas k situáciám, ktoré nezainteresovanému môžu pripadať občas až ako telepatia. Brat a Futová dvojčky účelne využívajú, vďaka nim si môžu dovoliť dotyky a jemné prelínanie oboch subjektov v rámci príbehu, takže celok potom pôsobí kompaktné. Autori pritom využívajú predovšetkým osvedčené motívy: šikanovanie, rozpory medzi rodičmi. Práve pri zachytávaní doplnkových motívov sa ukazujú limity autormi zvolenej metódy. Denníky sa sústreďujú na zážitky dvoch ústredných protagonistov, zvyšné postavy ostávajú nevyhnutne v tieni. A čitateľ by iste chcel vedieť viac napríklad o Jankovi, chlapcovi s veľkým hudobným talentom, ktorý sa stal terčom šikanovania. Podobne sme pripravení o iné epizódy či detaily, ktoré spríjemňovali čitateľský zážitok v dielach, ako sú Jediná či Brat mlčanlivého vlka.

Futová a Brat však nepopustia. Sú to skúsení autori; vedia, že zámer treba naplňať dôsledne. A tak i robia. Všetka česť autorскеj disciplíny i sebadisciplíny; miestami

som však predsa len mal dojem, že si dvojica ušila príliš tesný kabát. Trocha zvláštne pôsobí fakt, že v knižke po úvodnom obligátnom oznámení stavu známkov protagonistov nenájdete ani jednu zmienku o škole či prospechu. Iste, v literatúre pre mládež nájdeme mnoho titulov, ktoré tento aspekt v živote detí preceňujú, avšak Brat a Futová tentoraz zašli príďaleko v opačnom smere. Rišo a Ria sú vynikajúci žiaci, teda sa zrejme učia rýchlo, škola však predsa len zaberá veľkú časť ich života. Nič z toho sa však v knižke neocitá. Navyše, sú miesta, na ktorých Rišo a Ria pôsobia nadmerne upäto. Pravdaže, život je vážny, o to viac, že presahuje hranice tejto útľej knižky, ktorá chce mladým čitateľom ukázať, že svet nie je o krkolomných dobrodružstvách Supermanov a iných hrdinov seriálov či počítačových hier. Futová a Brat sa neboja ukázať hranice hravosti literatúry pre mládež. Ponúkajú text, ktorý je aj poučný. Vec iste potrebná a nevyhnutná, len si myslím, že popularitu strhujúcich dobrodružných príbehov v bizarných kulisách si medzi mladými čitateľmi nezíska. Rád by som sa mýlil – ale úprimne povedané, pred dvadsiatimi rokmi, ako nástrochný, by som po tomto romániku sám od seba nesiahol. Ostáva mi len, kvôli knižke, dúfať, že som nebol reprezentatívna čitateľská vzorka. Najmä som nikdy nebol dievčaťom, ktoré sú v tomto veku vyspelejšie a otvorenejšie problémovo orientovaným príbehom. I keď próza dôvtipne kombinuje chlapčenský a dievčenský aspekt (áno, určitým spôsobom stojí na polceste medzi už spomenutou Jedinou a Bratom mlčanlivého Vlka) videnia sveta, témou i denníkovým spôsobom spracovania je predsa len bližšia dievčenskému publiku. Na cestu teda dielu želám, aby si u detí získalo aspoň takú priazeň ako v radoch literárnej kritiky.

MILOŠ FERKO

ČÍTANKA SLNIEČKA

Bratislava, Literárne informačné centrum 2008, 176 s.

Jazykové slovníky sú stručné, ale nekompromisné. Slovník slovenského jazyka charakterizuje slovo „čítanka“ ako „školskú knihu na čítanie, učebnicu obsahujúcu ukážky z diel spisovateľov“. Čítanky v tomto slova zmysle neboli u nás v posledných rokoch veľmi preferované. Keby sme veľmi chceli, mohli by sme vymenovať minimálne desať dôvodov, prečo to bolo a ešte stále je tak, od chronického nezáujmu oficiálnej kultúrnej politiky o podporu pôvodnej slovenskej literárnej tvorby a celého reťazca ďalších faktov s tým súvisiacich až po komerčný prienik cudzorodých a s našou literárnou kultúrou – troška ironicky povedané – nekompatibilných prvkov.

Koncom minulého roka sa však v tejto oblasti zabľyslo na lepšie časy. Literárne informačné centrum v Bratislave totiž vydalo *Čítanku Slniečka* s vecným informačným podtitulom „...pre štvrtý ročník základných škôl a pre všetky deti“. Ako už vyjadruje názov knihy, ide o výber z literárnej a ilustrátorskej tvorby prezentovanej v poslednom desaťročí na stránkach nášho najreprezentatívnejšieho, najdlhšie pretrvávajúceho a dnes už klasického, no stále rovnako moderného časopisu pre deti – Slniečka. Výber pripravil ten najpovolanejší, šéfredaktor Slniečka Ondrej Sliacky.

Koncepciu Čítanky si rozvrhol podľa periodicity Slniečka, teda v rámci cyklu školského roka – od septembra do júna. Z toho mu vyplynulo desať prirodzených cyklov čítanky, ktoré svojím rozsahom takmer kopírujú jedno číslo Slniečka, pretože aj formát knihy zostal „slniečkový“. Všetkých desať cyklov má pritom ustálenú obsahovú koncepciu, ktorá je zreteľná najmä pri akcentovaní najúspešnejších a zostavovateľov literárno-estetický i výchovno-vzdelávací zámer podporujúcich rubrik časopisu.

Na prvom mieste žiada sa pripomenúť nosný cyklus *Slovensko, moja vlasť*, ktorý s prirodzenou výnimkou vstupnej, akoby motto supľujúcej „Basaničky“ Štefana Moravčíka, uvádza každú z desiatich častí Čítanky. Nie náhodu sa začína Bratislavou a Devínom a končí sa solúnskymi bratmi.

Vo vnútri tohto rozpätia sa mladí čitatelia môžu veľa dozvedieť o prírode a dejinách, ako aj o rôznych kultúrnych a sociálnych zaujímavostiach Ponitria, Turca, Liptova, Oravy, Vysokých Tatier, Gemera, Spiša a Šariša. Každá hlavná literárno-faktografická časť tohto cyklu je vyšperkovaná básňami, poviestkami, rozprávčkami alebo textami ľudových piesní a vyznaniami iných autorov, ktoré sa tematicky viažu k danému regiónu. Autorom tohto cyklu je náš významný autor literatúry faktú a jeden z hlavných zakladateľov tohto žánru v slovenskej literatúre pre deti a mládež, ale aj dospelých – Vladimír Ferko. A tak celý cyklus okrem svojho výnimočného informačno-poznávacieho obsahu a výchovného literárno-estetického rozmeru, smerujúceho k prirodzenej vlasteneckej výchove a utvrdzovaniu národného povedomia v našich deťoch, je aj vzácnou počtou celoživotnému úsiliu a literárnej tvorbe Vladimíra Ferka.

Rovnocennými zložkami tohto Ferkovho a „ferkovského“ vlastivedného cyklu, odkazujúceho na jeho vzácnu knihu pre deti všetkých generácií *Slovensko, moja vlasť* z roku 1996, je desať slovenských ľudových rozprávok v citlivom prerozprávaní pre deti samotným zostavovateľom. Všetkých desať rozprávok, medzi ktorými nájdeme také skvosty našej ľudovej slovesnosti, ako sú O dvanástich mesiačikoch, Braček jelenček, Soľ nad zlato, Žabia princezná, Janko Pipora, Pani mačička a niektoré iné, vo svojom celku vytvára súbor hoden samostatnej knihy. Pre kunsthistorikov by mohlo byť zaujímavé aj porovnanie prístupu jednotlivých maliarov k ilustráciám našich ľudových rozprávok.

Literárne pôsobivá je aj galéria klasikov

slovenskej literatúry pre deti, medzi ktorými nachádzame Máriu Rázusovú-Martákovú, Jozefa Čigera-Hronského, Jozefa Horáka, Máriu Ďuríčkovú, Kláru Jarunkovú, Miroslava Válka a veruže aj Júliusa Satinského. Okrem krátkeho osobnostného literárneho profilu napísaného Ondrejom Sliackym sú prezentovaní predovšetkým ukážkami zo svojej tvorby. Tu by sme už, pravdaže, mali zaradiť aj tvorbu nedávno zosnulého básnika Milana Rúfusa, prozaika Vincenta Šikulu, jazykovedca a folkloristu Antona Habovštiaka, a tiež skoro už zabudnutého, ale skvelého autora z prírodno-poľovníckeho prostredia – Ladislava Kuchtu.

V rámci koncepcie Čítanky ešte zaujme pomerne rozsiahly blok o tvorbe pre deti z pera slovenských autorov z Dolnej zeme, ktorá je reprezentovaná menami Dagmar Mária Anoca, Miroslav Demák, Tomáš Čelovský, Zoroslav Spevák a Juraj Tušiak, ako aj ukážkami z tvorby našich rómskych spisovateľov, ktorých zastupujú Jozef Ravasz a Dezider Banga. V podobnom duchu knihu dotvárajú aj ukážky z rubriky *Čo recitovali vaši prarodičia*, kde nájdeme zľudovené básne Sama Chalupku Valibuk i Vajanského Malého drotára. Svoje výchovné poslanie spĺňa aj náučný a s veľkou dávkou odbornej i literárnej profesionality napísaný cyklus o ochrane životného prostredia *Deti v zelennom* od Marty Šurinovej. Prirodzene, v Čítanke Slniečka nemôžu chýbať ani ukážky z populárnej rubriky, ktorá sa vyprofilovala v novodobej histórii Slniečka priamo na jeho stránkach. Je to postavička žiaka Jožka Mrkvičku Spáča, na ktorú si s úsmevom spomínajú už aj dnešní rodičia detí vo veku čitateľov Slniečka. Profil Čítanky dotvárajú aj tri dvojstránkové farebné komiksy s literárnym námetom zo slovenských povestí *O vianočnom rybolove*, *O Vavrovi Brezuloovi* a *O Brodskom*, jeden z pera Jána Donovala, dva z pera Štefana Moravčíka a Zuzany Zemaníkovej a všetky tri z kreslenky Mariána Čapku. Našťastie, komiks už dávnejšie prestal byť tým vychyteným módnym „hybri-

džánrom“ najrôznejších printových periód ako pred niekoľkými rokmi a aj u nás je na viditeľnom ústupe. A tak hoci práve tieto tri z našej Čítanky splňajú svoj účel a z hľadiska žánru im nemožno nič vyčítať, komiks vždy a všade zostane len ako okrajový žáner. Veď sa tak v časopisoch aj umiestňuje. Raz darmo, med sacharínom nenahradíš!

Literárnou podstatou Čítanky Slniečka sú však pôvodné básnické a prozaické texty z tvorivých dielní tých najosvedčenejších a umelecky najvýraznejších súčasných slovenských spisovateľov pre deti: Lubomír Feldek, Tomáš Janovic, Štefan Moravčík, Daniel Hevier, Jozef Pavlovič, Marianna Grznárová, Ján Uličiansky, František Rojček, Ján Navrátil, Anton Marec, Ján Milčák, Rudolf Dobiáš, Jaroslav Rezník, Jana Šimulčíková, Libuša Friedová, Jana Šrámková, Daniela Hivešová-Šilanová, Dana Podracká, Zuzana Zemaníková, Erik Groch a niektorí iní. Isteže, zostavovateľ pri výbere textov musel v rámci stanovenej koncepcie tematicky zohľadniť aj prírodné danosti jednotlivých mesiacov, originalitu Vianoc, Veľkej noci, ale aj niektorých našich najvýraznejších historických osobností. Okrem už spomenutých solúnskych bratov sv. Cyrila a Metoda Čítanka monumentálnym dvojstranovým priestorom pripomína našich veľikánov z minulého storočia – Andreja Hlinku a Milana Rastislava Štefánika. Zostavovateľ akoby chcel vyhovieť či urobiť zadosť dávnej, zdanlivo okrajovej, ale trefnej poznámke Jozefa Škultétyho, že „čítanka pre slovenské detky nemôže jestvovať bez odkazu na Hlinku a Štefánika“. V tejto Čítanke sa to podarilo aj na vysokej literárno-umeleckej úrovni. O udalostiach spojených s menom Andreja Hlinku napísal Peter Valo, deťom zrozumiteľný Štefánikov profil napísala Ľubica Kepštová a krátku spomienkovú úvahu Milan Rúfus. Dvojstranu dopĺňa už kultová báseň Štefana Krčméryho *Mali sme my vtáka*.

Inými slovami, mesačník Slniečko i tento čítankový výber z neho presvedčivo ukazuje

i dokazuje, kde sú a kto tvorí skutočné hodnoty súčasnej poézie i prózy pre deti. Zostavovateľ akoby chcel symbolicky povedať, že máme aj iné knihy ako tie s rôznou duchárskou, bosoráckou, čarodejníckou i „krvavo-prsteňovou“ tematikou a literárnou kultúrou domácej i zahraničnej proveniencie, ktoré kazia nielen vkus, ale i charakter našich detí. A navyše, agresivitou svojho deja a konania postáv sú nebezpečné pre zdravý duchovný vývin detí. A čo sa týka rozvíjania žiaducej fantazijnosti a hoci i rozprávkovej predstavivosti, to už náš kultúrny vývin prekonal dávnejšie a vo výrazne kultivovanejšej podobe. A to isté platí aj o ilustračnej stránke Čítanky. Ilustrácie našich popredných maliarov a ilustrátorov sú prevzaté v originálnej podobe z príslušných čísel Slniečka a priamo tie, ktoré sprevádzali literárny text. V Čítanke sú zastúpení ilustrátori Vladimír Machaj, Luba Končeková-Veselá, Peter Cpin, Jozef Cesnak, Miroslav Cipár, Martina Matlovičová, Martin Kellenberger, Juraj Martiška, Katarína Ševellová-Šuteková, Ondrej Zimka, Viera Kardelisová, Marián Čapka, Zuzana Bočayová-Bruncková, Ján Lengyel, Dana Zacharová, Drahomír Tršťan, Peter Uchnár, Alena Wagnerová, Jarmila Dícová a Svetozár Mydlo, ilustrácia na väzbe je od Drahomíra Tršťana, frontispice od Martina Kellenbergera. Možno aj v mene týchto ilustrátorov sa žiada povedať, že už nám stačilo prekladov zahraničných kníh, ktoré sprevádzajú sladkasté, gýčovité a inak obskúrne ilustrácie typu „barbybábik“, prípadne monštier z komiksov a televízie a za ktoré v podobe technických výťažkov len komerčne orientovaní vydavatelia platia veľké peniaze. Aj o tomto je pre zainteresovaných Čítanka Slniečka. No a hádam o tom, aby sme si opäť raz pripomenuli, aký kultúrny poklad máme v časopise Slniečko, ktorý už naplňa 63. ročník svojho vychádzania. Pre oživenie pamäti: vychádzalo v rokoch 1927 – 1950 a potom od roku 1969 až doteraz, takže tá druhá etapa je už, chvalabohu, skoro dvojnásobne dlhšia.

Zdá sa, že všetky tieto skutočnosti si už uvedomili a osvojili aj kompetentní, čo rozhodujú o ekonomickej báze takéhoto projektu. *Čítanku Slniečka pre štvrtý ročník základných škôl a pre všetky deti totiž „schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky pod číslom CD-2008-22747/47673-1:919 zo dňa 27. novembra 2008 ako doplnkový učebný text pre 4. ročník základných škôl. Odporúčacia doložka má platnosť 5 rokov.“* Osobne si myslím, a iste nebudem sám, že táto „odporúčacia doložka“ bude duchovne platná aj vtedy, keď súčasné deti, ktorým je určená, budú mať vlastné deti v ich terajšom veku. Kniha svojimi literárno-umeleckými, výtvarnými i knižno-kultúrnymi parametrami svedčí nielen o profesionálne odvedenej práci všetkých zainteresovaných. Je to jednoducho „čítanka na pohľadanie“ pre rodičov, učiteľov, no najmä pre deti, ktoré v nej konečne dostávajú výber zo skutočných literárnych hodnôt.

JAROSLAV REZNÍK

Londýnska Lakomstory v Nitre

Staré divadlo v Nitre je nové alebo aspoň vyhovené. Vestibul divadla totiž zmenil svoju tvár i atmosféru, tmavé zabudované priestory sa vybúrali, otvorili a preklenuli sklenými stenami, zachovávajúc základné línie pôvodnej architektúry. Dospelého, ale predovšetkým detského diváka víta svetlý, veselý priestor, ktorý sa ešte bude dopĺňať drobnými rekvizitami, zameranými na detského hosťa. Aj zamestnanci divadla sa odrazu usmievajú, prihovárajú sa návštevníkom, ako keby svetlo, ktoré preniklo a rozžiarilo všetky miestnosti, potešilo a presvietilo aj ich.

Na prvú premiéru bábkovej scény tohto divadla sa vybralo nezvyčajne veľa ľudí z divadelnej brandže, ale aj z mesta. Možno ich sem prilákal vynovený priestor, možno me-

no režiséra Kamila Žišku, ktorý – citujem z bulletinu – je „muzikant, skladateľ, herec a režisér v jednom a patrí k najúspešnejším... režisérom najmladšej režisérskej generácie“. Napokon je to jedno, pretože publikum reagovalo na hru, napísanú K. Žiškom podľa svetoznámej prózy Ch. Dickensa Vianočná koleda, veľmi živo a temperamentne. Názov divadelnej podoby Lakomstory z Londýna podčiarkuje podstatnú líniu a miesto príbehu. To znamená, že autor adaptácie „očistil“ pôvodný text od niektorých vedľajších postáv a s nimi spojených dejových línií a sústredil sa iba na dve hlavné postavy, teda lakomca Mr. Scrooga a jeho pisára. Ostatní účinkujúci hrali seba samých, ale aj duchov, pisárovu ženu a malého Tima. Zúžený príbeh režisér situoval do takmer cirkusového prostredia, ktoré vytvárali prázdne škatule, doplnil ho textami piesní, čím vznikol – ako ho sám pomenoval – „minimuzikál“.

K. Žiška predvídal, že klauniáda mu pomôže vybrádnúť z viacerých ošemetných situácií, ktorým by sa diela pre deti mali na hony vyhýbať. Predovšetkým to pomohlo obísť sentimentalitu, ku ktorej sa obyčajne príbehy o biednych deťoch dopracúvajú. Humor, slovesný i situačný, nadľahčoval, ale nezhadzoval vážnu tému. Dospelý divák mohol tak identifikovať na pozadí klauniády tragický príbeh chudobného pisára, jeho rodiny, rovnako ako krutosť lakomca Mr. Scrooga a vyvodit' si z toho adekvátny sociálny dobový aspekt. Detský príjemca sa však viac sústreďí na postavy, ich vizáž, správanie, čo spolu tvorí tenzívno-deťenzívnu líniu s vyrovnávacou tendenciou, inými slovami, raz sa deti smiali na klaunoch a vzápätí prežívali zimu a hlad s rodinou chudobného pisára, ľutovali malého Tima, súcili s jeho rodičmi a nenávideli lakomca Mr. Scrooga. Do emóciami nabitého, pritom však realistického deja vstupuje aj dimenzia fantastická v podobe duchov. A opäť, aby sa ich deti nebáli, pretvárajú sa, preobliekajú priamo na javisku, čím sa od-

búrava prirodzený detský strach z nadprirodzených postáv.

Autorka kostýmov, scény a bábok Mona Hafsa hl postavila jednoduchú scénu, poskytnúťcu jednak dostatočný priestor na pohyb hercov, ale aj možnosť manipulácie s prázdny mi škafuľami, vytvárajúc tak ilúziu uzavretej miestnosti, ulice či cintorína. Nemožno nespomenúť úlohu osvetlenia (Peter Trnka), pomáhajúceho vyvolať atmosféru tajomna či zahmlenej londýnskej ulice. Predstavenie hýrilo vtipnými nápadmi, spomeňme aspoň tvorenie londýnskej hmlý rozprašovaním vody, let klaunov do Londýna či osvetlenie bábok pomocou bateriek.

Režisér K. Žiška si vybral najkúsenejších hercov Starého divadla Jána Hrmu, Oľgu Schramekovú, Ivana Gontku, Romana Valkoviča a Milana Vojtelu. Na premiére sa držali, boli vtipní, veselí, s chuťou zabávali publikum. Možno len dúfať, že pred detským obecnstvom nepopustia opraty a a nezmenia klauniádu na šaškovanie.

Na záver len poznámočka na okraj, teda na margo piesňových textov, ktoré by asi prísneho kritika nenadchli. Vcelku však Lakomstori z Londýna spĺňa kritériá dobrej hry pre deti a oživí repertoár Starého divadla v Nitre.

MARTA ŽILKOVÁ

TORTA Z MARCIPÁNU

Luskáčik v SND

Milé deti, vypnite si mobilné telefóny a upozorňujeme vás, že počas predstavenia je zakázané fotografovať.

V súčasnosti celkom prirodzená a aktuálna veta. Teraz odznieva pred predstavením Luskáčik, ktoré „pod stromček“ pripravil balet SND pre deti. Luskáčik je notoricky známe dielo P. I. Čajkovského, ktoré bolo na repertoári SND takmer permanentne od prvého uvedenia pred osemdesiatimi rok-

mi. Posledné naštudovanie Egona Bischoffa a Jozefa Dolinského z roku 1992 majú ešte súčasníci v pamäti. Takže na premiéru sa prišli pozrieť nielen deti, ale aj tí, čo si chceli Luskáčika nostalgicky pripomenúť. Verzia kanadského choreografa Fernanda Naulta vznikla už v roku 1964 a odvtedy každú zimu oživa v podaní Les Grands Ballets Canadiens v Montreale, ako nás informuje bulletin. Slovenské národné divadlo uvádza túto inscenáciu ako prvý súbor na európskom kontinente. Má teda svoju jedinečnosť, výnimočnosť a logické opodstatnenie v tom, že ho priviedol na našu scénu šéf baletu v istom čase kariérne pôsobiaci práve v Montreale.

Rozprávkový svet mágie a kúziel má svoju devízu v tom, že je v ňom všetko možné a dovolené. Táto skutočnosť dáva priestor nielen na príbehovú, ale predovšetkým fantazijnú a vizuálnu stránku. Tá v tomto predstavení dominuje, je nesporne nosná (a prínosná). Scénický výtvarník (Peter Horne) využil všetky prostriedky – farbu, svetlo, lesk, ornament, ktoré zaútočia na diváka ako smršť trblietavej nádherý balansujúcej na ostrej hrane výtvarnej estetiky a gýča. Táto výpravná okázalosť sa nám ešte môže páčiť, len je na krehkej lávke preklopenia sa k ľúbivosti. Sympatické je priznanie divadelného priestoru, pohľad akoby ho scénograf „paspartoval“ do dekoratívnych lemov naratívne sa zmnožujúcich a vytvárajúcich optickú hĺbku. Toto radenie evokuje otvorenú detskú knihu, z ktorej sa rozvinie niekoľko papierových vrstiev (alebo veľké bábkové divadlo).

V centre je monštruózny vysvietený stromček, ktorý sa vyroluje do výšky, v úvode prekrytý transparentnou oponou s priemetom zimnej krajiny, s náznakom bratislavských kostolných veží (mimoriadne imponujúci prvok, ktorý predznamenaáva, že hoci je rozprávka pôvodne z ruského romantizmu, je prenosná kedykoľvek, kamkoľvek a práve k nám – domov). Zimná krajina má svoju maliarsku poetiku, kráľov-

stvo cukrovíniiek zachádza do ornamentálnych ázijských detailov vystrihnutých ako čipka. Surrealistickú rovinu potvrdí aj klzájúca sa posteľ s Klárou v zimnej krajine, sobí záprah, ktorý ju odnáša v diaľ, či kaširovaná labuť s lampášom v závere (možno tieto prvky sú na slovenské chápanie výtvarnej peknoty už tak trochu navyše, ale rozhodne vykúzlila v deťoch snový úžas).

Atmosféra rodinného stretnutia pod stromčekom, kde je kopec detí, hračiek, tajomstiev a prekvapení, virvaru, tanca, radosti a harmónie, je vystihnutá s pohodovou náladou, teplým svetlom, ktoré aj vo veľkosti priestoru a množstve postáv profiluje prvok domácej intimity klasického charakteru. Kostým L. Városovej je toľto ohňostroju farebnosti, škále strihovej štylizácie, fenoménu elegancie a zázračnej imaginácie lesklého trbletu viac ako nápomocný. Zachováva si mieru umeleckej kvality a povyšuje jednotlivé figúry na estetický skvost.

Jednoznačne zarezonujú aj vďaka kostýmu národné tance, krehká je práca s modrou látkou v orientálnom tanci či komický (trochu cirkusantský) prvok preskakujúceho ruského tanečníka cez obruč. Celá táto do dôsledkov premyslená veľkolepá vizuálna šaráda v kombinácii s farbou a svetlom vytvára predpoklady úspechu tejto inscenácie aj na Broadwayi (v princípe vlastne evokuje akýsi „americký“ výbuch muzikálového precízneho ataku na zmysly), našťastie sa však vo významovej rovine neprehupne až tam.

Jednotlivé scény Luskáčika, vojačikov, myší, oviec, mechanických hračiek (Kolombína, Harlekýn, Kráľ cukrovíniiek...) sú stvárené s mimoriadnou precíznosťou zámernej strnulosti a herecky príznačne predimenzovaného výrazu, sú nielen zvládnuté s tanečnou bravúrou, ale aj vtípne – z protagonistov ide dojem, že ich táto hra na rozprávku baví. Gestická pohybová škála má svoju vyváženú mieru, kompozíciu, striedmosť a časový limit, ktorý zaručuje pomerne rýchle

tempo striedania scén, flexibilitu výjavov, spád a príjemný rytmus. Tam, kde treba dej posunúť (zápas potkanov, myší a vojačikov, vložky, kuchári) sa rytmus zrýchli, tam, kde je nutné ustrnúť v obraze poetiky (anjelici, Kráľovná cukrovíniiek a Gavalier, kvetinový valčík) necháva autor priestor na vychutnanie kúzla imaginácie.

Národné tance (španielsky, orientálny, ruský, čínsky, ale aj matriošky a pastier s ovcami) majú tiež svoj vyvážený čas a priestor i svoj významový a výpravný dosah v adekvátnej miere. Ničoho nie je nadbytok ani nedostatok. Kráľ cukrovíniiek je umne vymyslená figúrka, ktorá sa jemne komicky nesie dejom, náhlivo doň vstupuje i z neho vypadáva s pôvabom, nasadením i kostýmom pôsobiacim ako model „haute couture“. Výpravy je v tomto predstavení toľko, že si divák väčšmi uvedomuje optiku než tanečné výkony, ktorými je toto tanečné predstavenie nabité. Ak som spomínala už mechanické figúrky alebo národné tance, z ktorých zjavne vyčnieva svojou náladou a technickým prevedením orientálny, je nutné poznamenať, že Luskáčik sa hemží postavami od najmenších (študenti Tanečného konzervatória Evy Jazbovej, Tanečné štúdio Terpsichoré, Bratislavský chlapčenský zbor) až po profesionálnych sólistov a súbor baletu SND.

Všetky generácie tanečníkov pochopili zjavne Luskáčika ako zodpovednosť voči malému divákovi. Detskí tanečníci s vrcholným nasadením a entuziazmom oživujú tento vianočný „cirkus“ reality a sna. Protagonistky Kláry (A. Tarkošová, L. Mrázová) a Fritza (A. Szelle, K. Achberger) majú v sebe ešte svoj detský štylizovaný teatrálny afekt, avšak ani u jedného z nich sa neprejavil v predimenzovanej miere, respektíve bol evidentne zvládnutelný i zvládnutý. A propos, chlapčenský zbor spevákov navodil atmosféru akejsi vianočnej pohľadnice a vo svojom význame tu má svoje adekvátne, nielen hudobné, ale aj vizuálne miesto, prí-

jemne, nevťieravo kompozične situované na ľavej strane portálu. Celú túto tanečno-optickú mašinériu podporuje kvalitné hudobné našťudovanie orchestra SND pod vedením dirigenta Martina Leginusa.

Ak by sme sa vrátili k postavám Kolombíny (V. Hollá, N. Némethová), Harlekýna (M. Pomikal, J. Žilinčár), k Mechanickému vojačikovi (P. Dedinský, M. Anderson), Luskáčikovi (J. Žilinčár, A. Cagán), Princovi (A. Harrison, R. Crighton), Kráľovi cukrovíni (D. Slabý, J. Vasilenko), z oboch obsadení na premiérach možno konštatovať, že všetky výkony boli viac-menej vyvážené a oddiferencované len v drobných nuan-sách. Kvalitatívne zjavne (a už aj tradične) „trčí“ Žilinčár, nepopieram tým však jednoznačne kvalitu aj iných alternantov. Sympatickým Mechanickým vojačikom bol P. Dedinský, ktorý postavičke výrazom priznáva istý druh komiky.

Na vyžitie sa v bravúrnej klasike tu nepochybne boli postavy Snehovej kráľovnej (K. Kaanová, N. Stehlíková), Snehového kráľa (A. Szabo, D. Birkmayer), Kráľovnej cukrovíni (N. Stehlíková, K. Bittererová) a Gavaliera (D. Birkmayer, M. Radačovský). Páni reprezentovali dôstojnú eleganciu svojich postáv/rolí, N. Stehlíková opakovane vždy obháji svoju tanečnú estetiku, vo výraze ostáva konštantná a K. Bittererová neustále presviedča o svojej kreatívnej tanečnej disciplíne, elegancii a výrazovom fluide. Všetky tieto „marcipánové“ figúrky „voňali“ krehkou gestikou, napriek svojej bravúre do celku skôr zapadli, než by z neho vyčnievali. Tento fakt možno považovať za režijný zámer chápania inscenácie ako kompaktného organizmu. Možno sme len boli v minulosti zvyknutí na klasické bonbóniky, ktoré odpálili spršku tanečných figúr, krokové variácie a efektne dvíhačky. Niežeby v tejto inscenácii neboli, sú iba akosi „včlenené“ medzi všetok ten farebný lesk.

Luskáčik v SND v našťudovaní André Laprisea na choreografiu Fernanda Naulta je výpravná záležitosť so všetkými znakmi

charakterizujúcimi rozprávku, ilúziu, fantáziu a sen. Je to klasický výjav ruskej poetiky situovaný do Bratislavy s transparentnou suverenitou akejsi broadwayskej show. V predstavení je sústredených množstvo prvkov, motívov, kúziel, nápadov, tanečníkov, profesionalita a energie. Napriek tejto extrovertnej farebnej výbave so symptómami zábavnej revue je to veľkorysý projekt s jednoznačným priznaním divadelnosti. Hoci tu nemožno uvažovať o divadle barokom v pravom význame slova (teda v jeho charakte-re, ponímaní a filozofii), istý stupeň barokovosti si dovoľím jemne prisúdiť v zmysle zámerne teatrálnej, hravej, hranej a okázalej výpravnosti diania na scéne.

Z tohto uhla pohľadu sa mi profiluje ešte jeden pozoruhodný fenomén, a to skutočnosť, že toto predstavenie aj napriek moderným prvkom je tak historizujúco klasické, že si prestaneme uvedomovať priestor nového divadla. Zdanlivo by sme ho situovali do historickej budovy, kde by logicky možno patrilo (hoci toto je veľmi prvoplánová úvaha). V tomto prípade akoby sa tento historizujúci element „preniesol“ do novej budovy a našiel si tam svoje príznačné miesto. Chcem tým povedať, že v novom priestore elegantne zaznela história.

Baletný Luskáčik v SND je imaginárna torta z marcipánu. Nie každý ju má rád, ale vyzerá dekoratívne a treba ju skúsiť. Bratislavský Luskáčik nie je lacná záležitosť a je pozitívne, že je to aj konečne vidieť. Luskáčik je aj balans medzi klasickým duchom rodinnej poetiky so zachovanými tradíciami a pozlátkovým komerčným vnímaním súčasného sveta. Nie je len baletnou rozprávku v dvoch dejstvách o realite a sne, ale i filozofiou dneška so zámernou snahou pripomenutia klasického odkazu. Tak teda, milé deti, vypnite si svoje mobilné telefóny, v priebehu dvoch nasledujúcich hodín vás bude volať iba Luskáčik.

BARBARA BRATHOVÁ

Iľubica kepštová

Aj radostný zážitok

Najlepšie detské knihy 2008

Poslaním našej súťaže je vybrať najlepšie detské knihy, ktoré sa zrodili v slede jednotlivých ročných období. Pre nás porotcov bolo hodnotenie viac než literárnokritickým čítaním. Tak ako každý rok bolo pre nás i radostným zážitkom. Ako sme sa však dopracovali k štyrom víťazným titulom? Hľadáním výnimočnosti, nového pohľadu či umeleckého prístupu k téme, k niečomu, čo charakterizuje súčasný pocit dieťaťa a akceptuje zmeny v jeho videní a prežívaní.

V jarnom období sme prisúdili tieto charakteristiky knihe rozprávok *Ondreja Sliackeho Hovoriaci vtáčik*, ktorá vyšla vo Vydavateľstve Matice slovenskej v Martine. Rozprávky tejto knihy sú svojou povahou autorskými rozprávkami, ktoré vznikli na základe folklórnych zbierkových fragmentov. Autor vytvoril zosúčasnený rozprávkový príbeh, ktorý na rozdiel od klasických podaní necenzuruje tradične tabuizované motívy, ale naopak, humorným spôsobom ich parafrázuje, posúva do groteskných pozícií, rozví-

ja ich smerom, kam sa posunulo etické a noetické chápanie súčasného dieťaťa.

Obdobie leta, chudobnejšie na pôvodné autorské tituly, dalo šancu zaskvieť sa prekladu *Olgy Kralovičovej Tajomstvo Thornton Hallu* autorky *Gwyneth Reesovej* z vydavateľskej dielne SPN-Mladé letá. Navonok romanticky ladený príbeh s tajomnou zápletkou neposkytuje čitateľovi len prvoplánový vzrušujúci dobrodružný zážitok, ale aj niekoľko ďalších indícií, ktoré ho osobnostne posúvajú dopredu. Čitateľná a cielená alúzia na mnohé motívy klasického titulu svetovej detskej literatúry *Tajná záhrada* poskytuje hlavnej hrdinke „ideovú“ motiváciu k tvorbe vlastného životného príbehu. Hrdinka ním bezprostredne prechádza so svojim starším bratom, ktorý predčasne preberá úlohu živiteľa a otca rodiny. Posolstvo o sile pozitívneho myslenia o kauzalite životných udalostí a ľudských stretnutí nehovorí o vágnom fatalizme, ale o novom trende životného štýlu, ktorý smeruje k renesancii osobnostného prístupu k človeku a k viere v jeho silu a schopnosti riadiť a meniť svoj život i okolitý svet.

TOMÁŠ KLEPOCH /

Marta Hlušíková: Kde pavúky tkajú cukrovú vatú

V jeseni sa knižná úroda prejavila vo vyzretom knižnom titule autorkej dvojice *Gabriela Futová a Roman Brat Zmätené dvojčky zo slepej uličky* z vydavateľstva Forza Music. Je to emotívne i sociálne silná sonda do života súčasného dospelujúceho človeka, do jeho traumatizujúcich zážitkov a autentického jazykového prejavu. Spojenie dvoch denníkových výpovedí súrodeneckej dvojice prináša rôzne pohľady na tie isté problémy a situácie. Mužsko – ženský konsenzus dáva šancu ucelenejšiemu pohľadu na riešenie situácií na vyššom stupni vnímania, pochopenia a tolerance. Napriek veselému, ľahkosť navodzujúcemu názvu poskytuje kniha alarmujúcu výpoveď o šikanistických školských praktikách, o sile a schopnosti jednotlivca vzoprieť sa kolektívne tolerovanému zlu.

Román pre dospelujúcich ukázal svoje vzostupné tendencie aj v zimnom období v titule *Juraja Šebestu Keď sa pes smeje*, ktorý čitateľskej verejnosti sprostredkovalo vydavateľstvo JUGA. Prináša pohľad na súčasnú intelektuálnu rodinu zápasiacu s každodennými existenčnými problémami, ku ktorým sa automaticky pridružujú ďalšie – predovšetkým vzťahové a medzigeneračné. Dospelujúci chlapec s typickými pubertálnymi prejavmi, ktorý svojimi drsnými kritickými narážkami nijako nešetří svojich rodičov ani blízke okolie, emotívne a eticky vyzrieva na pozadí zložitých sociálnych problémov, ktoré k nemu prichádzajú nástojčivo a bez varovania. Jeho dozrievanie sa neprejavuje v heroických gestách, ale v spontánnom konaní a reakciách na konkrétne situácie, pri ktorých vystupuje na povrch to najlepšie, čo vzniklo v jeho vnútri. Svoju nehu a zrelosť ľudskú lásku vkladá do starostlivosti o ležiaceho starého otca, o opusteného psíka a všetkých ostatných, navonok obyčajných vecí, ktoré sa v živote udejú celkom náhle, a tých bez lásky nájdú nepripravených. V tomto ľudsky silnom, a pritom nesmierne vtipnom, štylisticky bravúrnom románe nachádzame moderné pozitívne tendencie v duchovnej línii pôvodnej slovenskej tvorby pre deti a mládež. Posolstvo tohto románu vyvracia obmedzené jednostranné mýty o arogantnej pubescentnej generácii. Hovorí o reálnych mladých ľuďoch, ktorí v tvrdej konfrontácii s každodenným životom, aký sme im sami pripravili, nabaľujú tak často prehliadanú duchovnú svaľovinu.

Tolko k oceneným titulom. Tých hodnotných však bolo oveľa viac. Ďakujem za ne všetkým autorom, ilustrátorom a vydavateľom.

Tá **NAJLEPŠIA** destinácia

Najkrajšie detské knihy 2008

Je priam symbolické, že sa stretávame práve dnes, keď sa končí škola a začínajú prázdniny. Veď čo už patrí k voľným dňom viac ako dobrá a pekná kniha. Iste okrem skejtbordu a počítača. Dúfam, že u väčšiny detí je pekná kniha predsa na prvom mieste. Funguje veľmi dobre za každého počasia. Poslúži ako stolička, slnečník alebo dáždnik. Usadí nás do pôvabného príbehu, ochráni pred pálavou úloh a povinností, zatieni hurhaj a neporiadok okolo nás. Ak je kniha pekná, krásne ilustrovaná, výlet do krajiny Zázračno je cestou do najlepšej dovolenkovvej destinácie.

Sme tu dnes preto, aby sme vám dali pár tipov na krásne detské knihy, ktoré upútali našu pozornosť. Keď hovorím našu, myslím tým odbornú výtvarnú porotu, ktorá v zložení kunsthistoričky umenia Barbara Brathová, Viera Anoškinová a ja, ilustrátor Ľuboslav Paľo, hodnotila najkrajšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy 2008.

Je dobré, že sa hodnotí podľa ročných období. Aspoň môžeme udeliť viac ocenení a niekedy by

sa nejaká sezóna mohla ešte aj pridať. Knihy prihlásené do súťaže sa nám naozaj páčili a dúfam, že nám detskí čitatelia dajú za pravdu. Kvalitná ilustrácia dokáže príbeh rozihrať, doslova rozfarbiť, a vari nám majstri spisovatelia prepáčia, aj vpašovať čosi navyše.

Ak ilustrácia otvorí v detských hlávkach a srdciach to správne okno, vec sa podarila. Myslím, že to je prípad ocenených kníh a hlavne ich tvorcov – ilustrátorov. Chcel by som im v mene poroty zablahoželať a hlavne poďakovať, že náš svet robia farebnejším, radostnejším a nádejnejším. Mená ocenených zatiaľ neprezerám, ale do prázdninovej vety vpašujem aspoň názvy kníh, ktoré tak krásne vyzdobili svojimi ilustráciami:

VEVERIČKY SA VYBRALI NA CESTY S GULLIVEROM. ANJELÍČEK ICH STRÁŽNÍČEK IM V ROZPRÁVKOVOM VLÁČIKU ČÍTAL ROZPRÁVKY OD ADAMKA.

Prajem vám všetkým pekné leto s krásnou detskou knihou.

LUBOSLAV PAĽO

NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY JAR, LETO, JESEŇ A ZIMA 2008

Najkrajšie detské knihy

JAR

JÁN ULÍČIAŇSKÝ: Veveričky
Ilustrácie Peter Čisárik, Perfekt

LETO

JONATHAN SWIFT: Gulliverove cesty
Ilustrácie Peter Uchnár, Reader's Digest Výber Slovensko

JESEŇ

MILAN RÚFUS: Anjeličku, môj strážničku
Ilustrácie Jana Kiselová-Siteková, Buvik

ZIMA

JÁN MILČÁK: Rozprávkový vláčik
Ilustrácie Renáta Milčáková, Modrý Peter
ALOJZ NOCIAR: Rozprávky od Adamka,
Ilustrácie Svetozár Mydlo, SPN-Mladé letá

Najlepšie detské knihy

JAR

ONDREJ SLIACKY: Hovoriaci vtáčik
Vydavateľstvo Matice slovenskej

LETO

Gwyneth Reesová: Tajomstvo Thornton Hallu
Preklad Oľga Kralovičová, SPN-Mladé letá

JESEŇ

GABRIELA FUTOVÁ - ROMAN BRAT: Zmätené dvojčky zo slepej uličky
Forza Music

ZIMA

JURAJ ŠEBESTA: Keď sa pes smeje
Juga a Edition Ryba